

LEGEA ȘI VIAȚA

Publicație științifico-practică
ISSN 1810-309X

Întreprindere de stat
Fondator – Ministerul Justiției
al Republicii Moldova
Certificat de înregistrare
nr. 10202264 din 11.02.1993

Publicație acreditată de Consiliul
Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică
al Academiei de Științe a Moldovei prin
Hotărârea nr. 61 din 30.04.2009

Categoria C

Asociați: Curtea Constituțională, Curtea Supremă
de Justiție, Ministerul Afacerilor Interne, Institutul
de Științe Penale și Criminologie Aplicată, Institutul
de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de
Științe a Moldovei, Academia „Ștefan cel Mare” a
MAI, Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” (Cahul),
Universitatea Slavonă, Universitatea „Spiru Haret”
(Constanța), Universitatea „Petre Andrei” (Iași),
Universitatea de Stat din Herson (Ucraina).

Se editează din ianuarie 1991
Nr. 3 (291) 2016

Redactor-șef L. Arsene

Colegiul de redacție:

Gh. Alecu, doctor în drept, prof. univ. (Constanța,
România); A. Armeanic, doctor în drept, conf. univ.;
V. Balmuș, doctor în drept; C. Bocancea, doctor în
drept, prof. univ. (Iași, România); V. Bujor, doctor în
drept, prof. univ.; A. Burian, doctor habilitat în drept;
Gh. Costachi, doctor habilitat în drept, prof. univ.;
I. Floander, doctor în drept (Constanța, România);
M. Gheorghică, doctor habilitat în drept, prof. univ.;
Gh. Gladchi, doctor habilitat în drept; V. Guțuleac,
doctor în drept, prof. univ.; V. Florea, doctor în drept,
prof. univ.; V. Moraru, doctor în drept, prof. univ.;
V. Naumov, redactor-șef adjunct; V. Popa, doctor
habilitat în drept, prof. univ.; V. Stratonov, doctor în
drept, prof. univ. (Herson, Ucraina).

Adresa redacției:

Casa presei, et. 5
str. Pușkin 22, mun. Chișinău, MD - 2012,
Republica Moldova
Tel.: 022-233 790;
022-234 132 (contabilitatea)

E-mail: legea_zakon@mail.ru
Index: RM 77030

© Legea și viața

Pagina web: www.legeazakon.md
www.legeasiviata.in.ua

SUMAR

V. CĂRARE. Data actului oficial.....	4
V. PUȘCAȘ, V. KUCIUK. Inițiativa popula- ră de revizuire a constituției are suport legal și constituțional.....	10
Б. СОСНА, А. СОСНА, Ю. ЗДОПОВ. Испол- нение обязательств и ответственность за неис- полнение обязательств.....	18
Н. СЛУТУ, Р. ЦУРКАН. Способы обеспечения исполнения обязательств и ответственность за неисполнение обязательств.....	26
Т. КАПША. Коллективные соглашения – важ- ное средство защиты трудовых прав и закон- ных интересов работников в условиях кризис- ных явлений	31
Н. КРИСТЕВА. Професионализм местных выборных лиц как залог эффективной дея- тельности местной власти.....	36
А. CUCULESCU. Democrația – principiu intrin- sec instituirii organelor puterii în stat	41
V. ENICOV. Securitatea juridică – element al se- curității persoanei în statul de drept	46
V. SÎRGHII. Procedura de declarare a valorii în vamă la mărfurile importate și actele de procedu- ră vamală.....	51
Gh. COSTACHI, P. ȚURCANU. Recenzie la studiul „Sînt un simplu cetățean & Prin știință și credință spre adevăr”, Chișinău, Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Cercetări Juri- dice și Politice, Institutul de Creație Legislativă „Lex Scripta”, 2015, 964 p. Autor: Mihai Corj, doctor în drept, conferențiar universitar, decan al Facultății de Drept a Institutului Nistean de Economie și Drept, președinte al Institutului de Creație Legislativă „Lex Scripta”	56

DATA ACTULUI OFICIAL

Viorica CĂRARE,

profesor universitar, doctor habilitat, președintele Consiliului Concurenței

SUMMARY

The article defines competition procedural law as a distinct branch of law. The conditionality of competition procedural law is coming from other autonomous branches of law and for which the regulation of relations arising in the process of case examination of competition law infringement involves institutions and legal norms of civil procedural law, administrative law and criminal procedural law. Delimitation of competition procedural law from other branches of law is made by analyzing structural criteria of the legal system. The following criteria were analyzed: object of regulation, regulatory method, common principles, social interest, penalties and legal subject's quality.

Keywords: competition procedural law, civil procedural law, criminal procedural law, infringement of competition law, procedural acts, legal rules which make up the competition procedural law, procedural phase

REZUMAT

În articol se definește dreptul procesual concurențial ca o ramură de drept distinctă. Condiționările dreptului procesual concurențial vin din alte ramuri autonome de drept și pentru care reglementarea relațiilor ce apar în procesul examinării cazurilor de încălcare a legii concurențiale atrage instituțiile și normele juridice din dreptul procesual civil, dreptul administrativ și dreptul procesual penal. Delimitarea dreptului procesual concurențial de alte ramuri de drept se face prin analiza corespunderii criteriilor structurale ale sistemului de drept. Au fost analizate așa criterii ca: obiectul de reglementare, metoda de reglementare, principiile comune, interesul social, sancțiunile juridice și calitatea subiecților.

Cuvinte-cheie: drept procesual concurențial, drept procesual civil, drept procesual penal, încălcare a legislației concurențiale, normele dreptului procesual concurențial, actele dreptului procesual, acte procedurale, norme juridice care compun dreptul procesual concurențial, fază procesuală

Introducere. Ansamblul de norme juridice poate fi considerat sistem de drept numai în măsura în care elementele sale componente se structurează prin interrelații. Organizarea dreptului ca fenomen normativ de ramuri și instituții juridice însă nu trebuie și nu poate fi confundat cu sistemul legislativ sau al actelor normative.

Independent de gradul dezvoltării sistematizării prin încorporări sau codificări legislative și indiferent dacă normele se găsesc dispersate în diverse izvoare (încă nesistematizate), sistemul de drept face parte integrantă dintr-un anumit tip de drept. Integrarea normelor, concordanța (sau neconcordanța) normelor juridice, precum și diviziunea lor în instituții și ramuri, sînt determinate, în ultimă instanță, de specificul relațiilor sociale dominante într-o anumită societate [1].

Literatura de specialitate constată apariția unor ramuri ale dreptului care fac vulnerabilă vechea împărțire a dreptului în *public* și *privat*. Aceste ramuri se caracte-

rizează printr-o anumită tehnicitate, de unde și neutralitatea lor față de sistemul de drept în care se integrează ca discipline autonome (drept spațial, dreptul protecției mediului etc.) [2].

Materiale și metode aplicate. În vederea realizării studiului dat, au fost utilizate publicații științifice din domeniul dreptului concurențial și acte normative în vigoare din domeniul concurenței. Scopul acestui articol este definirea dreptului procesual concurențial ca o ramură de drept distinctă, condiționările căreia se află în alte ramuri autonome de drept.

Rezultate și discuții. Existența unei legislații speciale, a unui act normativ codificator, ce reunește normele unei anumite ramuri ale legislației ca, de exemplu, existența Codului silvic, a Codului aerian, nu echivalează cu existența unei ramuri de drept de sine stătătoare. Totodată, există ramuri de drept cărora nu le corespunde acte normative cu același profil. Tot astfel există ramuri care reunesc instituții

sau norme ce aparțin unor ramuri de drept distincte [3].

Astfel, considerăm că în cazul dreptului procesual concurențial sîntem în prezența unei ramuri de drept distincte, ale cărei condiționări se află în alte ramuri, autonome, de drept și care pentru reglementarea relațiilor ce apar în procesul examinării cazurilor de încălcare a legislației concurențiale atrage instituții și norme juridice din dreptul procesual civil, dreptul administrativ, dreptul procesual penal.

Literatura de specialitate [4] menționează că sistemul de drept este unitatea dreptului și diviziunea lui în părți independente, ramuri de drept și instituții juridice. Dreptul este un sistem complex și deschis, care interacționează nu numai cu mediul social (exterior lui), ci și cu fiecare dintre părțile lui constitutive. Sistemul de drept se autoreglează, adaptîndu-se permanent la schimbările mediului. Ca urmare a acestui proces de adaptabilitate, asistăm la apariția unor noi ramuri de drept și la

dispariția altora. În opinia noastră, anume această caracteristică a sistemului de drept a determinat apariția, delimitarea și dezvoltarea dreptului procesual concurențial ca ramură autonomă de drept.

Delimitarea dreptului procesual concurențial de alte ramuri de drept se poate face prin analiza corespunderii criteriilor de structurare ale sistemului de drept. Unul dintre criteriile de bază pentru delimitarea unei ramuri de drept este obiectul de reglementare.

I. Obiectul de reglementare al unei ramuri de drept presupune un anumit grup de relații sociale care au anumite trăsături specifice ramurii respective [5]. Când se fac referiri la obiectul comun de reglementare juridică specific unei ramuri de drept, se au în vedere mai multe aspecte, dintre care rețin atenția:

a) existența prealabilă a reglementărilor juridice ale unor anumite grupe de relații sociale distincte;

b) apariția concomitentă a relațiilor care formează obiectul ramurii respective de drept (relații sociale și juridice), precum și apariția unor raporturi sociale ca urmare a apariției anterioare a unor norme juridice care le-au consacrat existența [6].

Relațiile sociale care apar în procesul examinării cazurilor de încălcare a legislației concurențiale se caracterizează prin apariția concomitentă cu reglementările dreptului procesual concurențial. Deși dreptului procesual concurențial nu-i corespunde un act normativ cu același profil, reglementarea procesului examinării cazurilor de încălcare a legislației concurențiale se conține în legislația concurențială, fără a se delimita de normele materiale. Caracterul specific al relațiilor procesuale ce apar în cadrul examinării cazurilor de încăl-

care a legislației concurențiale ne permite să constatăm că acestea au un obiect distinct de reglementare.

Constatarea faptului constituirii unei ramuri de drept distincte numai în baza existenței obiectului propriu de reglementare este insuficientă, de aceea trebuie continuată analiza dreptului procesual concurențial prin prisma criteriilor de structurare ale sistemului de drept: metoda de reglementare, principiile comune, interesul social, sancțiunile juridice, calitatea subiecților raporturilor juridice.

II. Metoda de reglementare reprezintă mijlocul utilizat de legiuitor pentru exercitarea unei anumite influențe asupra diferitor relații sociale. În funcție de criteriul dat, deosebim metode bazate pe principiul egalității părților, metoda autoritaristă, metoda autonomismului, cea a recomandărilor.

Dreptul procesual concurențial, reglementând relațiile procedurale ce apar între autoritățile statale, părți și alți participanți la procesul examinării cazurilor de încălcare a legislației concurențiale, este caracterizat prin raporturi de subordonare, metoda utilizată fiind cea autoritaristă.

III. Principiile comune sînt reguli generale de bază, comune majorității normelor de drept ce compun ramura de drept.

Dreptul procesual concurențial este caracterizat de următoarele *principii*:

- principiul proporționalității,
- principiul prezumției nevinovăției,
- principiul legalității,
- principiul protejării informațiilor confidențiale,
- principiul independenței,
- principiul adevărului,
- principiul oficialității,
- principiul egalității părților,
- principiul publicității,

- principiul oralității,
- principiul contradictorialității,
- principiul dreptului la apărare,
- principiul disponibilității,
- principiul nemijlocirii,
- principiul continuității etc.

Examinarea principiilor dreptului procesual concurențial ne permite să constatăm că, pe lângă principiile comune mai multor ramuri de drept, sînt și principii caracteristice numai dreptului procesual concurențial, cum ar fi principiul proporționalității, principiul protejării informațiilor confidențiale etc.

IV. Interesul social poate determina desprinderea unor raporturi juridice dintr-o ramură de drept și migrarea spre unele înrudite, ce fac parte dintr-o altă ramură, sau spre o ramură de drept în formare ca urmare a importanței pe care o are la un anumit moment dat în societate o anumită realitate socială [7].

Abordînd dreptul procesual concurențial, constatăm că această ramură de drept poate fi apreciată ca o ramură de drept mixtă de natură complexă, care s-a creat ca răspuns la interesul social de a fi reglementate relațiile ce apar în procesul aplicării legislației concurențiale și separarea lor de grupul de norme ce dirijau anterior aceste relații în alte ramuri de drept, cum ar fi: dreptul concurenței, dreptul administrativ, dreptul procesual civil etc. Dreptul procesual concurențial vizează afișarea valorii în ocrotirea cărota este interesată întreaga societate (economie de piață veritabilă, concurența loială), cît și valori în ocrotirea căroră este interesată numai persoana lezată (secretul comercial sau informația confidențială a întreprinderii).

V. Sancțiunile juridice aplicate în dreptul procesual concurențial se pot delimita în două grupe: sancțiuni ce vizează legalitatea actelor și sancțiuni de ordin pecuniar.

Astfel, ca și în cazul altor ramuri de drept procesual, actele procedurale întocmite cu încălcarea legislației sînt lovite de nulitate. Sancțiunile de ordin pecuniar (amenzile) au un caracter distinct sub aspectul modului de aplicare și al mărimii acestora. Astfel, art. 67 din Legea concurenței stabilește că prin derogare de la Codul contravențional amenzile pentru încălcarea normelor de procedură ale legislației concurențiale se stabilesc conform prezentei legi.

VI. Calitatea subiecților raporturilor juridice este un criteriu auxiliar de delimitare a ramurii de drept. Astfel, subiecții relațiilor de drept procesual concurențial au calități speciale: unul din subiecte este autoritatea de concurență – Consiliul Concurenței, alt subiect obligatoriu este întreprinderea în calitate sa de participant la relațiile concurențiale pe piață.

În concluzie, după analiza dreptului procesual concurențial prin prisma criteriilor de structurare ale sistemului de drept, putem constata că sîntem în prezența unei veritabile ramuri de drept cu obiect de reglementare propriu, metodă de reglementare, principii comune, interes social, sancțiuni juridice și calitatea subiecților distincte.

În calitate sa de ramură de drept distinctă, dreptul procesual concurențial se caracterizează ca:

1) ramură de drept public, deoarece: a) protejează un interes comun tuturor indivizilor societății, în special aplicarea legislației concurențiale în vederea instituirii unei veritabile economii de piață, cu o concurență loială; b) prin natura sa dreptul procesual concurențial este un drept imperativ; c) se manifestă cu preponderență prin acțiunea autoritară a Consiliului Concurenței, astfel reglementările dreptului procesual

concurențial cîrmuiesc activitatea Consiliului Concurenței, precum și relațiile acestuia cu alți subiecți (întreprinderi, autorități publice etc.);

2) ramură de drept mixtă de natură complexă, deoarece întrunește instituții juridice din mai multe ramuri de drept și, deși aparent este o ramură de drept intern, include multiple norme de drept internațional, pe care statele semnatare se obligă să le aplice, inclusiv prin armonizarea legislației naționale;

3) drept sancționator, reglementează modalitatea de valorificare a dreptului persoanei în fața autorității de concurență și instanțelor de judecată;

4) drept procedural, reglementează relațiile dintre subiecții de drept și organele de stat competente în a soluționa divergențele apărute ca urmare a nerespectării normelor dreptului concurenței.

Fiecare ramură a dreptului reglementează un anumit domeniu al relațiilor sociale. Astfel, și dreptul procesual concurențial este constituit din ansamblul de norme juridice care conțin reguli procedurale necesare bunei desfășurări a examinării încălcărilor legislației concurențiale.

Dreptul procesual concurențial, așadar, cuprinde totalitatea normelor juridice care reglementează activitatea autorităților statului, a părților, precum și raporturile ce se stabilesc în procesul de constatare a faptelor ce constituie încălcări ale legislației concurențiale și a aplicării sancțiunilor și măsurilor prevăzute de legislația concurențială celor care le-au săvîrșit.

Înfăptuirea justiției în cazul comiterii unor încălcări ale legislației concurențiale nu poate fi arbitrară, aceasta trebuie să fie bine ordonată și reglementată prin lege. De la comiterea unor fapte de încăl-

care a legislației concurențiale și pînă la încetarea acestora, inclusiv sancționarea și executarea pedepsei, mai multe organe ale statului desfășoară activitatea prin care se constată existența unei încălcări a legislației concurențiale și se realizează raportul juridic procesual concurențial.

Activitatea instanțelor de judecată în soluționarea conflictului de drept concurențial este importantă, dar imposibilă actualmente fără o activitate premergătoare judecării, prin care se descoperă încălcarea legislației concurențiale.

Statul asigură libertatea activității de întreprinzător, protecția concurenței loiale și apărarea drepturilor și intereselor întreprinderilor și ale cetățenilor contra practicilor anticoncurențiale și concurenței neloiale prin activitatea mai multor organe specializate: Consiliul Concurenței și instanțele de judecată.

Ținînd cont de experiența altor ramuri de drept procedural, normele dreptului procesual concurențial prevăd ce acte trebuie îndeplinite pe parcursul examinării cazurilor de încălcare a legislației concurențiale, în ce condiții și ce organe sau persoane au dreptul sau obligația de a le efectua. Regulile procedurale prevăd cum trebuie de procedat pentru a se aduce la îndeplinire actele procesuale.

Actele dreptului procesual concurențial sînt de două feluri:

1. Acte procesuale ce reprezintă exercitarea unui drept, unei prerogative, unei îndatorii și au ca urmare declanșarea activității procesuale (efectuarea inspecțiilor, audierea părților și altor persoane fizice sau juridice etc.).

2. Acte procedurale, care sînt actele ce se întocmesc pentru aducerea la îndeplinire și în care se materializează actul procesual (ordin

de efectuare a inspecției, delegația de inspecție, procesul-verbal privind efectuarea inspecției etc.).

Normele juridice care compun dreptul procesual concurențial abilitază autoritățile statului să desfășoare ansamblul activităților statale în vederea tragerii la răspundere a persoanelor care au comis încălcări ale prevederilor legislației concurențiale, prin aplicarea anumitor sancțiuni și măsuri coercitive.

Particularitățile relațiilor sociale reglementate de legislația concurențială reclamă existența unor reguli de procedură specifice, care trebuie deosebite de normele dreptului procesual civil, dreptul procesual penal sau administrativ.

Obiectul dreptului procesual concurențial îl formează raporturile juridice ce se stabilesc în cadrul relațiilor sociale determinate de activitatea organizată de stat în vederea sancționării pentru încălcarea legislației concurențiale. Normele juridice procesual concurențiale indică ce organe sînt chemate să îndeplinească activitățile necesare realizării tragerii la răspundere pentru acțiunile anticoncurențiale, atribuțiile acestora, actele procesuale și procedurale care trebuie îndeplinite, participanții la proces, drepturile și obligațiile acestora etc.

Sarcinile dreptului procesual concurențial sînt:

1. Stabilirea organelor competente să participe la desfășurarea procesului de examinare a încălcării legislației concurențiale și a sferii de atribuții ale acestor organe.

2. Stabilirea participanților, drepturilor și obligațiilor acestora.

3. Stabilirea unui sistem de garanții procesuale necesare realizării și exercitării drepturilor subiecților participanți la proces.

Nu orice componentă a aplicării legislației procesual-concurențiale

poate fi considerată ca fază procesuală, în acest sens fiind diviziuni mai mici. Astfel, procesul aplicării legislației concurențiale procesuale poate fi împărțit în: *faze, etape, stadii, momente*.

Fazele corespund celor mai importante grupări, criteriul fiind principalele activități procesuale: examinarea încălcării concurențiale, judecata, punerea în executare. Fazele și activitățile se desfășoară succesiv, progresiv și coordonat. În unele situații, anumite faze pot lipsi din procesul de aplicare a legislației concurențiale. Astfel, în cazul comiterii unor acte de concurență neloială, întreprinderea ale cărei interese legitime au fost lezate și a scăpat termenul de prescripție se poate adresa în instanța de judecată. Executarea benevolă sau neatacarea deciziei Plenului Consiliului Concurenței exclude etapa judecării.

Fazele procesului de aplicare a prevederilor legislației procesual concurențiale, constituie diviziuni ale acestuia în care se efectuează un complex de activități desfășurate succesiv, progresiv și coordonat, în bază de raporturi juridice caracteristice, de organele oficiale.

Faza procesuală are următoarele particularități:

1. Scop distinct, ce rezultă din scopul general.

2. Anumite organe și persoane care participă în această activitate.

3. Caracteristicile activităților efectuate de către subiecți.

4. Caracterul raporturilor juridice apărute între subiecți.

5. Act procesual (decizia) ce marchează finalizarea unei activități și determină mișcarea cauzei spre o nouă treaptă calitativă.

Sistemul acțiunilor procesuale în cazul aplicării legislației concurențiale este alcătuit din faze obligatorii și faze facultative. Fa-

zele *obligatorii* sînt examinarea încălcării legislației concurențiale și executarea. Fazele *facultative* sînt judecarea cauzei, inclusiv examinarea în urma executării căilor ordinare de atac și examinarea cauzei în urma executării căilor extraordinare de atac.

Prima fază este examinarea încălcării legislației concurențiale. Ea începe din momentul sesizării Consiliului Concurenței despre faptul existenței unei informații privind presupusul caz de încălcare a legislației concurențiale și se finalizează odată cu adoptarea deciziei Plenului Consiliului Concurenței asupra cazului dat.

Examinarea încălcării legislației concurențiale constă în faptul efectuării actelor procesuale și de investigație de către Consiliul Concurenței, în scopul stabilirii circumstanțelor cauzei, administrării și verificării probelor, stabilirea persoanelor vinovate.

În prima fază, examinarea încălcării legislației concurențiale se deosebesc *trei etape*:

1. Examinarea preliminară a cazului (la plîngere sau din oficiu).

2. Investigația de subdiviziuni specializate ale aparatului executiv al Consiliului Concurenței.

3. Investigația sub egida Plenului Consiliului Concurenței.

La prima etapă, denumită *examinare preliminară*, Consiliul Concurenței determină dacă există temeuri rezonabile pentru a suspecta încălcarea legislației concurențiale. Examinarea preliminară poate fi inițiată la plîngere sau din oficiu. Pentru a fi abilitat cu dreptul de a depune o plîngere privind presupusele acțiuni anticoncurențiale, autorul trebuie să demonstreze interesul legitim, adică să demonstreze că comportamentul denunțat afectează în mod real și direct interesele lui. Con-

siliul Concurenței poate începe examinarea din oficiu, în baza materialelor de care dispune referitor la presupusa încălcare a legislației concurențiale. La etapa examinării preliminare, care nu poate depăși 30 de zile lucrătoare de la data depunerii plângerii, Consiliul Concurenței are dreptul să solicite și să obțină de la întreprinderi, asociații de întreprinderi, de la autorități ale administrației publice documentele și informațiile necesare.

Examinarea preliminară poate fi divizată în *două stadii*:

i. examinarea preliminară fără participarea Plenului Consiliului Concurenței;

ii. examinarea preliminară cu participarea Plenului Consiliului Concurenței.

Examinarea preliminară fără participarea Plenului Consiliului Concurenței este efectuată de subdiviziunile specializate ale aparatului executiv al Consiliului Concurenței. În baza informațiilor prezentate de autorul plângerii și celor acumulate pe parcursul examinării preliminare, se întocmește o notă privind examinarea preliminară.

Dacă în baza informațiilor prezentate de autorul plângerii și celor acumulate pe parcursul examinării preliminare nu există temeiuri rezonabile pentru a suspecta încălcarea legislației concurențiale, Consiliul Concurenței va informa în scris autorul plângerii despre aceasta, indicând motivele unei asemenea concluzii, și îi va acorda un termen de 10 zile lucrătoare în care acesta să-și exprime în scris punctul de vedere. În cazul în care autorul plângerii nu prezintă observații relevante în termen de 10 zile, plângerea este considerată retrasă în mod tacit. Dacă autorul plângerii își expune observațiile în termenul menționat, începe examinarea preliminară cu

participarea Plenului Consiliului Concurenței care poate: a) respinge prin decizie plângerea, în cazul în care obiecțiile primite nu conduc la o altă evaluare a plângerii; sau b) dispune prin dispoziție efectuarea investigației.

Etapa a doua, investigația de subdiviziunile specializate ale aparatului executiv al Consiliului Concurenței, începe după adoptarea de plenul Consiliului Concurenței a dispoziției privind efectuarea investigației și se finalizează odată cu transmiterea Raportului de investigație, observațiilor părților și a materialelor acumulate pe parcursul investigației Plenului Consiliului Concurenței. Această etapă, în funcție de transparența activității, poate fi divizată în *două stadii*:

i. stadiul *închis* al investigației cazului de subdiviziunile specializate ale aparatului executiv al Consiliului Concurenței;

ii. stadiul *deschis* al investigației cazului de subdiviziunile specializate ale aparatului executiv al Consiliului Concurenței.

În primul stadiu al investigației cazului de subdiviziunile specializate ale aparatului executiv al Consiliului Concurenței, raportorul desemnat de Plen, în comun cu echipa de investigație determinată de Președintele Consiliului Concurenței, efectuează multiple acte procesuale în vederea probării comiterii încălcării legislației concurențiale. În procesul activității echipei, membrii acesteia, pe lângă solicitările unor informații, au dreptul de a solicita interviuri, efectua inspecții la întreprinderi, iar cu mandatul judecătoresc pot efectua inspecții și în locuințele private ale persoanelor din organele de conducere ale întreprinderilor și asociațiilor de întreprinderi. În rezultatul stadiului închis al

investigației cazului de subdiviziunile specializate ale aparatului executiv al Consiliului Concurenței, raportorul desemnat de Plen, în comun cu echipa de investigație, întocmește Raportul de investigație, versiunea neconfidențială a căruia se transmite părților și altor persoane interesate, la solicitare.

Stadiul deschis al investigației cazului de subdiviziunile specializate ale aparatului executiv al Consiliului Concurenței începe după remiterea Raportului de investigație părților și se finalizează odată cu transmiterea Raportului dat, observațiilor părților și materialelor acumulate pe parcursul investigației Plenului Consiliului Concurenței. Astfel, după primirea Raportului de investigație, părțile au dreptul de a solicita accesul la dosar, în vederea cunoașterii probelor pe care Consiliul Concurenței s-a bazat la întocmirea Raportului de investigație. Accesul al dosar trebuie să fie asigurat de Consiliul Concurenței sub rezerva interesului legitim al întreprinderilor de a-și proteja informațiile confidențiale și secretele comerciale. În termen de 30 de zile lucrătoare de la data primirii Raportului de investigație, părțile au dreptul să aibă acces la dosar și să prezinte observații asupra raportului. După expirarea termenului stabilit pentru prezentarea observațiilor, Raportul de investigație și toate materialele acumulate se transmit Plenului Consiliului Concurenței, în vederea continuării investigației.

Etapa a treia, investigația sub egida Plenului Consiliului Concurenței, începe odată cu transmiterea Raportului de investigație și a tuturor materialelor acumulate Plenului Consiliului Concurenței și se finalizează odată cu adoptarea Deciziei Plenului Consiliului Concurenței.

În cadrul acestei etape, în vederea creării opiniei membrilor Plenului Consiliului Concurenței cu privire la circumstanțele cauzei, probele acumulate, vinovăția părților și sancțiunea aplicabilă, se pot organiza audieri ale părților sau ale altor persoane. Totodată, se poate solicita opinia organelor de specialitate asupra cazului investigat și orice altă informație suplimentară ce ar contribui la examinarea sub toate aspectele a cazului aflat în investigație.

După examinarea raportului de investigație, observațiilor părților, materialelor acumulate în cadrul investigației și, după caz, după desfășurarea audierilor, Plenul Consiliului Concurenței decide: a) încetarea investigației cazului, deoarece pe parcursul desfășurării acesteia nu au fost descoperite probe suficiente privind încălcarea prevederilor legii care ar justifica aplicarea de măsuri corective sau sancțiuni; sau b) adoptarea unei decizii de constatare a încălcării.

Faza II – judecarea cauzei. Judecarea cauzei de încălcare a legislației concurențiale este o fază instituită în baza principiului accesului liber la justiție. Este necesar de menționat că această fază nu este obligatorie și este evitată dacă decizia Plenului Consiliului Concurenței nu este atacată.

În cazul în care întreprinderile sau asociațiile de întreprinderi nu sînt de acord cu decizia Plenului Consiliului Concurenței, prin care s-a stabilit o amendă sau o penalitate, cazul va fi examinat în procedură de contencios administrativ de Curtea de Apel Chișinău. Este necesar de menționat că Deciziile și prescripțiile Consiliului Concurenței pot fi atacate, în termen de 30 de zile calendaristice de la primirea acestora de către părți, nemijlocit în instanța de contencios

administrativ competentă, fără a fi necesară depunerea unei cereri prealabile. Intentarea acțiunii în justiție nu suspendă executarea deciziei sau prescripției Consiliului Concurenței pînă la soluționarea cauzei în fond de instanța de judecată, dacă instanța nu dispune altfel.

Faza III – executarea deciziei. Deciziile și prescripțiile adoptate de Plenul Consiliului Concurenței se execută, în termenul menționat în ele, de către întreprinderile, asociațiile de întreprinderi, autoritățile administrației publice cărora le sînt adresate. Persoanele vizate sînt obligate să informeze Consiliul Concurenței despre măsurile întreprinse în vederea executării deciziei, în termenul stabilit în aceasta.

În cazul neexecutării în termen de către întreprinderi și asociații de întreprinderi a deciziilor Plenului Consiliului Concurenței, executarea silită a acestora se efectuează în conformitate cu prevederile legii și ale Codului de executare.

În cazul în care autoritățile și instituțiile administrației publice centrale sau locale nu execută sau nu se conformează, în termenul stabilit, măsurilor dispuse prin decizie de către Consiliul Concurenței, în scopul restabilirii mediului concurențial, acesta, în termen de șase luni de la data expirării perioadei prevăzute în decizie, înaintează acțiune în contencios administrativ, solicitînd instanței, după caz, anularea în tot sau în parte a actului care a condus la restrîngerea, împiedicarea sau denaturarea concurenței, obligarea autorității sau instituției în cauză să emită un act administrativ sau să efectueze o măsură ce se impune.

Concluzii. În articol a fost definit dreptul procesual concurențial ca o totalitate de norme juridice care reglementează activitatea autorităților statului, a părților,

precum și rapoartele ce se stabilesc în procesul de constatare a faptelor ce constituie încălcări ale legislației concurențiale și a aplicării sancțiunilor și măsurilor prevăzute de legislația concurențială celor care le-au săvîrșit.

Recenzent:

L. DANDARA,

doctor, conferențiar universitar,
șef Catedră Drept

Referințe bibliografice

1. Dvoracek Maria, Lupu Gherghie. Teoria generală a dreptului. Iași: Editura Fundației Chemarea, 1996, p. 149.
2. Ibidem.
3. Popescu Sofia. Teoria generală a dreptului. București: Lumina Lex, 2000, p. 218.
4. Popa Carmen. Teoria generală a dreptului. București: Lumina Lex, 2001, p. 296.
5. Ibidem, p. 300.
6. Dvoracek Maria, Lupu Gherghie. Op. cit., p.153.
7. Popa Carmen. Op. cit., p. 302.

INIȚIATIVA POPULARĂ DE REVIZUIRE A CONSTITUȚIEI ARE SUPT LEGAL ȘI CONSTITUȚIONAL

Victor PUȘCAȘ,
doctor în drept, conferențiar universitar
Valeriu KUCIUK,
doctor în drept, lector universitar

SUMMARY

The authors investigated possibilities of citizens to initiate revise the Constitution. The investigations argue two ways of revising the Constitution: the referendum and the Parliament.

Starting from fact to Moldovans Parliament is only a single legislative authority of the state, the authors argue that national sovereignty belongs to the people, and the most important problems of society and the state could solve them himself or through his representatives. The popular initiative can't be limited by anybody.

Keywords: The Constitution, people, referendum, the Parliament

REZUMAT

Autorii cercetează posibilitățile cetățenilor de a realiza inițiativa populară de revizuire a Constituției Republicii Moldova. Investigațiile efectuate le permit autorilor să argumenteze prezența a două căi de revizuire a Constituției: prin referendum și prin Parlament.

În pofida opiniilor că în RM există o singură autoritate legislativă a statului, autorii argumentează că suveranitatea națională aparține poporului, și cele mai importante probleme ale societății și ale statului le poate rezolva el însuși sau prin reprezentării săi. Inițiativa populară nu poate fi limitată de nimeni.

Cuvinte-cheie: Constituție, popor, referendum, Parlament

Introducere. În Republica Moldova, ideea referendumului a apărut la începutul anilor '90, după proclamarea Declarației de independență. Drept exemplu ne poate servi Legea cu privire la referendum din 26.05.1992 [1], care a funcționat până în anul 1997, când a fost adoptat și a intrat în vigoare Codul electoral al RM [2].

Remarcăm că Parlamentul anilor '90, ales în mod democratic, considera că "dezvoltarea și adâncirea procesului de democratizare presupune crearea de garanții reale pentru exercitarea de către cetățenii Republicii Moldova a dreptului de a participa la conducerea treburilor de stat și obștești" [3]. Totodată, pornind de la normele exprese ale Constituției [4], dar și de la tradițiile parlamentarismului modern, trebuie să recunoaștem faptul că suveranitatea și puterea de stat aparțin poporului Republicii Moldova, care o poate exercita în mod direct, precum și prin organele sale reprezentative.

Așadar, certitudinea normelor

constituționale ale Republicii Moldova care statuează că „cele mai importante probleme ale societății și ale statului sînt supuse referendumului” și „hotărîrile adoptate potrivit rezultatelor referendumului republican au putere juridică supremă” obligă toate organele de stat să se conformeze respectiv. În special, în cazul în care prevederile Constituției RM stipulează expres că „**dispozițiile privind caracterul suveran, independent și unitar al statului, precum și cele referitoare la neutralitatea permanentă a statului, pot fi revizuite numai cu aprobarea lor prin referendum, cu votul majorității cetățenilor înscrși în listele electorale**” [5].

Astfel, în articolul de față ne-am pus drept scop investigarea juridică a procedurii de consultări ale populației în probleme de interes național, numit în mediul cercetătorilor *plebiscit* sau *referendum*.

Metode de cercetare științifică aplicate: cercetare comparativă

și interpretativă, sinteză juridică comparată.

Rezultate și discuții. Cercetătorii din domeniul dreptului [6] definesc referendumul drept o „instituție a democrației directe, prin care corpul electoral își exprimă opțiunea în cele mai importante probleme de interes național, avînd drept scop soluționarea lor pe întreg teritoriul țării ori într-o anumită unitate teritorială”. Este de menționat că această noțiune, formulată profund, nu contravine doctrinei dreptului parlamentar, ci invers – definește expres chintesența subiectului.

Francezul Vincent Auriol afirma, la timpul său, că “referendumul menține o legătură directă între națiune și reprezentanții săi; el încurajează educația politică a cetățenilor, îi obișnuiește să voteze idei și texte, el îi face să înțeleagă problemele de care depinde prosperitatea țării și propriul interes, el întreține activitatea publică și spiritual civic. El dă legilor întrea-ga lor forță. El ajută la înfrîngerea

rezistenței și la înlăturarea obstacolelor” [7].

Mai multe materiale de analiză [8] la subiectul în discuție, atunci când abordează subiectul referendumului, vin să constate că ”orice acțiune politică importantă, cu atât mai mult una de anvergură pentru tot poporul țării, poate și trebuie să fie inițiată abia după ce răspunde la patru criterii fundamentale: ea trebuie să fie justă, fezabilă, durabilă și prudentă”. În acest context, ”justețea demersului este cea care dă motivație, or apărarea valorilor democrației este un obiectiv care oferă legitimitate oricărei acțiuni politice, desfășurate cu mijloace constituționale. Pentru că atunci când actorii politici renunță la apărarea pluralismului autentic, aceștia abdică de la misiunea lor fundamentală într-un sistem democratic. Puterea executivă poate fi negociată de partide, dar acestea nu pot tranzacționa valorile fundamentale ale democrației. Fezabilitatea este dată de raportul dintre decizie și posibilitățile (instrumentele, resursele, contextul) aducerii ei la îndeplinire. Fezabilitatea este indicatorul fără de care nu poate fi demarată nicio acțiune, pentru că oricât de justă ar fi ea, dacă nu poate fi pusă în aplicare, atunci, este evident, demersul nu trebuie inițiat. Acțiunea politică, pentru a fi eficientă, trebuie să confere siguranța că ea va fi durabilă. Dacă se consumă prea multe resurse pentru obținerea unei decizii, dar ea nu poate fi menținută, sau costurile durabilității sale devin împovărătoare, atunci acea acțiune trebuie amânată pînă cînd se va crea contextul favorabil pentru obținerea unui rezultat durabil. Dacă o acțiune are șanse de reușită doar pe un interval scurt de timp, ea devine nefolositoare, oricît de justă ar fi ideea de la care a plecat și oricît

de fezabilă ar părea inițiativa. În sfîrșit, actorii politici responsabili de luarea deciziilor trebuie să manifeste prudență, care se stabilește ca raport între justețea deciziei și durabilitatea ei, pe de o parte, și între justețe și fezabilitate, pe de altă parte”.

Remarcăm că, deși Declarația de independență, adoptată și semnată de 278 de deputați în Parlament la 27 august 1991, n-a fost adoptată prin referendum, în societate se simțea susținerea ei masivă de către toate păturile sociale. Totodată, avînd în vedere că în anii 1990-1994 persista existența unor forte antistatale care abordau actul independenței ca ceva artificial și temporar, cu suveranitate redusă și fără independență deplină, a fost necesară la acel moment desfășurarea unui referendum republican care să statueze status-quo-ul statului moldovenesc, dar și calea vectorului dezvoltării țării, asigurînd stabilitate și progres.

Astfel, primul președinte al Republicii Moldova, dl Mircea Snegur, în 1994 a inițiat referendumul republican intitulat “La sfat cu poporul”, pentru a stabili dacă țara ar trebui să-și conserve independent și integritatea teritorială.

A fost adresată întrebarea: “Sînteți pentru ca Republica Moldova să se dezvolte ca stat independent și unitar, în frontierele recunoscute în ziua proclamării suveranității Moldovei (23.06.1990), să promoveze o politică de neutralitate și să mențină relații economice reciproc avantajoase cu toate țările lumii și să garanteze cetățeniilor săi drepturi egale în conformitate cu normele dreptului internațional?”.

Este de remarcat că prezența la referendumul național din 1994 a fost de aproximativ 75% din cetățenii înscriși în listele electo-

rile. Menționăm că la întrebarea formulată au răspuns “Da” 95,4% din participanții la referendum.

Trebuie de avut în vedere că, în art. 2 din Constituția RM, primul realizării puterii de stat este dat poporului. Prin referendumuri, populația țării se implică direct în deciziile politice, exprimîndu-și azeziunea și voința.

Așadar, reprezentanții poporului trebuie să administreze puterea de stat în așa fel încît legiferarea să se desfășoare sub controlul permanent al poporului. Totodată, referendumul sau plebiscitul este folosit în multe țări ale lumii, totodată și nu este desfășurat chiar atât de des. Preferință în procesele de legiferare a raporturilor periodice se dă organelor reprezentative, dar este important de reținut și rolul inițiativelor populare, care în unele state au loc destul de des. Este de remarcat că, potrivit *prevărilor Codului electoral* [9], în cazul în care revizuirea unora și acelorași prevederi ale Constituției este inițiată concomitent de Parlament și de cetățeni, examinarea propunerilor de revizuire pe cale parlamentară încetează.

Astfel, în unele state europene, cum ar fi Elveția (țara democrației ideale [10]), în perioada 1948–2012, au avut loc 528 de referendumuri, majoritatea (peste 70%) fiind desfășurate la inițiativa autorităților publice.

Potrivit unui studiu comparat a 23 de state europene [11], în anii 1990–2012 au fost petrecute referendumuri în: Irlanda – 17, Italia – 13, Letonia – 11, Lituania – 10, Marea Britanie – 8 etc.

Este de menționat că legislația europeană, dar și Comisia de la Veneția [12], îndeosebi recomandă consultarea populației prin referendum pentru aprobarea tratatelor europene: ratificarea Constituției

Europene (din 28 de state numai două au respins Constituția prin referendum), a Tratatului de la Lisabona, a intrării în UE și altele.

În R. Moldova, practica desfășurării referendumurilor este mai modestă. În afară de referendumul din 1994, celelalte (din 1999 și 2010) practic au eșuat. Cauza eșecului sînt, în opinia noastră, autoritățile. Astfel, la 23 mai 1999 a fost supusă referendumului republican consultativ interurban următoarea chestiune: „Sînteți pentru modificarea Constituției în scopul instituirii sistemului prezidențial de guvernare în RM, în cadrul căruia președintele republicii ar fi responsabil de formarea și conducerea Guvernului, precum și de rezultatele guvernării țării?”.

La referendum au participat 58,3% din numărul total de alegători înscrși în listele electorale, dintre care majoritatea au răspuns „Da”.

Deși 55,33% din alegătorii votanți și-au exprimat acordul privind chestiunea înaintată la referendum, clasa politică din acea perioadă nu numai că l-a neglijat totalmente, ci, prin Legea nr. 1115 din 2000, a schimbat chiar și regimul de guvernare [13]. Statul Republica Moldova a trecut de la regimul de drept „republică semiprezidențială” la cel de „republică parlamentară”.

Al treilea referendum a avut loc în Republica Moldova la 05 septembrie 2010. Drept temei pentru desfășurarea referendumului a servit Hotărîrea Parlamentului nr. 150 din 07.07.2010 asupra Proiectului de lege constituțională pentru modificarea art. 78 din Constituția RM, însoțit de întrebarea: „Sînteți pentru modificarea Constituției, care să permită alegerea președintelui RM de întreg poporul? Da? Nu?”.

Prin Hotărîrea Curții Consti-

tuționale nr. 22 din 23.09.2010 „cu privire la confirmarea rezultatelor referendumului republican constituțional din 05.09.2010”, referendumul a fost declarat nevalabil din cauza participării la urnele de vot a mai puțin de 1/3 din numărul persoanelor înscrise în listele electorale. Totodată, la această hotărîre a Curții Constituționale a fost expusă și o opinie separată, prin care s-a cerut ca Curtea să declare referendumul din 05.09.2010 nul, din cauza mai multor încălcări ale legislației electorale de către instituțiile statului. Este de remarcat că Curtea Constituțională, în Hotărîrea sa din 2010, „nu a constatat în campania de organizare și pe durata desfășurării referendumului încălcări grave ale prevederilor Codului electoral de natură să influențeze rezultatele referendumului”, cu toate că „... existau motive serioase pentru a nu trece cu vederea încălcările comise de unele partide politice și organizații social-politice – concurenții electorali”, și anume „... acțiunile PCRМ, PSD și Mișcării social-politice republicane «Ravnopravie», înregistrate la CEC în calitate de concurenți electorali, care au chemat deschis electoratul la boicotarea referendumului constituțional...” – „acțiuni care cad sub incidența art. 172 din Codul electoral, fiind încălcări grave care au influențat rezultatele referendumului” [14].

Totodată, menționăm că în cazul dat a fost importantă și decisivă Hotărîrea Comisiei Electorale Centrale nr. 3281/2010, care prevedea că „odată cu înregistrarea, partidele politice și organizațiile social-politice își vor exprima opțiunea în problema referendumului republican constituțional” [15], deși concurenții electorali re-

spectivi (PCRМ, PSD și mișcarea „Ravnopravie”), solicitînd înregistrarea la CEC, concomitent au declarat că vor chema electoratul să nu participe la referendum. Întemeindu-se pe faptul că legislația electorală nu prevede boicotarea scrutinelor electorale, CEC-ul nu numai că a înregistrat programele acestor concurenți electorali, ci a creat și condiții pentru realizarea de către aceștia a unor asemenea acțiuni subversive, concurenții electorali respectivi beneficiind de timp de antenă gratuit la instituțiile publice ale audiovizualului.

După cum a fost expus în opinia separată la Hotărîrea Curții Constituționale nr. 22 din 23.09.2010, la care subsemnăm, „concurenții electorali respectivi au promovat această idee prin agitația efectuată. Însă, conform art. 1 din Codul electoral, prin *agitație electorală* sînt definite acțiunile «de pregătire și difuzare a informației, care au scopul de a-i determina pe alegători să voteze pentru unii sau pentru alți concurenți electorali», dar nu de a-i determina să nu participe la referendum. Această normă cu caracter administrativ nu poate fi interpretată de concurenții electorali la discreția lor. Din aceste considerente, CEC trebuia să interzică orice agitație de acest gen și să retragă înregistrarea concurenților electorali respectivi” [16].

Trebuie să recunoaștem însă că referendumul a eșuat și din cauza partidelor politice aflate la guvernare, care, în loc să explice alegătorilor scopul referendumului, au promovat această idee de boicotare a referendumului prin agitația efectuată.

În prezent, mișcarea populară „Platforma Da” a înaintat inițiativa de revizuire a art. 60 alin. (2),

art. 70 alin.(3), art. 78 și 89 din Constituția RM. Această inițiativă a fost recepționată la 05.11.2015 de Comisia Electorală Centrală și prezentată Curții Constituționale cu formularea următoarelor întrebări:

„1. Sînteți pentru modificarea art. 60 alin. (2) din Constituție în vederea reducerii numărului deputaților, prin substituirea cifrei 101 cu cifra 71? – Pentru/Contra.

2. Sînteți pentru excluderea alin. (3) al art. 70 din Constituție, care stipulează că deputatul nu poate fi reținut, arestat, percheziționat, cu excepția cazurilor de infracțiune flagrantă, sau trimis în judecată fără încuviințarea Parlamentului, după ascultarea sa? – Pentru/Contra.

3. Sînteți pentru modificarea și completarea art. 78 din Constituție, în vederea alegerii președintelui RM prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat? – Pentru/Contra.

4. Sînteți pentru expunerea art. 89 din Constituție într-o nouă redacție, care să prevadă că în cazul săvîrșirii de către președintele RM a unor fapte care încalcă Constituția, Parlamentul poate aproba inițiativa a cel puțin 1/3 de deputați de suspendare din funcție, cu organizarea în cel mult 70 de zile a unui referendum privind demiterea președintelui? – Pentru/Contra”.

Prin avizul Curții Constituționale nr. 2 din 10.11.2015, inițiativa de desfășurare a referendumului republican constituțional a fost aprobată [17]. Însă, avizul Curții Constituționale, în afară de unele aprecieri pozitive, cum ar fi „obligația constituțională a Parlamentului de a stabili neîntîrziat data și de a aloca mijloace financiare necesare referendumului republican”, mai conține, în opinia noastră, și unele neclarități. Astfel,

conform opiniei Curții, „termenul de șase luni, în interiorul căruia proiectul de lege constituțional nu poate fi adoptat, include perioada de după înregistrarea la Comisia Electorală Centrală a grupului de inițiativă în colectarea semnăturilor și verificarea listelor de subscripție”.

Aplicînd metoda de analiză comparată, deducem existența a trei probleme: 1) înregistrarea grupului de inițiativă, 2) colectarea semnăturilor și 3) verificarea listelor de subscripție, care nu coincid după perioada de timp necesară și stabilită legal.

Astfel, grupul de inițiativă care a formulat problema referendumului a fost înregistrat la 20.11.2015. Termenul pentru colectarea semnăturilor este stabilit de trei luni.

Verificarea listelor de subscripție trebuie să fie realizată de Comisia Electorală Centrală într-un termen de 15 zile și prezentate Biroului permanent al Parlamentului RM în termen de trei zile. Așadar, Parlamentul RM abia în termen de 6 luni de la primirea propunerilor de inițiere a referendumului poate adopta o hotărîre cu privire la desfășurarea referendumului republican.

Concluzionînd, am putea presupune că, luînd în considerațiune punctul de start al termenului de 20.11.2015, plus încă 3 luni, dar și plus 15 zile cu 3 zile, și mai plusînd 6 luni, propunerea de desfășurare a referendumului ar putea fi luată spre examinare de către Parlament cam prin luna decembrie 2016. Luînd în calcul examinarea de către Parlamentul RM în termen de pînă la 6 luni și prognozînd desfășurarea referendumului numai după 6 luni de la adoptarea hotărîrii respective, putem face concluzia că inițiativa

populară poate fi realizată într-un termen indefinit și destul de mare. Poate atît de mare, încît în perioada respectivă să dispară premisele și/sau posibilitatea ori necesitatea desfășurării referendumului preconizat.

Totodată, să nu scăpăm din vedere că Parlamentul RM ar putea și să nu numească desfășurarea referendumului.

Anume despre acest fapt a comunicat secretarul Comisiei Electorale Centrale, dl A. Volentir [18]. În opinia lui, oportunitatea desfășurării referendumului pornit de inițiativa populară îi aparține Parlamentului, cu care poate fi de acord sau o poate respinge. Drept exemplu poate servi neglijarea (neadoptarea, nerespingerea) proiectului Hotărîrii Parlamentului nr. 2946 din 26.13.2002 „cu privire la desfășurarea referendumului republican legislativ”, inițiat de deputații în Parlament, dnii Mihai Petrache, Dumitru Braghis, Vladimir Cociorva și Ion Gutu. Fiind înaintată inițiativa populară a 213250 de cetățeni privind reforma sistemului electoral spre examinare în Parlament la 26.12.2002, deputații din legislativ au examinat chestiunea în cauză, dar nu s-au pronunțat asupra ei, neadoptînd nici un act, nemotivînd nici „pro”, nici „contra” starea de lucruri dată.

Concomitent, fiind sesizată problema respectivă la Curtea Constituțională de către deputații-actori ai proiectului dat, la 03.03.2003 Curtea s-a pronunțat (decizie publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 48 din 18.03.2003), respingînd sesizarea depusă și motivîndu-și decizia prin lipsa obiectului sesizării.

Este de remarcat faptul că adoptarea deciziei date a avut loc fără a

se lua în considerare existența unei opinii separate, prin care s-a expus dezacordul cu o astfel de decizie a Curții, deoarece Parlamentul RM, în baza art. 150 Cod electoral, era obligat să adopte hotărârea de desfășurare a referendumului, neavând dreptul de a respinge prin definiție inițiativa populară legală, or voința poporului direct exprimată este supremă într-un stat de drept. De aceea, considerăm că Curtea Constituțională, indiferent de existența/inexistența actului juridic al Parlamentului, era obligată să verifice nu numai acțiunea legislativului exprimată printr-un act legislativ, dar și inacțiunea acestui organ.

Or, unul dintre principiile statului de drept este consultarea directă a cetățenilor, chemați să se pronunțe prin vot asupra unor probleme importante pentru întreaga societate. Anume în atingerea acestui scop, în Constituția RM din 1994 au fost introduse ulterior modificări privind inițiativa populară de revizuire a Constituției. Doar inițial, în textul art. 141 din legea supremă, era statuat că revizuirea Constituției poate fi inițiată de un număr de cel puțin 200 mii de cetățeni ai RM cu drept de vot. O altă condiție era că cetățenii care inițiau revizuirea Constituției trebuiau să provină din cel puțin jumătate din raioane și municipii, iar în fiecare din ele trebuiau să fie înregistrate cel puțin 5000 de cetățeni în sprijinul acestei inițiative. Ulterior, prin Legea nr. 1115 din 05.07.2000, în art. 141, alin. (1) lit. a), textul „raioane și municipii” a fost substituit cu textul „unități administrativ-teritoriale de nivelul 2”, iar cifrele „5000” au fost înlocuite cu cifrele „20000”.

Astfel, pentru ca cetățenii să-

și exercite dreptul de a realiza inițiativa desfășurării unui referendum republican, este necesară colectarea a 360 mii de semnături ale cetățenilor cu drept de vot, deși Constituția cere semnăturile a doar 200 mii de cetățeni.

Ulterior, prin reforma din 07.07.2000, legiuitorul în mod conștient a majorat numărul de cetățeni, inițiatori ai referendumului, cu încă 160 de mii, stabilind cerința de colectare a 20 mii de semnături dintr-un sir de unități administrativ-teritoriale de nivelul 2, inclusiv din unități care dispun în total de 20-30 mii de locuitori.

Dar obstacolele în desfășurarea referendumurilor apar nu numai din inițiativa autorităților publice, ci și a multor autori de drept constituțional, politicieni și practicieni [19]. Domină poziția că revizuirea Constituției RM poate avea loc numai pe cale parlamentară, cu excepția examinării problemelor privind caracterul suveran, independent și unitar al statului, precum și cele referitoare la neutralitatea permanentă a statului [20], care, după adoptarea lor cu votul a 2/3 din numărul total al deputaților aleși, necesită să fie aprobate ulterior prin referendum, cu votul majorității cetățenilor înscrși în listele electorale. Deputatul S. Sîrbu, de exemplu, afirma că a prezentat opiniei publice „10 argumente pe care absolut nimeni nu a putut să le combată” [21]. Doar că, subliniem, aceste argumente nu au substanță științifică și/sau legală.

În acest context, este important de avut în vedere o altă opinie de aceeași factură, expusă public de președintele Curții Constituționale.

Astfel, președintele Curții Constituționale, contrar unor norme imperative juridice din legislația în

vigoare [22] care obligă judecătorul Curții „să nu ia poziție publică sau să dea consultații în probleme de competența Curții Constituționale”, se expune în public precum că „legea supremă a țării nu poate fi modificată prin referendum” [23]. Mai merită de menționat că la acest capitol există și poziția confuză a Curții Constituționale, care, în avizul său asupra inițiativei de revizuire a articolelor 78, 85, 89, 91 și 135 din Constituția Republicii Moldova prin referendum republican, la început afirmă, în pct. 30, că: „Legea fundamentală reglementează două tipuri de referendumuri naționale: cel inițiat de președintele Republicii sau Parlament asupra unor probleme de interes național, menționat la art. 66, 75 și 88, și cel prin care se aprobă revizuirea Constituției, reglementat de art. 142 alin. (1).” Dar mai jos, în același aviz, în pct. 39, Curtea a reținut că „posibilitatea desfășurării referendumului constituțional pentru modificarea Constituției a fost consacrată pe cale jurisprudențială, prin interpretarea funcțională și coroborată a normelor constituționale. Or, **textul Constituției nu prevede expres posibilitatea organizării referendumurilor constituționale decizionale**, altele decât cele pentru validarea legilor constituționale adoptate de Parlament pentru revizuirea dispozițiilor privind caracterul suveran, independent și unitar al statului, precum și a celor privind neutralitatea permanentă a statului, prevăzută de articolul 142 alin. (1) din Constituție” [24]. Deci, conform statuărilor absconse ale Curții, Constituția RM nu ar prevedea revizuirea ei prin referendum, or posibilitatea revizuirii Constituției pe cale referendară și-a găsit consacrară exclusiv pe cale jurisdicțională.

Efectuînd analiza comparată a prevederilor avizului citat și a altor avize, precum avizul Curții Constituționale din 06.07.2010 [25], considerăm că pentru a face concluzii obiective, Curtea ar trebui să manifeste continuitate în propria jurisprudență și să supună analizei respective legislația în vigoare la acest compartiment, or în art. 141-144 ale Codului electoral este reglementată detaliat procedura desfășurării referendumului republican, inițiată de cetățeni, și anume: ordinea înregistrării grupului de inițiativă, colectarea semnăturilor, prezentarea și verificarea listelor de subscripție și alte aspecte procesuale de organizare și desfășurare a referendumului.

Este important că și cadrul legislativ al Republicii Moldova la capitolul *procesualitatea perfecționării normelor constituționale de către cetățeni* a fost completat esențial în anul 2001 cu actul legislativ respectiv [26] privind inițiativa populară de revizuire a Constituției, care a stabilit detaliat normele procedurale ce țin de realizarea inițiativei populare de revizuire a legii supreme. Și în această Lege există o singură restricție în art. 3 alin. (2): proiectul de lege privind modificarea Constituției nu trebuie să încalce principiul unității materiei, adică este obligatoriu ca între toate elementele Constituției să existe un raport intrinsec.

În contextul menționat, considerăm că dacă la modificarea Constituției pe cale parlamentară, Parlamentul RM este în drept să adopte o lege cu privire la modificarea Constituției după cel puțin 6 luni de la data prezentării inițiativei corespunzătoare, respectarea unui asemenea termen în cadrul inițiativei populare, în

opinia noastră, nu este necesară și nici întemeiată.

De asemenea, menționăm că, în avizul nr. 2 din 10.11.2015, Curtea Constituțională recomandă ca „în vederea diferențierii opțiunii electoratului, chestiunile supuse referendumului urmează a fi formulate separat (rezumatul însoțit de textul corespondent din proiectul Legii) conform obiectivului de reglementare, inclusiv pe buletine de subscripție și buletine de vot distincte”.

Referitor la alegerea președintelui țării, Curtea a statuat în pct. 43 al avizului său nr. 1 din 22.09.2014 că: „Modificarea majorității necesare pentru alegerea președintelui țării se poate efectua doar prin lege constituțională, care trebuie să se încadreze în ordinea constituțională existentă, respectîndu-se procedura prevăzută de Titlul VI din legea supremă” [27].

În opinia noastră, o parte din aceste interpretări ale Curții Constituționale contravin art. 155 din Codul electoral, care condiționează ca „pe fiecare foaie din listele de subscripție, se expune întrebarea sau întrebările preconizate a fi supuse referendumului republican”. De aceea, considerăm că este dreptul alegătorilor de a se expune asupra fiecărei întrebări nemijlocit la referendum, potrivit art. 162 alin. (2) din Codul electoral.

De asemenea, credem că este necesar de a fi respectate procedurile prevăzute de legislația electorală și termenele conform acestei proceduri, care reprezintă o desfășurare a art. 2, 39, 66 lit. b și art. 75 din Constituția RM.

Referitor la temeiurile pentru petrecerea referendumului de revizuire a Constituției, în opinia noastră, Curtea Constituțională n-a luat

în considerație nici jurisprudența sa anterioară. Astfel, în Hotărîrea Curții nr. 57 din 03.11.1999 „privind interpretarea art. 75 alin. 2 și art. 143 din Constituție”, s-a constatat că „procedura de revizuire a Constituției, prevăzută în art. 75 și art. 141-142, îmbină tehnicile specifice democrației reprezentative (Parlamentul) cu cele ale democrației directe (referendumul)”.

Iar potrivit art. 75 din Constituție, **cele mai importante probleme ale societății sînt supuse referendumului**, care este de fapt mijlocul prin care poporul însuși își exercită nemijlocit voința sa. În sensul dat, referendumul poate viza fie un proiect de lege, inclusiv atunci cînd este declarat de Parlament în baza art. 66 lit. d) din Constituție, fie o problemă de interes național, pentru care se cere exprimarea opiniei alegătorilor.

Hotărîrile adoptate potrivit rezultatelor referendumului republican au putere juridică supremă și nu se vizează/afectează procedura de revizuire a Constituției, procedură stabilită de art. 141-143 din Constituția RM.

Ultima afirmație este un răspuns la opiniile unor actori, inclusiv sus-menționați, precum că rezultatele referendumurilor desfășurate la inițiativa populară trebuie să fie aprobate tot de către Parlament, cu votul a două treimi din votul deputaților aleși.

La subiectul analizat, menționăm că în Hotărîrea nr. 15 din 11.04.2000 despre controlul constituționalității art. 150 din Codul electoral, Curtea își dezvoltă jurisprudența sa în problemele revizuirii Constituției prin ambele căi: parlamentară și referentară. Ea a constatat că legiuitorul a stabilit două proceduri de legiferare: 1)

procedura parlamentară și 2) procedura prin care poporul își exercită suveranitatea – referendumul.

Remarcăm că existența a două proceduri de legiferare este confirmată, de asemenea, de prevederile art. 148 alin. 5 din Codul electoral, care stipulează că **în cazul în care revizuirea uneia și aceleiași prevederi a Constituției este inițiată concomitent de Parlament și de cetățeni, legiuitorul acordă prioritate inițiativei cetățenilor.**

Prin urmare, la revizuirea Constituției pot fi aplicate două proceduri – parlamentară, cu respectarea art. 141-143 din Constituție, și referențiară, cu respectarea prevederilor articolelor 2, 39, 66 lit. b) și 75 din Constituția RM.

În contextul investigat, atragem atenția că, prin Hotărîrea Curții Constituționale nr. 15 din 11.04.2000, Curtea a declarat neconstituționale posibilele limitări privind înaintarea inițiativei populare, indicînd că „Parlamentul nu este în drept să stabilească pe cale legislativă restricții asupra declarării referendumului republican în cazul în care inițiativa populară provine de la cetățeni”.

Astfel, nici Curtea Constituțională, în opinia noastră, nu este în drept să aplice aceleași reguli prevăzute de revizuirea Constituției pe cale parlamentară, în cazul în care pentru desfășurarea referendumului inițiativa provine anume de la cetățeni.

Atragem atenția, mai ales a acelor autori care afirmă că numai Parlamentul poate revizui Constituția, că art. 75 – referendumul – este situat de legiuitor în conținutul aceluiași capitol al Constituției RM: „Capitolul IV. Parlamentul”. Așezarea logică a normelor constituționale ne obligă să recunoaștem că normele

constituționale reglementează ambele căi de revizuire a Constituției: parlamentară și prin referendum. Dar pentru a exclude existențele interpretări ale căilor de revizuire a Constituției, ar fi necesar, în opinia noastră, de a expune normele art. 60, 75 și 143 din Constituție într-o nouă redacție.

La acest capitol, vom mai suplimenta că, potrivit jurisprudenței Curții Europene a Dreptului Omului [28] pronunțate, s-au reținut următoarele: „Curtea amintește faptul că o «lege» este o normă formulată cu destulă precizie pentru a permite unui cetățean să decidă conduita și să prevadă, în mod rezonabil, în funcție de circumstanțele cauzei, consecințele care ar putea rezulta dintr-un fapt determinat. Totodată, aceste norme nu trebuie să fie previzibile cu certitudine absolută, chiar dacă o astfel de certitudine ar fi bine-venită, deoarece dreptul trebuie să știe să se adapteze la schimbările de situație”.

Concluzii. Considerăm că art. 75 din Constituția RM, în coroborare cu alte norme constituționale și de drept din legislația în vigoare a Republicii Moldova, într-un tot se adaptează la manifestarea inițiativei populare de revizuire a Constituției și creează suficient cadru constituțional pentru realizarea ei, fără constatarea obligatorie a normelor prevăzute de art. 141-143 din Constituție.

Așadar, constatăm că **inițiativa populară de revizuire a Constituției prin referendum, actualmente, dispune de întregul set de veșminte legale și constituționale necesare. Rămîne doar ca autoritățile publice să nu creeze obstacole artificiale în libera exprimare a voinței sale de către poporul Republicii Moldova.**

Referințe bibliografice

1. Legea nr. 1040-XII din 26.05.1992 cu privire la referendum. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 8 din 01.09.1992 (abrogată prin CE 1381 din 21.11.1997, MO nr. 81 din 08.12.1997, art. 667).

2. Codul electoral, nr. 1381 din 21.11.1997. În: MO nr. 81 din 08.12.1997.

3. Preambula Legii nr. 1040-XII din 26.05.1992 cu privire la referendum. În: MO nr. 8 din 01.09.1992 (abrogată prin CE 1381 din 21.11.97, MO nr. 81 din 08.12.1997, art. 667).

4. Art. 75 din Constituția RM din 29.07.1994. În: MO nr. 1 din 12.08.1994.

5. Art. 75 și 142 alin. (1) ale Constituției RM din 29.07.1994. În: MO nr. 1 din 12.08.1994.

6. Muntean Iulian. Probleme supuse referendumului. Studiu în drept comparat. Teza de doctor în drept. Chișinău, 2009.

7. Usvad Lavinoiu. Pro sau contra referendumurilor. În: Revista publică de drept. Florium, 2008, nr. 3.

8. Dan Pavel. Noile tendințe repetitive. În: Revista „Sfera politicii”, nr. 171. București, 2012. <http://www.sferapoliticii.ro/sfera/171/art02-Pavel.php>; Referendumul din 19 mai 2007. Institutul „Ovidiu Șincăi”. București, 01 iunie 2007. http://www.fisd.ro/PDF/mater_noi/Referendum_Raport_FINAL_1%20iunie%202007.pdf

9. Art. 148, alin. (5) din Codul electoral nr. 1381 din 21.11.1997. În: MO nr. 81 din 08.12.1997. <http://lex.justice.md/md/312765/>

10. În Elveția se țin referendumuri locale la nivelul cantoanelor. Elvețienii sînt obișnuiți să voteze de cel puțin patru ori pe an, exprimîndu-și opinia în privința unor probleme care în alte țări sînt rezervate, de obicei, parlamentului. În privința unei legi importante, elvețienii au întotdeauna ultimul cuvînt de spus, dacă adună suficiente semnături pentru a porni un referendum. Ei pot iniția modificări ale legilor și chiar ale Constituției. Estimările plasează în Elveția mai mult de jumătate din referendumurile din întreaga lume. În aceste condiții, această țară mică, cu doar opt milioane de locuitori, este considerată un model ideal de demo-

crație. <http://www.zf.ro/zf-24/puterea-democratiei-referendum-elvetienii-aus-respins-cel-mare-salariu-minim-lunarlume-3-200-euro-ar-beneficiat-ales-angajatii-slab-calificati-industria-serviciilor-12633379>

11. Camelia Badea. Câte tipuri de prag la referendum există în Europa. www.ziare.com/politica/referendum

12. Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept (Comisia de la Veneția). Strasbourg, 19 martie 2007. <http://www.e-democracy.md/files/elections/venice-code-good-practice-referendums-17-03-2007-ro.pdf>

13. Legea nr. 1115 din 05.07.2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova. În: MO nr. 88-90 din 28.07.2000.

14. Hotărârea Curții Constituționale nr. 22 din 23.09.2010 cu privire la confirmarea rezultatelor referendumului republican constituțional din 05.09.2010.

15. Hotărârea Comisiei Electorale Centrale nr. 3281 din 13 iulie 2010 privind aprobarea Regulamentului privind modul de participare a partidelor politice și a altor organizații social-politice la campania electorală pentru desfășurarea referendumului republican constituțional din 5 septembrie 2010.

16. Hotărârea Curții Constituționale nr. 22 din 23.09.2010 cu privire la confirmarea rezultatelor referendumului republican constituțional din 05.09.2010.

17. Curtea Constituțională a avizat pozitiv inițiativa civică de revizuire a Constituției prin referendum republican. <http://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=683&t=/Prezentare-generală/Serviciul-de-pressă/Noutati/Curtea-Constituțională-a-avizat-pozitiv-inițiativa-civica-de-revizuire-a-Constituției-prin-referendum-republican>

18. De parlamentari depinde dacă va fi sau nu referendum, secretar CEC, 02 Noi 2015. (Secretarul CEC a amintit despre anul 2003, când fostul lider politic Dumitru Braghiș a adunat semnături într-o chestiune similară. Braghiș, fiind parlamentar, având tribuna Parlamentului pentru a susține această inițiativă, totuși nu a izbutit să o ducă până la un final logic. „Inițiativa respectivă

s-a prăfuit timp de 6 luni în Parlament, iar după expirarea termenului de 6 luni, parlamentarii s-au frecat pe mâini și au spus că tema nu mai este actuală. Până la urmă, totul va decide Parlamentul”, a notat Andrei Volentir). <http://www.ipn.md/ro/politica/72724>

19. Alexandru Tănase: „Constituția nu poate fi modificată prin referendum”. Ziarul „Adevărul” din 10.10.2015, http://adevarul.ro/moldova/actualitate/alexandru-tanase-constitutia-nu-modificata-referendum-1_5618a41af5eaafab2c7fb92d/index.html. Poziția deputatului S. Sîrbu expusă la www.deschide.md din 20.10.2015, autorul emisiunii – Svetlana Matei.

20. Art. 142 alin. (1) din Constituția RM.

21. S. Sîrbu: „Referendumurile constituționale n-au nicio putere juridică”. <http://deschide.md/ro/news/politic/20279/Sergiu-S%C3%A2rbu-Referendumurile-constitu%C8%9Bionale-n-au-putere-juridic%C4%83.htm>

22. Art. 17 lit. b) din Legea nr. 317 din 13.12.1994 cu privire la Curtea Constituțională, publicată la 07.02.1995 în MO nr. 8.

23. Alexandru Tănase: „Constituția nu poate fi modificată prin referendum”. Ziarul „Adevărul” din 10.10.2015, http://adevarul.ro/moldova/actualitate/alexandru-tanase-constitutia-nu-modificata-referendum-1_5618a41af5eaafab2c7fb92d/index.html

24. Avizul Curții Constituționale nr. 1 din 22.09.2014 asupra inițiativei de revizuire a art. 78, 85, 89, 91 și 135 din Constituție prin referendum republican. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=355237>

25. Avizul Curții Constituționale nr. 3 din 06.07.2010 asupra inițiativei de revizuire a art. 78 din Constituție prin referendum republican.

26. Legea nr. 387 din 19.07.2001 cu privire la inițiativa populară de revizuire a Constituției. În: MO nr. 783 din 17.08.2001. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=313148>

27. Avizul Curții Constituționale nr. 1 din 22.09.2014 asupra inițiativei de revizuire a art. 78, 85, 89, 91 și 135 din Constituție prin referendum repu-

blican. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=355237>

28. Hotărârea CEDO pe cazul „Amihalachioae contra Moldovei” din 20.04.2004.

ИСПОЛНЕНИЕ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ И ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА НЕИСПОЛНЕНИЕ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ

Б. СОСНА,

доктор права, доцент Европейского университета Молдовы и Комратского госуниверситета, ведущий научный сотрудник ИЮПИ АНМ

А. СОСНА,

доктор права, преподаватель Госуниверситета Молдовы

Ю. ЗДОРОВ,

магистр права

SUMMARY

The authors of the submission considering topical issues relating to the fulfillment of obligations and liability for failure to fulfill obligations.

At the same time revealed conflicts and contradictions in the current legislation.

The important thing is that the authors propose substantial amendments to the existing legislation, the fulfillment of obligations and liability for failure to fulfill obligations.

Keywords: commitment, responsibility, the debtor, the creditor, the agreement, the transaction.

РЕЗЮМЕ

В представленном материале авторы рассматривают актуальные вопросы, касающиеся исполнения обязательств и ответственность за неисполнение обязательств.

При этом выявлены коллизии и противоречия в действующем законодательстве.

Важным является то, что авторы предлагают существенные изменения и дополнения действующего законодательства, исполнения обязательств и ответственности за неисполнение обязательств.

Ключевые слова: обязательство, ответственность, должник, кредитор, договор, сделка.

Актуальность изложенной темы заключается в том, что в последнее время всё чаще встречаются случаи неисполнения обязательств или их ненадлежащего исполнения.

Изложение основного материала. Гражданско-правовое обязательство – это «такое гражданское правоотношение, в силу которого одно лицо (должник) обязано совершить в пользу другого лица (кредитора) определенное действие (передать имущество, выполнить работу и т.д.) или воздержаться от совершения определенного действия, а кредитор имеет право требовать указанного поведения от должника» [1].

Легальное определение понятия «обязательство» содержится в части (1) ст. 512 Гражданского кодекса Республики Молдова (далее – ГК РМ) № 1107-XV от 06.06.2002 года, согласно которой в силу обязательственного отношения кредитор имеет право требовать от должника производства исполнения, а должник обязан произвести его. Исполнение может состоять в предостав-

лении чего-либо, определенном действии или воздержании от определенного действия [2].

Таким образом, гражданско-правовое обязательство представляет собой гражданское правоотношение, т.е. урегулированное нормами гражданского права общественное отношение, участники которого наделены субъективными гражданскими правами и обязанностями.

Субъектами гражданских правоотношений являются должники и кредиторы.

Кредитором является субъект гражданского правоотношения, обладающий субъективными гражданскими правами. Субъективное гражданское право – это определенная законом и/или договором мера возможного поведения управомоченного лица. Мера возможного поведения управомоченного лица может заключаться:

а) в праве управомоченного лица (кредитора) совершать определенные действия. Так, согласно части (1) ст. 315 ГК РМ собственнику принадлежит пра-

во владения, пользования и распоряжения принадлежащим ему имуществом. Поэтому собственник вправе самостоятельно пользоваться своим имуществом либо распорядиться им, т.е. продать его. Согласно части (2) ст. 880 ГК РМ в случае, если наймодатель не устранит в срок недостатки вещи, переданной в наём, наниматель вправе самостоятельно устранить недостаток и потребовать возмещения произведенных в связи с этим расходов;

б) в праве управомоченного лица (кредитора) требовать от должника совершения определенных действий или воздержаться от совершения определенных действий. Так, согласно части (1) ст. 753 ГК РМ покупатель вправе требовать от продавца передачи ему в собственность купленной вещи.

Под субъективной гражданской обязанностью следует понимать установленную законодательством и/или договором меру должного поведения обязанного субъекта гражданского правоотношения (должника).

Субъективная гражданская обязанность заключается в:

а) обязанности должника совершить установленное законом и/или договором действие (передать кредитору определенное имущество, уплатить ему определенную денежную сумму, выполнить определенную работу, оказать определенную услугу и т.д.). Так, согласно части (1) ст. 946 ГК РМ подрядчик обязуется за свой риск выполнить определенную работу для другой стороны (заказчика).

б) обязанности должника воздержаться от совершения любых действий, нарушающих субъективные гражданские права управомоченного лица. Так, все без исключения субъекты права не должны совершать действий, препятствующих собственнику использовать принадлежащее ему право пользования, владения и распоряжения имуществом, установленное частью (1) ст. 315 ГК РМ.

Участники большинства гражданских правоотношений наделены одновременно и субъективными гражданскими правами, и субъективными гражданскими обязанностями. Так, согласно части (1) ст. 753 ГК РМ покупатель обладает субъективным гражданским правом требовать от продавца передать ему купленную вещь. Одновременно на покупателя возложена обязанность принять купленную вещь и уплатить за неё обусловленную цену.

Субъекты абсолютных гражданских правоотношений (правоотношений собственности) наделены либо субъективными гражданскими правами, либо встречными субъективными обязанностями. Так, собственник имущества наделен субъективным правом пользования, владения и распоряжения своим имуществом, все другие субъекты этого правоотношения обязаны не совершать действий, препятствующих реализации субъективных гражданских прав

управомоченного лица, т.е. собственника имущества.

Объектами гражданских правоотношений являются материальные и нематериальные блага [3].

В зависимости от объекта гражданские правоотношения подразделяются на имущественные и неимущественные.

В зависимости от круга обязанности субъектов гражданские отношения подразделяются на абсолютные и относительные.

Для абсолютных правоотношений, к которым относятся правоотношения собственности, характерно, что носителями субъективной обязанности – не совершать действий, нарушающих субъективные права управомоченного лица (собственника), являются все без исключения лица, т.е. круг лиц, на которых возложена субъективная гражданская обязанность не совершать любых действий, нарушающих субъективное право, принадлежащее управомоченному лицу, является неопределенным.

Для относительных гражданских правоотношений характерно, что носителем субъективной гражданской обязанности является определенное лицо или лица [4].

Нарушение субъективного права управомоченного субъекта относительного гражданского правоотношения влечет применение договорной ответственности, а нарушение субъективного права управомоченного субъекта абсолютного гражданского правоотношения влечет применение деликтной, или внедоговорной ответственности.

Относительные обязательства характеризуются следующими признаками:

1. Они возникают между строго определенными лицами.

2. Они являются правовой формой отношений по передаче имущества, выполнению работ, оказанию услуг, оплате денежных сумм и т.д.

3. Обязательства должников заключаются в совершении определенных действий (передаче определенного имущества, выполнении определенной работы в определенные сроки, оплате определенных денежных сумм в определенные сроки конкретным кредиторам).

4. Кредитор вправе требовать от должника совершения определенных действий, а в случае неисполнения должником своей субъективной обязанности, требовать через суд принудительного исполнения этой обязанности и взыскания убытков.

Согласно части (2) ст. 8 ГК РМ гражданские права и обязанности возникают:

а) из договоров и иных сделок;

б) из актов органов публичной власти, предусмотренных законом в качестве основания возникновения гражданских прав и обязанностей;

с) из судебного решения, установившего права и обязанности;

д) в результате создания и приобретения имущества по основаниям, не запрещенным законом;

е) в результате создания произведений науки, литературы, искусства, изобретений и иных результатов интеллектуальной деятельности;

ф) вследствие причинения вреда другому лицу;

г) вследствие неосновательного обогащения;

h) вследствие иных деяний физических и юридических лиц и событий, с которыми законодательство связывает наступление гражданско-правовых последствий.

Согласно ст. 514 ГК РМ обязательства возникают из договора, неправомерного действия (вследствие причинения вреда), любого другого акта или деяния, в силу которых могут в соответствии с законом возникать обязательства.

Пункт f) части (2) ст. 8 ГК РМ и ст. 514 ГК РМ содержат неточ-

ную формулировку, т.к. причинение вреда является не основанием возникновения обязательства, а основанием гражданско-правовой деликтной ответственности.

Деликтная ответственность, т.е. ответственность за причинение вреда одним субъектом гражданского правоотношения другому, представляет собой одну из разновидностей санкций, применяемых на основании закона к лицу, допустившему нарушение норм права [5].

Под санкциями понимаются меры, применяемые к правонарушителю и влекущие для него определенные неблагоприятные последствия. Под санкциями также понимается структурная часть общей нормы права, указывающая на возможные меры воздействия на нарушителя данной нормы [6].

Санкция представляет собой обязанность правонарушителя претерпеть неблагоприятные последствия правонарушения в виде ограничений.

Причинение вреда влечет применение деликтной ответственности, установленной ст. 1398-1423 ГК РМ.

Обязанность причинителя вреда возместить вред возникает в связи с правонарушением и влечет ограничение имущественной сферы правонарушителя, который обязан возместить причиненный вред за счёт собственного имущества [7].

Вывод. Следовательно, такое обязательство представляет собой меру гражданско-правовой ответственности, а именно обязанность правонарушителя возместить причиненный другому лицу вред. Эта обязанность возникает в результате деликта, т.е. гражданского правонарушения [8]. Все другие обязательства возникают вследствие правомерных действий.

Исполнение обязательств регулируется ст. 572-599 ГК РМ

Согласно части (2) ст. 572 ГК РМ обязательства должны ис-

полняться надлежащим образом, добросовестно, в установленном месте и в установленном время.

Должник обязан исполнить обязательство путем совершения определенных действий (передать имущество, уплатить определенную денежную сумму, выполнить определенную работу, оказать определенную услугу и т.д.) либо воздержаться от определенных действий.

Надлежащее исполнение обязательства – это исполнение обязательства должником в соответствии с установленными обязательством, объектом обязательства, способом исполнения обязательства, местом и сроками его исполнения.

Обязательство считается исполненным должником надлежащим образом, если должником исполнены все условия обязательства, относительно объекта, места и сроков исполнения обязательства [9].

Место исполнения обязательства определяется в соответствии со ст. 573 ГК РМ, согласно которой, если место исполнения не определено или не явствует из существа обязательства, исполнение должно быть произведено:

а) по денежному обязательству – в месте жительства или месте нахождения кредитора в момент возникновения обязательства;

б) по обязательству передать индивидуально-определенную вещь – в месте нахождения вещи в момент возникновения обязательства;

с) по иным обязательствам – в месте, где должник осуществляет деятельность, связанную с обязательством, а при отсутствии такового – в месте жительства или месте нахождения должника.

Согласно части (1) ст. 574 ГК РМ в случае смены должником или кредитором места жительства, места нахождения или места осуществления деятельности к моменту исполнения обяза-

тельства и уведомления об этом другой стороны обязательство исполняется в новом месте жительства, месте нахождения или месте осуществления деятельности.

Согласно части (1) ст. 575 ГК РМ если срок исполнения обязательства не определен и не явствует из существа обязательства кредитор вправе предъявить требование исполнения обязательства в любой момент, а должник вправе исполнить его в любой момент. Если обязанность немедленного исполнения не вытекает из закона, договора или существа обязательства, должник обязан исполнить его в семидневный срок с момента предъявления требования кредитором.

Особенности исполнения денежных обязательств установлены ст. 586 ГК РМ.

Согласно части (1) ст. 586 ГК РМ в случае, когда должник обязан произвести кредитором несколько равноценных исполнений, а выплаченная сумма недостаточна для погашения всех долгов, погашается долг, указанный должником в момент осуществления платежа. Если должником не сделано подобное уточнение, погашается долг, срок исполнения которого наступил раньше.

Согласно части (4) ст. 586 ГК РМ за счет платежей должника, недостаточных для полного покрытия долга, срок погашения которого наступил, погашаются в первую очередь судебные издержки, затем проценты и другие платежи и в последнюю очередь – основная сумма долга (капитал).

Предложение. Полагаем необходимым изменить часть (4) ст. 586 ГК РМ, установив, что в первую очередь погашаются судебные издержки, затем сумма долга и в последнюю очередь проценты, пени и другие платежи.

Действующая редакция части (4) ст. 586 ГК РМ позволяет кредиторам взыскивать проценты

в первую очередь. В результате этого кредиторы взыскивают с должников дополнительные проценты за просрочку исполнения.

При этом следует учесть, что согласно ст. 145 Исполнительного кодекса РМ (далее – ИК РМ) от 24.12.2004 года (в редакции закона РМ № 143 от 02.07.2010 года) проценты за просрочку исполнения, предусмотренные ст. 619 ГК РМ, взыскиваются в последнюю очередь.

Основания прекращения обязательств установлены ст. 642-665 ГК РМ.

Обязательства прекращаются путём их надлежащего исполнения, путём внесения долга в депозит, путём зачёта, в случае совпадения кредитора и должника в одном лице, в случае прощения долга, в случае невозможности исполнения вследствие непредвиденных обстоятельств, вследствие смерти физического лица, если исполнение невозможно без личного участия должника либо если обязательство иным образом связано с личностью должника, в случае новации.

Статьи 642-665 ГК РМ, предусматривающие основания прекращения обязательств, не предусматривает такого основания прекращения обязательства как вступившее в силу решение суда об отказе во взыскании задолженности в связи с пропуском срока исковой давности. Согласно части (1) ст. 281 ГК РМ по истечении срока исковой давности должник может отказаться от исполнения обязательства.

Согласно ст. 120 Конституции РМ соблюдение вступивших в законную силу приговоров и других судебных решений, а также содействие судам в ходе судебного процесса, в исполнении вступивших в законную силу приговоров и других судебных решений обязательны.

Очевидно, что не может считаться обязательством правоотношение, участник которого не обязан совершить определенное действие либо воздержаться от

совершения определенного действия.

Предложение Полагаем необходимым дополнить Главу VII Книги Третьей ГК РМ ст. 650¹, согласно которой обязательство прекращается в день вступления в законную силу решения суда об отказе в иске о взыскании задолженности в связи с истечением срока исковой давности.

Отсутствие данной нормы приводит к нарушениям прав потребителей и искажению бухгалтерского учёта [10].

Нередко органы управления жилищным фондом требуют от потребителей уплаты задолженности, во взыскании которой отказано в связи с пропуском срока исковой давности. Так, определением Апелляционной палаты Кишинева от 10.11.2011 года было отказано во взыскании с Т. в пользу МПУЖФ № 8 7070,36 лей задолженности в связи с пропуском срока исковой давности. Однако МПУЖФ № 8 предъявляло Т. к оплате ежемесячно 7070,36 лей задолженности, во взыскании которой было отказано в связи с пропуском срока исковой давности. МПУЖФ № 8 отклонило предварительное заявление Т., в котором она требовала не предъявлять к оплате 7070,36 лей задолженности, во взыскании которой отказано. В обоснование своего отказа МПУЖФ № 8 сослалось на части (2) и (3) ст. 281 ГК РМ, которые гласят: «Добровольное исполнение обязательства по истечении срока исковой давности не является действием, лишенным юридических оснований».

Лицо, исполнившее обязательство по истечении срока исковой давности, не вправе требовать исполненное обратно, хотя бы в момент исполнения оно и не знало об истечении срока давности. Это положение применяется и к случаям признания долга в соответствии с договором, а также к гарантиям обеспечения исполнения, предоставленным должником».

Т. предъявила в суд Центру мун. Кишинэу исковое заявление в соответствии с законом РМ «Об административном суде» № 793-XIV от 10.02.2000 года, требуя, чтобы суд обязал МПУЖФ № 8 не предъявлять к оплате сумму, во взыскании которой отказано в связи с пропуском срока исковой давности и чтобы суд взыскал с МПУЖФ № 8 10 000 морального ущерба. Суд Центру исковые требования Т. отклонил. Это решение Т. обжаловала в апелляционном порядке. Апелляционная палата Кишинева определением от 24.06.2015 года № 3а-911/2015 отменила решение суда Центру от 26.03.2015 года и вынесла новое решение, которым обязала МПУЖФ № 8 не предъявлять к оплате Т. 7070,36 лей задолженности, во взыскании которой отказано вступившим в законную силу решением судебной инстанции, и взыскало с МПУЖФ № 8 500 лей морального ущерба. Это определение было оставлено без изменений определением Высшей судебной палаты Республики Молдова от 28.10.2015 года № 3а-1375/2015.

В. предъявил в суд Чокана мун. Кишинэу иск против ОВПК № 54/183, МП «Инфоком», требуя, чтобы суд обязал ответчиков не предъявлять ему к оплате 18331,96 лей задолженности за коммунальные услуги, во взыскании которой было отказано в связи с пропуском срока исковой давности решением суда, вступившим в законную силу. Суд Чокана иск В. отклонил. В. подал апелляционную жалобу. Апелляционная палата Кишинева определением от 06.05.2015 года № 3а-501/2015 отменила решение суда Чокана об отказе в иске и вынесла новое решение, которым обязала ОВПК № 54/183 и МП «Инфоком» не предъявлять истцу В. к оплате 18331,96 лей задолженности, во взыскании которой отказано вступившим в законную силу решением суда в связи с

пропуском 3-летнего срока исковой давности.

Данное определение вступило в законную силу, т.к. определением Высшей судебной палаты РМ от 07.10.2015 года № За-1214/2015 кассационная жалоба ОВПК № 54/183 на определение Апелляционной палаты Кишинева от 06.05.2015 года была признана недопустимой.

Согласно подпункту f) пункта 32) ст. 5 Налогового кодекса Республики Молдова № 1163-ХІІІ от 24.04.1997 года (далее – НК РМ) долг, во взыскании которого отказано в связи с пропуском срока исковой давности вступившим в законную силу решением суда, считается безнадежной задолженностью [11].

Однако НК РМ не обязывает экономических агентов списывать безнадежную задолженность, а лишь дает им такое право. Отсутствие такой правовой нормы способствует искажению бухгалтерского учёта.

Предложение. Полагаем необходимым дополнить НК РМ нормой, обязывающей экономических агентов не позднее, чем в месячный срок списывать безнадежную задолженность, и нормой, устанавливающей административную ответственность за нарушение обязанности в установленный срок списывать безнадежную дебиторскую задолженность.

Обязательство может быть прекращено путём зачёта в соответствии со ст. 651-659 ГК РМ.

Общие положения о зачёте установлены ст. 651 ГК РМ, которая гласит: «Зачетом признается взаимное погашение обязанности и встречного, безусловного, ликвидного и однородного требования, подлежащего исполнению».

Льготный срок, предоставленный для удовлетворения требования, не препятствует зачету.

Зачет требований может производиться и в случае, когда срок удовлетворения требований не наступил, однако обладатели

прав в отношении них согласны осуществить зачет.

Зачет требований производится путем заявления другой стороне. Заявление недействительно, если оно содержит условия и сроки исполнения».

Согласно части (1) ст. 656 ГК РМ в случае уступки требования должник вправе предъявить новому кредитору свое требование к первоначальному кредитору, если срок этого требования наступил до получения уведомления об уступке, если этот срок не указан или если исполнение может быть истребовано в любой момент.

Уступка требования регулируется ст. 556-566 и 615 ГК РМ.

Общие положения об уступке требования установлены ст. 556 ГК РМ, которая гласит: «Требование, которое может передаваться и на которое может обращаться взыскание, может быть передано обладателем права в отношении него (цедентом) третьему лицу (цессионарию) на основании договора. С момента заключения такого договора права, вытекающие из соответствующего требования, переходят от цедента к цессионарию».

Уступка требования не может нанести ущерб правам должника либо сделать его обязательство более возмездным.

Цедент обязан передать цессионарию документы, относящиеся к требованию, и предоставить сведения, имеющие значение для исполнения требования.

Не могут передаваться требования, касающиеся взимания алиментов, возмещения вреда, причиненного жизни или здоровью лица, а также других прав, связанных с личностью кредитора.

Уступка требования должна быть совершена в форме, предусмотренной для сделки, на основании которой возникло уступленное требование».

Вывод. Полагаем, что уступка требования может быть законной только в случае, если она производится с целью зачёта,

когда должник одного кредитора является кредитором лица, которое является кредитором первого кредитора. В этом случае уступка требования погашает обязательства этих лиц. В других случаях уступка требования будет замаскированным договором дарения задолженности либо договором купли-продажи задолженности.

Если уступка требования производится не с целью зачёта, то такая уступка требования будет представлять собой договор купли-продажи задолженности.

Как правило, уступка требования производится с целью зачёта взаимных требований. Зачёт взаимных требований является одним из способов прекращения обязательств. Зачёт может осуществляться в соответствии со ст. 651-659 ГК РМ.

Статья 651 ГК РМ гласит: «Зачетом признается взаимное погашение обязанности и встречного, безусловного, ликвидного и однородного требования, подлежащего исполнению».

Льготный срок, предоставленный для удовлетворения требования, не препятствует зачету.

Зачет требований может производиться и в случае, когда срок удовлетворения требований не наступил, однако обладатели прав в отношении них согласны осуществить зачет.

Зачет требований производится путем заявления другой стороне. Заявление недействительно, если оно содержит условия и сроки исполнения».

Согласно части (1) ст. 656 ГК РМ в случае уступки требования должник вправе предъявить новому кредитору свое требование к первоначальному кредитору, если срок этого требования наступил до получения уведомления об уступке, если этот срок не указан или если исполнение может быть истребовано в любой момент.

Уступка требования с целью зачёта представляет собой трехстороннюю сделку, целью кото-

рой является исполнение обязательств путём зачёта взаимных равноценных требований. Если же уступка требования производится не с целью зачёта, будет иметь место одна из двух притворных сделок: либо дарение (если уступка требования безвозмездная), либо купли-продажи долга (если уступка требования возмездная).

Вывод. Анализ ст. 556-566 и 656 ГК РМ даёт основания для вывода, что уступка требования является безвозмездной сделкой. Согласно части (1) ст. 197 ГК РМ безвозмездной является сделка, которой одной из сторон предоставляется имущественная выгода без цели получения иной имущественной выгоды.

Согласно части (2) ст. 197 ГК РМ возмездной сделкой считается сделка, которой одной стороне предоставляется имущественная выгода взамен получения иной имущественной выгоды. Следовательно, уступка требования не в целях производства зачёта будет притворной сделкой.

ГК РМ не запрещает уступку требования не с целью производства зачёта. Этот пробел в законе используют так называемые коллекторские фирмы, которые путём договоров уступки требования скупают долги потребителей коммунальных и других услуг и взыскивают их в судебном порядке, тем самым вторгаясь в сферу деятельности адвокатуры.

В целях защиты прав потребителей полагаем необходимым дополнить ГК РМ нормой, запрещающей уступку требования не с целью производства зачёта.

Договор уступки требования не с целью производства зачёта, а с целью скупки долгов потребителей представляет собой притворную сделку купли-продажи. Такая уступка требования позволяет коллекторской фирме взыскивать долги потребителей перед организациями, управляющими жилищным фондом (муниципальными предприятиями по управлению жилищным

фондом, приватизированных квартир и др.) в судебном порядке, исполняя таким образом функции адвокатуры. Защищать в суде интересы юридических лиц имеют право либо руководители этих юридических лиц, либо уполномоченные руководителями этих юридических лиц работники этих юридических лиц, либо адвокаты. Уступка требования долгов потребителей коллекторским фирмам ведёт к дополнительным расходам в виде оплаты юридических услуг коллекторским фирмам.

Неисполнение (ненадлежащее исполнение) обязательства даёт управомоченному лицу право требовать принудительного исполнения обязательства и применения мер гражданско-правовой ответственности.

В юридической литературе гражданско-правовая ответственность рассматривается:

1) как институт гражданского права;

2) как установленная законом или договором санкция за нарушение субъективного права;

3) как гражданское правоотношение, которое возникло в результате применения к нарушителю предусмотренной законом или договором санкции.

Как институт гражданского права гражданско-правовая ответственность представляет собой совокупность правовых норм, устанавливающих основания, условия и порядок применения мер гражданско-правовой ответственности, т.е. санкций.

Как санкция гражданско-правовая ответственность представляет собой установленные гражданским законом и/или договором неблагоприятные правовые последствия в виде ограничений имущественного характера (взыскание убытков, ущерба, неустойки), которые обязан претерпеть правонарушитель.

Как правоотношение гражданско-правовая ответственность представляет собой урегулированное нормами гражданско-

данского права общественное отношение, одна сторона которого (правонарушитель) обязана претерпеть неблагоприятные последствия правонарушения (возместить убытки, возместить ущерб, уплатить неустойку), а другая сторона (потерпевший) имеет право требовать от нарушителя исполнения этой субъективной обязанности.

Гражданская ответственность подразделяется на 2 вида:

1) договорная,

2) деликтную, или внедоговорную.

Договорная ответственность применяется в случае неисполнения (ненадлежащего исполнения) установленных договором или законом относительных обязательств. Относительными являются обязательства, в которых носители субъективных гражданских обязанностей четко определены. Например, в результате заключения договора купли-продажи возникает относительное гражданское обязательство, в котором четко определены управомоченное и обязанное лицо.

Абсолютными обязательствами являются с неопределённым кругом обязанных лиц. Для абсолютного обязательства характерно, что субъективная обязанность не нарушать субъективное право управомоченного лица возложена на неопределённый круг лиц, т.е. на всех без исключения лиц. Нарушение абсолютного права влечет применение деликтной ответственности.

В случае неисполнения (ненадлежащего исполнения) обязательства лицо, субъективное право которого нарушено, вправе взыскать с нарушителя убытки и/или неустойку.

Убытки возмещаются в соответствии со ст. 14, 602-615 ГК РМ

Согласно части (2) ст. 14 ГК РМ под убытками понимаются расходы, которые лицо, чье право нарушено, произвело или должно будет произвести для вос-

становления нарушенного права, утрата или повреждение его имущества (реальный ущерб), а также неполученная прибыль, которую это лицо получило бы, если бы его право не было нарушено (упущенная выгода).

Согласно части (1) ст. 602 ГК РМ если должник не исполнил обязательство, он обязан возместить кредитору убытки, причиненные этим неисполнением, если не докажет, что обязательство не исполнено не по его вине.

Возмещение убытков согласно пункту g) ст. 11 ГК РМ является одним из способов защиты гражданских прав.

Нарушение срока исполнения денежных обязательств влечет ответственность в виде взыскания процентов, установленных ст. 619 ГК РМ.

Согласно пункту h) ст. 11 ГК РМ взыскания неустойки является одним из способов защиты гражданских прав.

Неустойка является также одним из способов обеспечения исполнения обязательств, т.к. угроза взыскания неустойки стимулирует должника к надлежащему исполнению обязательства. неустойка также является мерой гражданско-правовой ответственности, т.к. является дополнительной обязанностью, возлагаемой за неисполнение либо ненадлежащее исполнение обязательства.

Неустойка установлена ст. 624-230 ГК РМ и другими законами.

Под неустойкой понимается взыскиваемая с должника, нарушившего обязательство, денежная сумма, размер которой определяется, как правило, в процентном отношении к сумме неисполненного или ненадлежащее исполненного обязательства [12].

Разновидностями неустойки являются штраф и пеня.

Штраф представляет собой установленную законом или договором денежную сумму, кото-

рая взыскивается с должника в случае невыполнения или обязанности совершить конкретное действие, предусмотренное обязательством.

Пеня – это установленная законом или договором денежная сумма, которая взыскивается с должника в случае просрочки исполнения в процентном отношении к сумме просроченного платежа за каждый день просрочки.

Неустойка подразделяется на:

- 1) договорную;
- 2) законную;
- 3) смешанную, т.е. установленную и законом, и договором.

Договорная неустойка устанавливается в соответствии со ст. 624 ГК РМ.

Согласно части (1) ст. 624 неустойкой признается договорное положение, в соответствии с которым стороны производят предварительную оценку убытков и устанавливают, что в случае неисполнения обязательства должник обязан уплатить кредитору определенную денежную сумму или передать определенную вещь. ГК РМ

Согласно части (1) ст. 625 ГК РМ соглашение о неустойке должно быть совершено в письменной форме.

Согласно части (3) ст. 626 ГК РМ в случае получения исполнения кредитор может требовать уплаты неустойки, только если он сохранил за собой это право при получении исполнения.

Несоблюдение этого требования влечет отказ от иска о взыскании неустойки. Например, А.О. «Молдовагаз» предъявило иск о взыскании с SRL „Rotalin-Gaz Trading” 275674,93 лей пени. Суд Рышкнь мун. Кишинев решением от 21.10.2013 года в иске о взыскании 275674,93 лей отказал, ссылаясь, что истец при получении исполнения не сохранил за собой право на взыскание пени, как требует часть (3) ст. 626 ГК РМ. решение суда Рышкнь от 21.10.2013 года было оставлено без изменений определе-

нием Апелляционной палаты Кишинева от 04.03.2014 года и определением Высшей судебной палаты Республики Молдова от 15.10.2014 года № 2рас-392/14.

Вывод. К сожалению ст. 626 ГК РМ не определяет, каким образом кредитор может сохранить за собой право на взыскание неустойки при получении исполнения. Можно предполагать, что кредитор может сохранить за собой право на взыскание неустойки путем сообщения должнику в день получения исполнения о сохранении за собой права на взыскание неустойки. Полагаем, что кредитор должен сообщить должнику о сохранении права на взыскание неустойки в письменной форме, т.к. согласно ст. 625 ГК РМ соглашение о неустойке должно быть совершено в письменной форме под угрозой его недействительности.

Предложение. Полагаем целесообразным дополнить ст. 626 ГК РМ частью (4), определяющей порядок и сроки сохранения кредитором права требования уплаты неустойки.

Согласно пункту а) ст. 268 ГК РМ срок исковой давности составляет 6 месяцев в отношении исков о взыскании неустойки.

Согласно ст. 271 ГК РМ иск о защите нарушенного права отклоняется по причине истечения срока исковой давности только по заявлению лица, в пользу которого текла исковая давность, поданному до завершения судебных прений по существу. В апелляционном или кассационном производстве исковая давность может быть предъявлена правомочным лицом только в случае вынесения судебной инстанцией решения по существу.

Установленный пунктом а) ст. 268 ГК РМ 6-месячный срок исковой давности в случае, если ответчик потребует применения этого срока, применяется в отношении каждого дня. И если истец требует взыскания пени за 6 месяцев и 20 дней, то во взыскании пени за 20 дней суд дол-

жен отказать в иске, если ответчик потребует применения срока давности.

Согласно части (1) ст. 630 ГК РМ в исключительных случаях, с учетом всех обстоятельств, судебная инстанция может вынести решение об уменьшении несоразмерно большой неустойки. При уменьшении неустойки должны приниматься во внимание не только имущественные, но и другие охраняемые законом интересы кредитора.

Законной является неустойка, установленная законом. Законной, в частности, является неустойка, установленная частями (1) и (2) ст. 32 закона РМ «О защите прав потребителей» № 105-XV от 13.03.2003 года.

Согласно части (1) ст. 32 закона РМ «О защите прав потребителей» за нарушение сроков, предусмотренных частью (1) статьи 18, продавец, исполнитель уплачивают потребителю за каждый день (час, если срок определен в часах) просрочки неустойку в размере 5 % цены продукта, услуги, действующей на день рассмотрения жалобы потребителя [13].

Основанием для взыскания этой законной неустойки является нарушение части (1) ст. 18 закона РМ «О защите прав потребителей», которая гласит: «**Бесплатное устранение недостатков, обнаруженных в продуктах, услугах, бесплатная замена или возврат стоимости несоответствующих продукта, услуги в течение гарантийного срока или срока годности, если недостатки возникли не по вине потребителя, производятся продавцом, исполнителем безоговорочно в срок не более 14 календарных дней со дня подачи жалобы потребителем или в установленном договором срок.**»

Согласно части (2) ст. 32 закона РМ «О защите прав потребителей» В случае нарушения установленных согласно статье 21 сроков начала и окончания оказания услуги (выполнения

работы) или назначенных потребителем новых сроков исполнитель уплачивает потребителю за каждый день (час, если срок определен в часах) просрочки неустойку в размере 10 % цены услуги (работы).

Смешанной неустойкой можно считать неустойку, которая устанавливается и законом, и договором.

Такой неустойкой является неустойка, предусмотренная частью (6) ст. 48 закона РМ «Об электроэнергии» от 28.12.2009 года № 124-XVIII, согласно которой за несвоевременную оплату потребленной электрической энергии конечные потребители уплачивают пеню в размере и порядке, установленных по соглашению в договоре. Размер пени является предметом соглашения, однако не может превышать средневзвешенную годовую процентную ставку по новым кредитам, выданным в национальной валюте коммерческими банками в течение года, зафиксированную в предыдущем году и опубликованную в отчете Национального банка Молдовы [14].

По прямому смыслу части (6) ст. 48 закона РМ «Об электроэнергии» пеня может быть взыскана, только если она установлена письменным договором.

Вывод. Полагаем, что порядок определения размера пени за просрочку оплаты электрической энергии слишком сложный, т.к. средневзвешенная годовая процентная ставка постоянно изменяется, и размер пени, зависящий от размера этой ставки, очень трудно считать.

Предложение. Поэтому следовало бы установить размер пени в процентном отношении к сумме задолженности, предусмотрев нижний и верхний пределы размера пени.

Законно-договорная неустойка установлена и частью (1) ст. 43 закона РМ № 92 от 29.05.2014 года «О тепловой энергии и производстве когенерации» [15].

Деликтная, или внедоговорная, ответственность установлена ст. 1398-1424 ГК РМ.

Общие основания и условия деликтной ответственности установлены ст. 1398 ГК РМ, которая гласит: «**Лицо, которое виновно совершило неправомерные действия по отношению к другому лицу, обязано возместить имущественный вред, а в предусмотренных законом случаях – также и моральный вред, причиненные действием или бездействием.**»

Вред, причиненный правомерными действиями или при отсутствии вины, подлежит возмещению только в случаях, прямо предусмотренных законом.

Лицо, не являющееся причинителем вреда, обязано возместить его только в случаях, прямо предусмотренных законом.

Вред не подлежит возмещению, если он причинен по просьбе или с согласия потерпевшего, а действия причинителя не нарушают нормы этики и морали».

В Главе XXXIV (ст. 1398-1424) ГК РМ не указано, кто обязан доказать вину причинителя вреда. Поэтому согласно части (1) ст. 118 Гражданского процессуального кодекса Республики Молдова (далее – ГПК РМ) № 225-XV от 30.05.2003 года обязанность доказать вину причинителя вреда возлагается на истца, т.е. на лицо, которому причинен вред.

Предложение. Полагаем, что обязанность доказать вину причинителя вреда не должна возлагаться на лицо, которому причинен вред, и поэтому следует установить презумпцию вины причинителя вреда, подобно тому, как часть (1) ст. 602 ГК РМ устанавливает презумпцию виновности лица, причинившего убытки в результате неисполнения обязательства. С этой целью ст. 1309 ГК РМ следует дополнить частью (5), согласно которой лицо, причинившее вред, обязано возместить вред, если не докажет, что вред причинен не по его вине.

Литература:

1. «Советское гражданское право. В двух томах. Том 1» под ред. О.А.Красавчикова, Москва, 1968 г., стр. 409
2. Официальный монитор РМ № 82-86 от 22.06.2002 г.
3. «Советское гражданское право. В двух томах. Том 1» под ред. О.А.Красавчикова, Москва, 1968 г., стр. 83
4. «Советское гражданское право. В двух томах. Том 1» под ред. О.А.Красавчикова, Москва, 1968 г., стр. 91
5. Сосна Б., Тяка И. Значение вины как одного из необходимых условий применения гражданско-правовой деликтной ответственности. Кишинэу, журнал «Закон и жизнь», 2015, № 12, стр. 17-23; см. также: «Советское гражданское право. В двух томах. Том 1» под ред. О.А.Красавчикова, Москва, 1968 г., стр. 479
6. «Большой юридический словарь» под ред. Сухарева А.Я., Крутских В.Е., Москва, 2004, стр. 541
7. Сосна А. Некоторые аспекты защиты права собственности судебными инстанциями Республики Молдова. Киев, Научно-практический журнал «Европейские перспективы», 2015, № 2, стр. 52-55
8. Сосна А., Санду В. Возмещение убытков, причиненных неисполнением обязательств, и ответственность за неисполнение обязательств. Кишинэу, журнал «Закон и жизнь», 2015, № 4, стр. 26-32
9. «Советское гражданское право. В двух томах. Том 1» под ред. О.А.Красавчикова, Москва, 1968 г., стр. 441
10. Сосна Б., Арсени И., Законодательное регулирование защиты прав потребителей. Кишинэу, журнал «Закон и жизнь», 2014, № 7, стр. 21-26
11. Официальный монитор РМ № 6-9 от 11.01.2013 г.
12. «Советское гражданское право. В двух томах. Том 1» под ред. О.А.Красавчикова, Москва, 1968 г., стр. 463
13. Официальный монитор РМ № 176-181 от 21.10.2011 г.
14. Официальный монитор РМ № 22-24 от 12.02.2010 г.
15. Официальный монитор РМ № 178-184 от 11.07.2014 г.

СПОСОБЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИСПОЛНЕНИЯ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ И ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА НЕИСПОЛНЕНИЕ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ

Н. СЛУТУ,

доктор права, и.о. доцента Европейского университета Молдовы

Р. ЦУРКАН,

асистент судьи суда сектора Центру, Кишинэу

SUMMARY

Currently, the law, some authors addressed issues of regulatory methods to ensure fulfillment of obligations.

The submission author thoroughly explores important aspects of the way to ensure the fulfillment of obligations and liability for failure to fulfill obligations.

Keywords: commitment, a way to ensure fulfillment of obligations, responsibilities, the debtor, the creditor, the assignee, forfeit the deposit, retention.

РЕЗЮМЕ

В настоящее время в юриспруденции некоторые авторы касались вопросов регулирующих способы обеспечения исполнения обязательств.

В представленном материале автор всесторонне исследует важные аспекты способов обеспечения исполнения обязательств и ответственность за неисполнение обязательств.

Ключевые слова: обязательство, способ обеспечения, исполнение обязательств, ответственность, должник, кредитор, правопреемник, неустойка, задаток, удержание.

Актуальность исследуемого материала заключается в том, что для стабильной работы экономических агентов ключевое значение имеют аспекты способы обеспечения исполнения обязательств и ответственность за неисполнение обязательств.

Изложение основного материала. Под обязательством принято понимать гражданское правоотношение, т.е. урегулированное нормами гражданского права отношение, одна сторона которого (кредитор) имеет право требовать от другой стороны (должника) производства исполнения (оплаты определенной денежной суммы, передачи определенного имущества, совершения определенного действия, воздержания от совершения определенного действия), а другая сторона обязана произвести исполнение надлежащим образом.

Согласно части (2) ст. 8 Гражданского кодекса Республики Молдова (далее – ГК РМ) № 1107-XV от 06.06.2002 года

гражданские права и обязанности возникают:

- a) из договоров и иных сделок;
- b) из актов органов публичной власти, предусмотренных законом в качестве основания возникновения гражданских прав и обязанностей;
- c) из судебного решения, установившего права и обязанности;
- d) в результате создания и приобретения имущества по основаниям, не запрещенным законом;
- e) в результате создания произведений науки, литературы, искусства, изобретений и иных результатов интеллектуальной деятельности;
- f) вследствие причинения вреда другому лицу;
- g) вследствие неосновательного обогащения;
- h) вследствие иных деяний физических и юридических лиц и событий, с которыми законодательство связывает наступление гражданско-правовых последствий [1].

Обязательства подразделяются на делимые и неделимые, альтернативные и факультативные.

Обязательство признается делимым между несколькими должниками, если они обязаны произвести одно и то же исполнение по отношению к кредитору и при этом взыскание может быть обращено на каждого из должников в отдельности в размере его части долга.

Обязательство признается делимым между несколькими кредиторами, если они имеют право на одно и то же исполнение со стороны должника, при этом каждый из кредиторов может требовать исполнения только в размере своей части требования.

Если иное не вытекает из закона, договора или существа обязательства, кредиторы имеют право на равные доли.

Обязательство признается делимым по праву, если прямо не оговорено, что оно является неделимым, либо если предмет обязательства не является неделимым по своему характеру.

Неделимое обязательство не может быть разделено ни между должниками или кредиторами, ни между их правопреемниками.

Каждый из должников или его правопреемники могут быть принуждены в отдельности исполнить обязательство в полном объеме и каждый из кредиторов или его правопреемники могут требовать исполнения обязательства в полном объеме, хотя бы обязательство и не являлось солидарным.

Обязательство не становится неделимым лишь в силу того, что в договоре оно оговорено как солидарное.

Делимое обязательство, по которому есть только один кредитор и один должник, подлежит исполнению между ними как неделимое обязательство, оставаясь при этом делимым между их наследниками.

Отграничение делимых обязательств от неделимых имеет

большое практическое значение, при применении гражданской и административной ответственности за неисполнение обязательств по оплате коммунальных и некоммунальных услуг лицами, которые являются совместными собственниками квартир (домов).

Наши судебные инстанции довольно часто применяют солидарную, а не долевую ответственность при рассмотрении исков о взыскании с собственников квартир задолженности за коммунальные и некоммунальные услуги, что ведет к нарушению прав участников совместной собственности.

Вывод. Анализ ст. 349, 366, 518 и 520 ГК РМ даёт основание для вывода, что к участникам общей собственности должна применяться долевая, а не солидарная ответственность.

Нередко и внесудебные органы (административные комиссии) применяют административные наказания за неосуществление последовательно в течение 6 месяцев платежей за услуги по техническому обслуживанию жилого дома, за другие коммунальные и некоммунальные услуги, невнесение квартплаты (часть (6) ст. 180 Кодекса Республики Молдова о правонарушениях № 218-XVI от 24.10.2008 года (далее – КоП РМ)) [2] только к одному из собственников квартиры (жилого дома).

Согласно ст. 349 ГК РМ участники долевой собственности распределяют выгоду и несут бременения долевой собственности пропорционально своим долям.

Согласно части (2) ст. 366 ГК РМ к общей совместной собственности применяются соответствующим образом положения об общей долевой собственности, если положениями настоящей части не предусмотрено иное.

В части (3) Главы III Книги II ГК РМ, регулирующей общую совместную собственность (ст. 306-376), не содержится поло-

жений, противоречащих ст. 349 ГК РМ

Вывод. Следовательно, обязательство лиц, которым квартира принадлежит на праве общей собственности, по оплате коммунальных и некоммунальных услуг являются делимыми, и суды при рассмотрении исков органов управления жилищным фондом о взыскании задолженности с коммунальных и других квартир должны применять долевую, а не солидарную ответственность.

Понятие «альтернативное обязательство» дано в ст. 550 ГК РМ. Обязательство признается альтернативным, если его предметом являются два или более основных исполнений и производство одного из них освобождает должника полностью.

Право выбора исполнения принадлежит должнику, если оно не предоставлено прямо кредитору.

Если сторона, которой принадлежит право выбора исполнения, не осуществила выбор, хотя бы и в течение дополнительного срока, предоставленного после просрочки, право выбора исполнения принадлежит другой стороне.

Выбор исполнения осуществляется путем представления заявления другой стороне либо посредством производства собственному исполнению. Выбранное исполнение считается первоначальным долгом.

Согласно части (1) ст. 555 ГК РМ обязательство признается факультативным, если его предметом является одно основное исполнение, должник по которому может быть освобожден в результате производства иного исполнения.

Согласно части (2) ст. 555 ГК РМ должник освобождается от обязательства, если основное исполнение не может быть произведено не по вине должника.

Способы обеспечения исполнения обязательств – это правовые средства, которые предо-

ставляют кредиторам возможность применить к должникам определенные меры воздействия в случае неисполнения либо ненадлежащего исполнения ими своих обязательств и тем самым принудить их к исполнению обязательств.

Иными словами, способы обеспечения исполнения обязательств – это предусмотренные законом специальные дополнительные меры воздействия на должника в целях предотвращения неисполнения или ненадлежащего исполнения должником своих обязательств [3].

В Главе VI Книги Третьей ГК РМ Способы обеспечения исполнения обязательств указаны следующие способы обеспечения исполнения обязательств:

1. неустойка (ст. 624-630);
2. задаток (ст. 631-633);
3. гарантия должника (ст. 634-636);
4. удержание (ст. 637-641).

Вывод. По нашему мнению, к способам обеспечения исполнения обязательств следует отнести также залог (ст. 454-495) и поручительство (ст. 1146-1170 ГК РМ).

Легальное определение понятия «неустойка» содержится в части (1) ст. 624 ГК РМ, согласно которой неустойкой признается договорное положение, в соответствии с которым стороны производят предварительную оценку убытков и устанавливают, что в случае неисполнения обязательства должник обязан уплатить кредиторам определенную денежную сумму или передать определенную вещь.

По способу установления неустойку можно подразделить на:

1. договорную;
2. законную;
3. законно-договорную.

Договорная неустойка – это неустойка, не предусмотренная законом, установленная по соглашению сторон путём включения её в письменный договор или путём письменного соглашения о неустойке.

Законной называется неустойка, установленная законом.

В частности, частями (1) и (2) ст. 32 закона РМ «О защите прав потребителей» № 105-XV от 13.03.2003 года установлена неустойка, которую потребитель может взыскать с хозяйствующего субъекта [4].

Данная неустойка является законной неустойкой.

Согласно части (1) ст. 32 закона РМ «О защите прав потребителей» за нарушение сроков, предусмотренных частью (1) статьи 18 (13), продавец, исполнитель уплачивают потребителю за каждый день (час, если срок определен в часах) просрочки неустойку в размере 5 % цены продукта, услуги, действующей на день рассмотрения жалобы потребителя.

Согласно части (2) ст. 32 этого закона в случае нарушения установленных согласно статье 21 сроков начала и окончания оказания услуги (выполнения работы) или назначенных потребителем новых сроков исполнитель уплачивает потребителю за каждый день (час, если срок определен в часах) просрочки неустойку в размере 10 % цены услуги (работы).

Законно-договорной можно назвать неустойку, установленную частью (5) ст. 48 закона РМ «О природном газе» № 123-XVIII от 23.12.2009 года, в которой указано: «Поставщик природного газа по регулируемым тарифам не может отказать в заключении договора на поставку природного газа потенциальному конечному потребителю, который выполнил все установленные законом условия для заключения договора. За несвоевременную оплату потребленного природного газа конечные потребители уплачивают пеню в размере и порядке, установленных по соглашению в договоре. Размер пени является предметом соглашения, но не может превышать средневзвешенную годовую процентную ставку по новым

кредитам, выданным коммерческими банками в национальной валюте за год, зафиксированную в предыдущем году и опубликованную в отчете Национального банка Молдовы» [5].

Такую неустойку нельзя считать договорной в полном смысле, т.к. она предписана законом, а стороны по соглашению определяют размер пени в пределах, установленных законом. Также нельзя такую неустойку в полной мере считать законной, т.к. закон дал сторонам договора по соглашению определять размер и порядок уплаты пени, размер которой не должен превышать установленного законом предела.

Предложение. Полагаем, что для того, чтобы взыскать неустойку, стороны должны заключить договор, т.к. размер неустойки и срок её оплаты определяет не закон, а договор.

Аналогичная законно-договорная неустойка установлена законом РМ «Об электроэнергетике» № 124-XVIII от 23.12.2009 года [6].

Согласно части (6) ст. 40 закона РМ «О тепловой энергии и производстве когенерации» № 92 от 29.05.2014 года размер пени за просрочку оплаты поставленной тепловой энергии является предметом соглашения, однако не может превышать средневзвешенную годовую процентную ставку по новым кредитам, выданным в национальной валюте коммерческими банками в течение года, зафиксированную в предыдущем году и опубликованную в отчете Национального банка Молдовы [7].

Согласно части (6) ст. 23 закона РМ «О приватизации жилищного фонда» № 1324-XII от 10.03.1993 года (в редакции закона РМ № 37 от 19.03.2015 года) в случае неоплаты соответствующей услуги в срок, указанный в счете-фактуре, потребителю начисляется пеня за каждый день просрочки. Размер пени не может превышать средневзвешенную годовую процентную ставку по кредитам,

предоставленным коммерческими банками в национальной валюте за год, зарегистрированную в предыдущем году и опубликованную в отчете Национального банка Молдовы [8].

Данная норма позволяет поставщику самостоятельно без согласования с потребителем размера пени и без договора начислить потребителю пеню в максимально установленном в части (6) ст. 23 закона РМ «О приватизации жилищного фонда» размере.

Данную неустойку можно отнести к числу законных, т.к. она может быть взыскана с потребителя даже при отсутствии с ним письменного договора и без согласования размера пени.

Предложение. По нашему мнению, в указанный закон следует внести изменения, установив, что размер уплаты пени устанавливается соглашением сторон, а в случае разногласий – судом, с учётом установленного частью (1) ст. 1 принципа равенства участников гражданских правоотношений.

Другим широко распространенным способом обеспечения исполнения обязательств является задаток.

Согласно части (1) ст. 631 ГК РМ задатком признается денежная сумма или иное имущество, передаваемые одной из договаривающихся сторон другой стороне в подтверждение заключения договора и в обеспечение его исполнения. В случае наличия сомнений уплаченная сумма считается авансом.

Часть (2) ст. 631 ГК РМ требует, чтобы соглашение о задатке было совершено в письменной форме.

В соглашении о задатке должно быть указано, что уплаченная сумма является задатком.

В противном случае эта сумма считается авансом и в случае незаключения договора возвращается лицу, уплатившему эту сумму.

Задаток, как и аванс, выдается

в счёт будущих платежей. Аванс, в отличие от задатка, не выполняет функции подтверждения заключения договора и обеспечения его исполнения.

Согласно части (1) ст. 633 ГК РМ если за неисполнение договора ответственной стороной, давшая задаток, он остается у другой стороны. Если за неисполнение договора ответственной стороной, получившая задаток, она обязана уплатить другой стороне удвоенную сумму задатка.

Согласно части (1) ст. 633 ГК РМ помимо предусмотренного частью (1) ст. 633 сторона, ответственная за неисполнение договора, обязана возместить другой стороне убытки, причиненные ей и не покрытые уплатой задатка, если договором не предусмотрено иное.

Гарантия должника установлена ст. 634, 635, 636 ГК РМ, в которых указано:

Гарантия должника состоит в обязанности должника произвести безусловное исполнение либо исполнение, превышающее собственно предмет договора.

Признание гарантии имеет юридическую силу, если это не противоречит требованиям закона и если должник не взял на себя чрезмерные обязательства.

Гарантия имеет юридическую силу лишь в случае ее письменного оформления.

Вывод. По нашему мнению, гарантию должника нельзя считать способом обеспечения исполнения обязательства, т.к. неисполнение должником выданной им письменной гарантии не влечет для него никаких неблагоприятных последствий.

В части Первой Гражданского кодекса Российской Федерации, принятого Государственной Думой Российской Федерации 21 октября 1994 года нет такого способа обеспечения исполнения обязательства как гарантия должника. В Главе 23. Обеспечение исполнения обязательств Гражданского кодекса Российской Федерации указаны только

следующие способы обеспечения исполнения обязательств:

- 1) неустойка (ст. 330-333);
- 2) залог (ст. 334-358);
- 3) удержание (ст. 359-360);
- 4) поручительство (ст. 361-367);
- 5) банковская гарантия (ст. 368-379);
- 6) задаток (ст. 380-381).

Удержание как способ обеспечения исполнения обязательств установлено ст. 637-641 ГК РМ.

Согласно части (1) ст. 637 ГК РМ лицо, обязанное передать или возвратить вещь, может удерживать ее в предусмотренных законом случаях до тех пор, пока кредитор не возместит ему необходимые и полезные расходы, произведенные в связи с этой вещью, и причиненные ею убытки.

Согласно части (2) ст. 637 ГК РМ удержание может обеспечивать и требование, хотя и не связанное непосредственно с удерживаемой вещью, но основывающееся на обязательстве, сторонами которого являются коммерсанты.

Согласно части (3) ст. 637 ГК РМ право удержания не осуществляется в случае предоставления кредитором действительного обеспечения, которое судебная инстанция считает достаточным, либо в случае внесения в депозит истребованной суммы.

Согласно части (4) ст. 637 ГК РМ положения частей (1) и (2) ст. 637 ГК РМ применяются в той мере, в которой договором не установлено иное.

Исключение права удержания предусмотрено ст. 638 ГК РМ, согласно которой право удержания не может осуществляться в случаях, когда владение вещью является следствием неправомерного действия, злоупотребления или является противоправным либо когда на вещь не допускается обращение взыскания.

На право удержания не может ссылаться недобросовестный владелец, за исключением случаев, предусмотренных законом.

Широко распространенным способом обеспечения исполнения обязательства является залог.

Залог регулируется ст. 454-495 ГК РМ, а также законами РМ:

1. «О залоге» № 449-XV от 30.07.2001 года [9]

2. «Об ипотеке» № 142-XVI от 26.06.2008 года [10].

Согласно части (1) ст. 454 ГК РМ залог является вещным правом, на основании которого кредитор (залогодержатель) имеет право в случае неисполнения должником (залогодателем) обеспеченного залогом обязательства получить удовлетворение своих требований из стоимости заложенного имущества преимущественно перед другими кредиторами, в том числе государством.

Согласно ст. 456 ГК РМ залогодержателем является лицо, обязательства перед которым обеспечиваются залогом.

Залогодателем является собственник либо иной законный владелец или узуфруктуарий заложенного имущества, обладающий правом отчуждать это имущество.

Залог может устанавливаться как должником по обеспеченному обязательству, так и третьим лицом.

Обеспечительный характер залога выражается в том, что залогодержатель приобретает право получить удовлетворение по неисполненному залогодателем обязательству за счёт заложенного имущества залогодателя. Поэтому залог иногда называют реальным обеспечением [11].

Договор о залоге должен соответствовать требованиям ст. 468 ГК РМ.

Договор о залоге, за исключением договора залога, заключается в письменной форме. В случае, если передача имущества требует нотариального удостоверения, договор о залоге заключается в нотариально удостоверенной форме.

Договор об ипотеке заключается в нотариально удостоверенной форме. Несоблюдение формы договора влечет его недействительность.

Любое изменение или дополнение договора о залоге осуществляется в форме, предусмотренной для заключения договора.

Договор о залоге должен содержать имя или наименование сторон, место жительства или место нахождения сторон, прямо выраженное согласие залогодателя осуществить залог в пользу залогодержателя, вид залога, описание заложенного имущества, оценку заложенного имущества и место его нахождения, существо обеспеченного залогом требования, срок его удовлетворения и его предельный размер без процентов и прочих расходов, разрешение или запрещение последующего залога, а также другие условия, установленные соглашением сторон. Содержание договора ипотеки устанавливается законодательством об ипотеке.

Условие о залоге может быть включено в договор, на основании которого возникает обеспеченное залогом обязательство.

Поручительство регулируется ст. 1146-1170 ГК РМ.

По договору поручительства одна сторона (поручитель) обязуется перед другой стороной (кредитором) безвозмездно или за вознаграждение исполнить обязательство должника полностью или частично.

Поручительством может обеспечиваться также исполнение будущего обязательства или обязательства условного и со сроком исполнения.

Договор поручительства имеет силу в случае его заключения в письменной форме. В случае исполнения обязательства поручителем порок формы считается устраненным.

Лицо может стать поручителем без согласия должника и даже без его ведома.

Поручительство может предоставляться как в пользу основ-

ного должника, так и в пользу поручителя.

Последующий поручитель, который взял на себя обязательство исполнить обязательство предшествующего поручителя, отвечает вместе с ним так же, как первый поручитель вместе с основным должником.

Поручительство может вытекать из соглашения сторон, может требоваться по закону или может быть установлено судебной инстанцией.

Должник, обязанный представить поручительство, должен предложить физическое лицо, имеющее место жительства или место нахождения в Республике Молдова, или юридическое лицо, зарегистрированное в Республике Молдова, располагающее имуществом, достаточным для обеспечения обязательства. В случае неодобрения предложенной кандидатуры должник обязан предложить другое лицо. Это правило не распространяется на случаи, когда кредитор требует назначить поручителем определенное лицо.

Неисполнение (ненадлежащее исполнение) обязательства влечет применение гражданско-правовой ответственности в виде возмещения убытков, взыскании морального ущерба, взыскания неустойки (штрафа, пени).

Согласно части (3) ст. 14 ГК РМ под убытками понимаются расходы, которые лицо, чье право нарушено, произвело или должно будет произвести для восстановления нарушенного права, утрата или повреждение его имущества (реальный ущерб), а также неполученная прибыль, которую это лицо получило бы, если бы его право не было нарушено (упущенная выгода).

Гражданско-правовая ответственность – это установленные законом и/или договором санкции имущественного характера, которые субъективные права которого нарушены другой стороной обязательственного правоотношения, вправе взыскать с

лица, нарушившего эти права.

Гражданско-правовая ответственность – это возлагаемая на лицо, нарушившее субъективные права другого участника правоотношения, дополнительная обязанность (возместить материальный и/или моральный ущерб, уплатить неустойку). Эта обязанность возникает в связи с правонарушением.

Меры гражданско-правовой ответственности в виде возмещения вреда, уплаты неустойки приводят к ограничению имущественной сферы нарушителя.

От мер гражданско-правовой ответственности следует отличать меры защиты субъективного права, такие как принудительное взыскание долга, которые не ограничивают имущественной сферы должника, т.к. с него взыскиваются денежные суммы, которые ему по закону не принадлежат.

Гражданско-правовая ответственность отличается от административной ответственности следующими признаками.

1. Гражданско-правовая ответственность устанавливается законом или договором.

2. Административная ответственность устанавливается только законами, в том числе КоП РМ.

3. Гражданско-правовая ответственность носит, как правило, компенсационный, а не штрафной характер. При этом предусмотренные нормами гражданского права штрафные санкции (неустойка, штраф, пеня) взыскиваются с правонарушителя в пользу другого субъекта гражданских правоотношений, субъективные гражданские права которого нарушены.

Административная ответственность носит исключительно штрафной, карательный характер. Предусмотренные нормами административного права штрафы взыскиваются в пользу государства, а не в пользу лиц, права которых нарушены.

Нормы административного права содержат санкции не толь-

ко имущественного характера, но и личного характера (арест на срок до 30 дней), лишение права осуществлять определенную деятельность, лишение права занимать определенные должности на срок от 3 месяцев до 1 года, лишение права управлять транспортным средством а срок от 6 месяцев до 1 года).

Гражданско-правовая ответственность подразделяется на долевую, солидарную и субсидиарную.

Солидарная ответственность применяется только в предусмотренных законом случаях.

Ответственность за неисполнение обязательств установлена ст. 602-619, 624-630 ГК РМ и другими законами.

Согласно части (1) ст.602 ГК РМ если должник не исполнил обязательство, он обязан возместить кредитору убытки, причиненные этим неисполнением, если не докажет, что обязательство не исполнено не по его вине.

Согласно части (1) ст. 603 ГК РМ должник несет ответственность только за обман (умысел) или проступок (неосторожность или небрежность), если законом или договором не предусмотрено иное либо если из содержания или существа отношений не вытекает иное.

Согласно части (4) ст. 602 ГК РМ право кредитора требовать возмещения убытков взамен исполнения осуществляется в соответствии с дополнительными условиями, предусмотренными статьями 609 ГК РМ. Кредитор может требовать возмещения убытков за просрочку исполнения обязательства только в соответствии с дополнительными условиями о просрочке, предусмотренными ст. 617 ГК РМ. В случае синаллагматического договора кредитор может требовать возмещения убытков, причиненных неисполнением обязательства, лишь после расторжения договора обратной силой в соответствии со ст. 737 ГК РМ.

Обязательным условием взыскания убытков является вина должника.

Согласно части (1) ст. 606 ГК РМ неисполнение обязательства не может вменяться в вину должнику в случае, когда оно вызвано форс-мажорными обстоятельствами, если их наступление или последствия не могли быть известны должнику в момент возникновения обязательства либо если должник не мог препятствовать наступлению форс-мажорных обстоятельств или устранить их последствия.

Размер убытков определяется в соответствии со ст. 610 ГК РМ, которая гласит: «Возмещение, которое должник обязан произвести вследствие неисполнения, включает как реальный ущерб, причиненный кредитору, так и упущенную кредитором выгоду.

Упущенной считается выгода, которая могла бы быть получена в условиях обычного поведения лица, причинившего ущерб, в обычных обстоятельствах.

Подлежат возмещению лишь убытки, являющиеся непосредственным (прямым) следствием неисполнения.

Возмещение не распространяется на убытки, которые согласно опыту должника не могли быть, при объективной оценке, разумно предусмотрены.

Если неисполнение является результатом обмана, должник отвечает и за убытки, которые не могли быть предусмотрены».

Ответственность за просрочку исполнения денежных обязательств установлена ст. 619 ГК РМ.

Согласно части (1) ст. 619 ГК РМ на денежные обязательства на срок просрочки начисляются проценты. За просрочку начисляется пять % сверх процентной ставки, предусмотренной статьей 585 ГК РМ, если законом или договором не предусмотрено иное. Доказательство нанесения меньшего ущерба допускается.

Согласно ст. 585 ГК РМ в случае, когда в соответствии с зако-

ном или договором обязательство является процентным, выплачиваются проценты в размере базисной ставки Национального банка Молдовы, если законом или договором не предусмотрено иная ставка.

Согласно части (2) ст. 619 ГК РМ в случае совершения сделок без участия потребителя начисляются девять % сверх процентной ставки, предусмотренной статьей 585 ГК РМ, если законом или договором не предусмотрено иное. Доказательство нанесения меньшего ущерба не допускается.

Непонятно, почему частью (2) ст. 619 ГК РМ установлен более высокий процент, чем устанавливает частью (1) ст. 619 ГК РМ.

Следовало бы установить одинаковый процент за просрочку всех денежных обязательств.

Неисполнение (ненадлежащее исполнение) обязательств может повлечь взыскание неустойки.

Договорная неустойка может быть установлена в соответствии со ст. 624 и 625 ГК РМ.

Неустойкой признается договорное положение, в соответствии с которым стороны производят предварительную оценку убытков и устанавливают, что в случае неисполнения обязательства должник обязан уплатить кредитору определенную денежную сумму или передать определенную вещь.

Неустойкой может обеспечиваться лишь действительное требование.

Неустойка может быть установлена в конкретном размере либо в виде доли от стоимости обязательства, обеспеченного неустойкой, или неисполненной части обязательства.

Стороны могут условиться о неустойке, превышающей размер убытков.

Должник не обязан уплачивать неустойку, если обязательство не исполнено не по его вине.

Соглашение о неустойке

должно быть совершено в письменной форме.

Несоблюдение письменной формы влечет недействительность неустойки.

Согласно части (2) ст. 626 ГК РМ кредитор вправе требовать возмещения убытков в части, не покрытой неустойкой (зачетная неустойка). В предусмотренных законом или договором случаях кредитор может требовать либо возмещения или уплаты неустойки (альтернативная неустойка), либо возмещения убытков сверх неустойки (штрафная неустойка), либо только уплаты неустойки (исключительная неустойка).

Часть (2) ст. 626 ГК РМ устанавливает следующие виды договорной неустойки:

- 1) зачетную,
- 2) альтернативную,
- 3) штрафную,
- 4) исключительную.

Зачетная неустойка применяется во всех случаях, когда законом не установлен иной вид неустойки.

Непонятную формулировку содержит часть (3) ст. 626 ГК РМ, согласно которой в случае получения исполнения кредитор может требовать уплаты неустойки, только если он сохранил за собой это право при получении исполнения.

В ГК РМ не сказано, каким образом кредитор может сохранить за собой право на взыскание неустойки при получении исполнения.

Предложение. Этот пробел следует устранить Парламенту РМ, либо путём издания закона о толковании части (3) ст. 626 ГК РМ, либо путём дополнения ст. 626 ГК РМ частью (4), разъясняющей порядок сохранения права на взыскание неустойки. Неисполнение (ненадлежащее исполнение) обязательств может повлечь взыскание не только материального, но и морального ущерба.

Общие правила возмещения материального и морального

ущерба установлены ст. 1422 и 1423 ГК РМ.

В случае причинения лицу морального вреда (нравственных или физических страданий) посредством деяний, посягающих на его личные неимущественные права, а также в других предусмотренных законом случаях судебная инстанция вправе обязать ответственного за вред лицо возместить его в денежном эквиваленте.

Моральный вред возмещается независимо от наличия и размера имущественного вреда.

Моральный вред возмещается независимо от вины совершившего неправомерное действие лица в случае, когда вред причинен вследствие незаконного осуждения, незаконного привлечения к уголовной ответственности, незаконного применения меры пресечения в виде предварительного заключения под стражу или подписки о невыезде, незаконного наложения административного взыскания в виде ареста, неоплачиваемого труда в пользу общества и в других случаях, предусмотренных законом.

Размер возмещения морального вреда определяется судебной инстанцией в зависимости от характера и тяжести причиненных потерпевшему нравственных или физических страданий, степени вины причинителя в случае, когда вина является условием ответственности, и степени, в которой это возмещение может удовлетворить потерпевшего.

Характер и тяжесть нравственных или физических страданий оцениваются судебной инстанцией с учетом обстоятельств, при которых был причинен вред, и социального статуса потерпевшего.

Статья 1422 ГК РМ предусматривает обязанность возмещения морального ущерба, причиненного нарушением личных неимущественных прав.

Статья 20 закона РМ «О защите прав потребителей» преду-

смаatrивает взыскание морально-го ущерба за нарушение любых прав потребителей, как личных неимущественных прав, так и имущественных.

Согласно части (4) ст. 20 этого закона моральный ущерб, причиненный потребителю производителем, продавцом, исполнителем вследствие нарушения его прав, предусмотренных настоящим законом, а также другими нормативными актами, возмещается в размере, определяемом судебной инстанцией.

Литература:

1. Официальный монитор РМ № 82-86 от 22.06.2002 г.
2. Официальный монитор РМ № 3-6 от 16.01.2009 г.
3. Научно-практический комментарий к Гражданскому кодексу Молдавской ССР, отв. ред. Яковлев В.Н., Давыдов В.И., Кишинев, 1987 г., стр. 215
4. Официальный монитор РМ № 176-181 от 21.10.2011 г.
5. Официальный монитор РМ № 23-24 от 12.02.2010 г.
6. Официальный монитор РМ № 23-24 от 13.02.2010 г.
7. Официальный монитор РМ № 178-184 от 11.07.2014 г.
8. Официальный монитор РМ № 94-97 от 17.04.2015 г.
9. Официальный монитор РМ № 120 от 02.10.2001 г.
10. Официальный монитор РМ № 165-166 от 02.09.2010 г.
11. Научно-практический комментарий к Гражданскому кодексу Молдавской ССР, отв. ред. Яковлев В.Н., Давыдов В.И., Кишинев, 1987 г., стр. 219-220

КОЛЛЕКТИВНЫЕ СОГЛАШЕНИЯ – ВАЖНОЕ СРЕДСТВО ЗАЩИТЫ ТРУДОВЫХ ПРАВ И ЗАКОННЫХ ИНТЕРЕСОВ РАБОТНИКОВ В УСЛОВИЯХ КРИЗИСНЫХ ЯВЛЕНИЙ

Тудор КАПША,

доктор права, доцент Комратского государственного университета

SUMMARY

The article analyzes the main organizational-legal aspects of collective agreements as an important means of protecting labor rights and the legitimate interests of employees in the conditions of crisis through the prism of the norms of international and national acts in the field of labor and to make reasonable proposals to improve the existing legal mechanisms in this area.

Keywords: labor, collective bargaining, collective agreements, workers, employers, international standards, regulation.

РЕЗЮМЕ

В статье анализируются основные организационно-правовые аспекты заключения коллективных соглашений, как важного средства защиты трудовых прав и законных интересов наемных работников в условиях кризисных явлений через призму норм международных и национальных актов в сфере труда, и вносятся обоснованные предложения по совершенствованию существующих юридических механизмов в данной области.

Ключевые слова: труд, коллективные переговоры, коллективные соглашения, работники, работодатели, международные нормы, регулирование.

Актуальность темы. В соответствии с международной трудовой нормой, содержащейся в ст. 4 Конвенции МОТ № 98 о применении принципов права на организацию и на ведение коллективных переговоров, стороной которой является Республика Молдова, наша страна обязалась принять меры *в целях поощрения и содействия полному развитию и использованию процедуры ведения переговоров на добровольной основе между работодателями или организациями работодателей, с одной стороны, и организациями трудящихся, с другой стороны, с целью регулирования условий труда путем заключения коллективных договоров* [1].

С другой стороны, согласно п. 2 ст. 6 Европейской социальной хартии, стороной которой является Республика Молдова (РМ), наша страна обязалась *содействовать, когда это необходимо и целесообразно, созданию механизма для проведения до-*

бровольных переговоров между предпринимателями или организациями предпринимателей и организациями трудящихся с целью урегулирования условий занятости с помощью коллективных соглашений [2].

Выполнение РМ взятого ею упомянутого международного обязательства в сфере защиты прав работников – невозможно без надлежащего ведения многоуровневых коллективных переговоров (КП) с последующим заключением сторонами не только коллективных трудовых договоров (*на уровне предприятий*), но и коллективных соглашений (КС) на национальном, территориальном и отраслевом уровнях. Процесс ведения КП и заключения впоследствии КС объективно требует своего научно - практического осмысления, особенно в условиях нынешних кризисных явлений, наблюдаемых в нашей стране, обострившихся в этом году вследствие девальвации молдавской национальной валю-

ты, острой нехватки бюджетных средств по осуществлению необходимых реформ в национальной экономике, эмбарго на молдавскую плодоовощную и винодельческую продукцию, проводимых долгосрочных акций протеста в центре и на местах, сменой составов трех правительств и иными факторами, что так или иначе негативно отражается на трудовые права и законные интересы наемных работников предприятий страны, независимо от их вида собственности, организационно-правовой формы и ведомственной подчиненности или отраслевой принадлежности.

Основные тезисы. В контексте процитированных международных и европейских трудовых норм - положение ч. (4) ст. 43 Конституции РМ четко предписывает, что *право на переговоры по вопросам труда и обязательность коллективных договоров гарантируются* [3]. Данное конституционное положение применимо и по отношению к КС, поскольку упомянутый термин «*коллективные договоры*» является в определенной степени сужающим переводом на русском языке конституционного термина на государственном языке - «*convenții colective*» (который в точности переводится на русском языке как «*коллективные соглашения*»).

В свою очередь, синтез норм ст. 35 и 36 Трудового кодекса РМ (далее – ТК) позволяет констатировать, что КС – это правовой акт, устанавливающий общие принципы регулирования трудовых отношений и связанных с ними социально-экономических отношений, заключаемый уполномоченными представителями работников и работодателей на национальном, территориальном и отраслевом уровнях в пределах их компетенции. В КС могут быть включены положения, *касающиеся: оплаты труда; условий и*

охраны здоровья и безопасности труда; режима труда и отдыха; развития социального партнерства; иных вопросов, определенных сторонами. При этом, молдавский законодатель установил, что содержание и структура КС определяются по соглашению между представителями сторон, которые свободны в выборе круга вопросов для обсуждения и включения в КС [4].

Несколько иной правовой подход к вопросу о заключении КС проявляет украинский законодатель. Так, в соответствии с положениями ст. 1-3 Закона Украины «О коллективных договорах и соглашениях», КС заключается на основе действующего законодательства, принятых сторонами обязательств с целью регулирования производственных, трудовых и социально-экономических отношений и согласования интересов работников и работодателей. КС заключается на национальном, отраслевом, территориальном уровнях на двусторонней или трехсторонней основе. Сторонами КС являются стороны социального диалога, состав которых определяется в соответствии с законодательством о социальном диалоге [5].

Особую важность придает законодатель РМ вопросам четкого регулирования порядка разработки проекта КС, его заключения и регистрации. Так, согласно положений ст. 37 - 40 ТК, проект КС разрабатывается в процессе ведения КП. Ведение переговоров, заключение и изменение условий КС соответствующего уровня, требующих вложения бюджетных средств, осуществляются сторонами, как правило, до разработки проекта соответствующего бюджета на финансовый год, относящийся к сроку действия КС. Порядок и сроки разработки проекта КС и его заключения устанавливаются органом социального партнерства со-

ответствующего уровня. Неразрешенные разногласия являются предметом дальнейших КП или разрешаются в соответствии с нормами ТК и иными нормативными актами. КС подписывается представителями сторон.

КС, заключенное на национальном уровне (генеральное соглашение), вступает в силу со дня его опубликования в Официальном мониторе РМ. КС других уровней вступают в силу со дня их регистрации либо со дня, указанного в тексте соглашения, но не ранее дня регистрации. Срок действия КС устанавливается сторонами и не может быть менее одного года. В случае, когда на работников одновременно распространяется действие нескольких КС, приоритет имеют наиболее благоприятные для них условия этих соглашений.

Действие КС распространяется на работников и работодателей, уполномочивших своих представителей на участие в КП, разработку и заключение КС от их имени, на соответствующие органы публичной власти в пределах взятых ими обязательств, а также на работников и работодателей, присоединившихся к соглашению после его заключения. Действие КС распространяется на всех работодателей, являющихся членами патроната (*организации работодателей*), заключившего соглашение. Прекращение членства в патронате не освобождает работодателя от выполнения условий КС, заключенного в период его членства в патронате. Работодатель, вступивший в патронат в период действия КС, обязан выполнять положения данного соглашения. Порядок опубликования КС, заключенных на отраслевом и территориальном уровнях, устанавливается сторонами.

КС отраслевого и территориального уровней в течение семи календарных дней со дня заклю-

чения направляется одной из подписавших его сторон на регистрацию в Министерство труда, социальной защиты и семьи РМ. В свою очередь, КС национального уровня не подлежит регистрации [4].

Немаловажное правовое значение имеет порядок осуществления в РМ контроля за выполнением КС и привлечения к юридической ответственности лиц, виновных в нарушении положений соглашения. В частности, из синтеза норм ст. 41 и 381 ТК следует, что контроль за выполнением положений КС осуществляется *сторонами социального партнерства* через их представителей и Государственной инспекции труда в соответствии с действующим законодательством. При проведении указанного контроля представители сторон обязаны обмениваться необходимой для этого информацией.

Лица, виновные в нарушении или невыполнении положений КС, привлекаются к дисциплинарной, материальной, административной и уголовной ответственности в порядке, предусмотренном законом. Такие лица могут привлекаться дополнительно к ответственности в соответствии с положениями уставов предприятий, патронатов, профессиональных союзов.

Относительно привлечения виновных лиц к дополнительной ответственности, в отечественной юридической литературе отмечено, что такая *ответственность (помимо, предусмотренной законом) как работодателей, так и работников за нарушение или невыполнение условий заключенных КС должна быть четко детализирована непосредственно сторонами в положениях этих договорных документов, как того позволяет норма ст. 36 ТК (отсутствие положений о конкретной/дополнительной*

ответственности сторон в упомянутых документах, как правило, снижает уровень выполнения взятых ими договорных обязательств) [6, с. 634].

В связи с изложенным уместно отметить в сравнительном плане, что концептуально по трудовому праву Молдовы и Украины – круг субъектов, привлекаемых к ответственности за нарушение или невыполнение положений КС и пакет правовых мер/санкций, применяемых к ним, регламентируется не идентично.

Круг субъектов, привлекаемых к ответственности за нарушение или невыполнение положений КС и пакет правовых мер/санкций, применяемых к ним в соответствии с молдавским законодательством о труде, изложены детально выше (ст. 41 и 381 ТК).

В то же время, ст. 18 Закона Украины «О коллективных договорах и соглашениях» предусматривает, что на лиц, представляющих *работодателя* или *профсоюзы* или другие уполномоченные трудовым коллективом органы и по вине которых нарушены или не выполнены обязательства по КС – налагается штраф; они также несут дисциплинарную ответственность вплоть до увольнения из должности. По требованию профсоюзов, другого уполномоченного трудовым коллективом органа работодатель обязан принять меры, предусмотренные законодательством, *к руководителю*, по вине которого нарушаются или не выполняются обязательства по КС [5].

С другой стороны, ст. 26 Закона Российской Федерации «О коллективных договорах и соглашениях» определяет, что по требованию представителей работников собственник обязан принять меры, предусмотренные законодательством, к руководителю, по вине которого нарушаются или не выполняются условия коллективного договора [7].

Что касается ответственности тех или иных лиц/субъектов за нарушение или невыполнение положений КС – нормы данного законодательного акта вообще умалчивают. Правда, положение ст. 55 ТК РФ восполняет частично этот пробел, поскольку оно предписывает, что лица, представляющие работодателя либо представляющие работников, виновные в нарушении или невыполнении обязательств, предусмотренных КС, подвергаются штрафу в размере и порядке, которые установлены федеральным законом [8].

В заключении следует акцентировать, что по нашему мнению, наиболее важным КС на национальном уровне, призванным эффективно защищать широкий круг трудовых прав и законных интересов наемных работников в условиях кризисных явлений в Молдове является КС № 2 от 9 июля 2004 года «Рабочее время и время отдыха» (в редакции КС на национальном уровне № 15 от 9 июня 2015 года), актуализированный текст которого вместе с подробными и обоснованными научно-практическими комментариями, опубликован недавно/впервые в отечественной юридической литературе в области трудовых отношений [9].

Литература:

1. Конвенция МОТ № 98 о применении принципов права на организацию и на ведение коллективных переговоров. Принята Генеральной Конференцией МОТ 1 июля 1949 года. www.mpsfc.gov.md.
2. Европейская социальная хартия. Принята Комитетом министров Совета Европы 18 октября 1961 года и пересмотрена 3 мая 1996 года. www.mpsfc.gov.md.
3. Конституция Республики Молдова, принятая 29 июля 1994 года. Официальный монитор Республики Молдова, 1994 г., № 1, ст. 1.
4. Трудовой кодекс Республики Молдова № 154 от 28 марта 2003

года. Официальный монитор Республики Молдова, 2003 г., № 159 - 162, ст. 648.

5. Закон Украины «О коллективных договорах и соглашениях» от 1 июля 1993 года. Jobs.ua.

6. Капша Тудор. Научно-практический комментарий к Трудовому кодексу Республики Молдова. LAP LAMBERT Academic Publishing//Saarbrücken, Deutschland, 2013, 682 с.

7. Закон Российской Федерации «О коллективных договорах и соглашениях» от 11 марта 1992 года. Ведомости Съезда народных депутатов Российской Федерации и Верховного Совета Российской Федерации, 1992, № 17, ст. 890.

8. Трудовой кодекс Российской Федерации от 21 декабря 2001 года. Собрание законодательства Российской Федерации, 2002, № 1, ст. 3.

9. Капша Тудор. Комментарий к Коллективному соглашению (национальный уровень) № 2 от 9 июля 2004 года «Рабочее время и время отдыха» (в редакции Коллективного соглашения на национальном уровне № 15 от 9 июня 2015 года). – Журнал «Dreptul muncii/Трудовое право», 2015, № 10, с. 62 - 96.

ПРОФЕССИОНАЛИЗМ МЕСТНЫХ ВЫБОРНЫХ ЛИЦ КАК ЗАЛОГ ЭФФЕКТИВНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МЕСТНОЙ ВЛАСТИ

Н. КРИСТЕВА,

доктор права, конференциар университар Комратского государственного университета, секретарь местного совета
г. Чадыр-Лунга

SUMMARY

This article shows the analysis of legal status and possibility of its realization of local elective persons – advisers of local advices. The aim of this article is research of efficiency of activity of local government. Professionalism of local elects is the important terms of effective activity of local government.

Keywords: local elective person, local-authority, local advisers, local advice, plenary powers, sphere of activity, effective activity, professionalism, educating

РЕЗЮМЕ

В настоящей статье предложен анализ правового статуса и возможности его осуществления местными выборными лицами – советниками местных советов. Целью данной статьи является исследование эффективности деятельности представителей местной власти, и их профессионализм определяется одним из важных условий эффективной деятельности местной власти.

Ключевые слова: местное выборное лицо, местная власть, местные советники, местный совет, полномочия, сфера деятельности, эффективная деятельность, профессионализм, обучение

Актуальность исследования. Профессионализм народных избранников является одним из важных условий эффективной деятельности местной власти. Избиратели связывают уровень доверия к власти с показателями прозрачности и профессионализма работы местных выборных лиц. Деятельность местного совета часто вызывает у граждан много нареканий и разочарований, в том числе и по поводу качественного состава своих членов. Поэтому, процесс реформирования местных светов – актуальный вопрос повестки дня, который невозможно разрешить без модернизации и повышения эффективности работы самих советников.

Изложение основного материала. Европейская хартия местного самоуправления закрепляет в качестве стандарта - осуществление права на местное самоуправление советами или

собраниями, состоящими из членов, избранных путем свободного, тайного, равного, прямого и всеобщего голосования. Право на самоуправление должно осуществляться демократически избранными местными органами власти [1]. Этот принцип соответствует значению, которое придается Советом Европы демократическим формам государственного управления.

Властями публичного управления, осуществляющими местную автономию в селах и городах, согласно Конституции Республики Молдова [2], являются выборные местные советы и примары, которые действуют как самостоятельные управляющие власти и решают общественные дела сел и городов. В соответствии с Законом о местном публичном управлении, местные советы выступают как правомочные органы власти, действуют как самостоятельные

управляющие власти и решают общественные дела сел (коммун), городов (муниципиев) в соответствии с законом [3]. Органы управления местных сообществ по определению являются административными. Для их классификации неуместно использовать теорию разделения властей: местные сообщества не обладают самостоятельной законодательной властью, ни – тем более – властью судебной. Местные сообщества не являются государствами, поэтому и местный совет не является аналогом законодательного органа. Деятельность всякого органа местного публичного управления является властно-распорядительной.

Таким образом, местные советы являются *представительными правомочными* органами публичной власти на местах. Через местный совет населением осуществляется местное самоуправление, которое обеспечивает самостоятельное решение гражданами всех вопросов местного значения через избираемые ими органы, выполнение решений центральных органов государственной власти, принятых в пределах их компетенции, исходя из интересов населения, обеспечивает владение, пользование и распоряжение местной публичной собственностью.

Решения местных Советов обязательны для исполнения всеми расположенными на территории Совета предприятиями, учреждениями и организациями, а также должностными лицами и гражданами.

Право быть избранными советниками местных советов имеют граждане Республики Молдова, обладающие избирательным правом, достигшие на день выборов 18-летнего возраста. Советники местных советов избираются на основе всеобщего, равного и прямого избирательного права при тайном и

свободном голосовании сроком на четыре года.

Местным выборным лицом является лицо, замещающее государственную должность в автономно-территориальном образовании (селе, коммуне, городе, муниципии, автономно-территориальном образовании), являющееся официальным лицом в соответствующей автономно-территориальной единице – представителем правомочного или исполнительного органа местного публичного управления и находится на службе у соответствующего сообщества.

К местным выборным лицам относятся советники сельских (коммунальных), городских (муниципальных), районных советов и совета муниципия Кишинэу, Бельц, депутаты Народного Собрания Гагаузии (статус местного выборного лица применяется к депутату Народного Собрания Гагаузии в части, не противоречащей статусу депутата, определенному Народным Собранием в рамках Закона об особом правовом статусе Гагаузии (Гагауз-Ери) [4], примары и их заместители, председатели района и их заместители [5].

Стоит отметить, что из числа отмеченных местных выборных лиц некоторые подпадают также под статус ответственной государственной должности. Так, Председатель Народного Собрания Гагаузии, заместитель председателя Народного Собрания Гагаузии и председатели постоянных комиссий Народного Собрания Гагаузии, Генеральный примар муниципия Кишинэу, примары, заместители примаров, председатели и заместители председателя района исполняют ответственную государственную должность. Правовой статус лица, занимающего такую должность, а также иные отношения, вытекающие из исполнения от-

ветственной государственной должности регулируются органическим законом о статусе лиц, исполняющих ответственные государственные должности [6].

Местные органы публичной власти осуществляют свою деятельность в сферах, определенных Законом РМ об административной децентрализации [7]. Они обладают для этого всей полнотой полномочий, которые не могут быть оспорены или ограничены никаким органом публичной власти, кроме как в рамках закона.

В соответствии с Законом об административной децентрализации за местными органами публичной власти *первого* уровня закрепляются *сферы деятельности (виды выполняемых работ и услуг, различные направления деятельности)*, исходя из которых местные советы наделяются *полномочиями (способность органов публичной власти выполнять определенные функции)*.

Так, для осуществления деятельности в такой сфере деятельности, как *городское планирование и управление зелеными насаждениями местного значения, полномочия* местного совета сводятся к принятию решений по утверждению градостроительных планов населенных пунктов, а также планов обустройства территории, допустимых пределов использования природных ресурсов местного значения, в отношении вырубки и выкорчевывания деревьев и кустарников зеленых насаждений.

Такая сфера деятельности, как *сбор бытовых отходов и распоряжение ими, в том числе санитарная очистка и содержание мест их складирования; распределение питьевой воды, строительство и содержание систем канализации и очистки отработанных и сточных вод; развитие и управление городскими газораспределительными*

ми сетями и теплотрассами, требует от местных советов принятия решений о создании публичных учреждений местного значения, организации деятельности общественных служб коммунального хозяйства, определении финансовой поддержки в случае бюджетных затрат, установлении правил по обеспечению чистоты в населенном пункте.

Другой сферой деятельности местных советов является строительство, содержание и освещение улиц и местных дорог общего пользования; организация функционирования местного общественного транспорта; благоустройство и содержание кладбищ. Для этого местный совет наделен полномочиями в решении вопросов осуществления проектных работ, строительства, содержания и модернизации дорог, мостов, жилого фонда, а также всей инфраструктуры в области экономики, социальной сферы и сферы развлечений местного значения.

Полномочием местного совета в осуществлении такой сферы деятельности как управление имуществом, относящимся к местной публичной и частной сфере, является решение вопросов передачи в управление, в концессию, сдачи в аренду или внаем имущества, относящегося к публичной сфере, а также общественных услуг местного значения; продажи, приватизации, передачи в концессию, сдачи в аренду или внаем имущества, относящегося к частной сфере; предоставления и внесения предложения об изменении назначения земель, являющихся собственностью населенного пункта.

К сферам деятельности местных советов относятся также строительство, управление, содержание и оборудование учебных заведений дошкольного и

внешкольного образования, культурные, спортивные, рекреативные мероприятия и мероприятия для молодежи, а также проектирование, развитие и управление инфраструктурами, необходимыми для осуществления этих видов деятельности.

Важными сферами деятельности местных советов является создание и управление муниципальными предприятиями, организация деятельности в целях экономического развития административно-территориальной единицы; благоустройство сельскохозяйственных рынков, торговых помещений, осуществление других мер в целях экономического развития административно-территориальной единицы. С этой целью местный совет решает вопросы введения и изменения, а также порядка и сроков уплаты местных налогов и сборов, предоставления льгот в течение бюджетного года; утверждает исследование, прогнозы и программы социально-экономического развития и другого характера; утверждает режим работы торговых предприятий и предприятий общественного питания независимо от вида собственности и организационно-правовой формы, а также физических лиц, занимающихся торговлей.

Местный совет содействует реализации мер по социальной защите и социальному обеспечению, обеспечивает защиту прав ребенка; принимает решения о постановке на учет социально уязвимых лиц, нуждающихся в улучшении жилищных условий, создает и обеспечивает функционирование благотворительных учреждений местного значения для выполнения такого направления деятельности, как строительство жилья для социально уязвимых групп и других категорий населения и предоставление им других благ.

Местный совет содействует обеспечению общественного порядка, принимает решения по вопросам деятельности муниципальной полиции, пожарной службы и формирований гражданской защиты местного значения, вносит предложения по совершенствованию их деятельности, организует деятельность противопожарных служб.

Одним из самых ответственных полномочий местного совета является утверждение местного бюджета, порядка использования резервного фонда, а также специальных фондов; утверждение займов органов местного публичного управления. Местный совет также полномочен для принятия решений о проведении внутреннего аудита; об утверждении структуры и штатного расписания примэрии, структур и общественных служб, подведомственных местному совету, а также условий оплаты труда их работников; об избрании заместителя (заместителей) примара, а также освобождении его (их) от должности и другие организационные полномочия.

Одной из важных функций местных советов является нормотворческая деятельность. Так, местные советы утверждают статут (устав) населенного пункта и положение о совете, утверждает другие положения и правила, предусмотренные законом.

Помимо перечисленных полномочий местный совет решает в соответствии с законом вопросы объединения усилий с другими органами местного публичного управления, в том числе зарубежными, с целью выполнения работ и предоставления услуг общественного значения, продвижения и защиты интересов органов местного публичного управления, а также сотрудничества с отечественными и зарубежными хозяйствующими субъектами и общественными

объединениями в целях осуществления мероприятий или работ общего значения; решает вопросы установления отношений сотрудничества, кооперации, в том числе трансграничных отношений, и побратимства с населенными пунктами из-за рубежа.

Местный совет имеет право инициировать и принимать решения, в соответствии с законом, по всем вопросам местного значения, за исключением входящих в компетенцию других органов публичной власти, осуществлять также иные полномочия, установленные законом, статутом села (коммуну), города (муниципия) или положением о совете [3].

Анализ сферы деятельности и спектр полномочий местного совета демонстрирует, что современный процесс местного публичного управления требует от местных советников специальных знаний не только во всех перечисленных областях жизнедеятельности, но и специфических знаний в области администрирования, управленческого менеджмента. Отсутствие этих знаний у местных выборных лиц не способствует процессу принятия правильных, стратегически выверенных решений, необходимых местному сообществу и отрицательно влияет на профессиональный уровень местного выборного лица, а также уровень деятельности органов местного публичного управления в целом, и, конечно, качество обеспечения интересов жителей административно-территориальных единиц.

К сожалению, в Законе о статусе местного выборного лица [5] отсутствует право на профессиональное развитие местного выборного лица, хотя обучение в плане управления очень важно, так как большинство из советников исполняют свой мандат первый срок, и до этого в обла-

сти местного публичного управления не работали. Большинство местных выборных лиц после избрания на данную должность не знают своих прав и обязанностей, о своей юридической ответственности, что приводит к неэффективности их деятельности, а впоследствии к разочарованию жителей административно-территориальных единиц. К примеру, в Румынии, местное выборное лицо, на основании решения совета, имеет право на оплату подготовительных и профессиональных курсов, организованных специальными учреждениями, в течение его мандата. В Республике Молдова таким правом могут воспользоваться лица, занимающие ответственные государственные должности, что же касается советников местных советов, их профессиональная подготовка ограничивается однодневными семинарами, проводимыми общественными организациями, как правило, сразу после проведения местных выборов, и пока местное выборное лицо вникает в информацию, с которой необходимо работать, заканчивается срок его мандата.

Профессионализм народных избранников является одним из важных условий эффективной деятельности местной власти. Избиратели связывают уровень доверия к власти с показателями прозрачности и профессионализма работы местных выборных лиц. Деятельность местного совета часто вызывает у граждан много нареканий и разочарований, в том числе и по поводу качественного состава своих членов. Поэтому процесс реформирования местных советов – актуальный вопрос повестки дня, который невозможно разрешить без модернизации и повышения эффективности работы самих советников.

Вывод. В сегодняшних условиях среди основных критериев

отбора советников в местные советы должны быть: готовность служить местному сообществу, а не личным интересам и целям, и, безусловно, профессионализм. Анализируя практическое функционирование местных советов нескольких последних лет, можно отметить, что названные критерии кажутся не естественными, если не сказать неуместными и смешными.

В политических партиях, от которых выдвигаются местные выборные лица, присутствует большое количество случайных людей, которые не имеют ни профессиональных, ни ораторских способностей, ни практики публичных выступлений.

Проблема компетенции местных выборных лиц является частью проблемы существующей в государстве политической ситуации – противостояние ветвей власти, падение общего уровня правовой культуры и значения морально-этических ценностей в обществе. Основная причина неэффективной деятельности местных советов – доминирование политических принципов и идеологии над профессиональными, правовыми и нравственными ценностями. По факту, избиратели лишены возможности определять позицию советника местного совета, который не связан с ними никакими правовыми обязательствами, поэтому ему (избирателю) остается только апеллировать к совести местного избранника.

Бесспорно, при формировании местных советов, равно как и органов законодательной власти государства, невозможно применять такие формы качественного отбора квалифицированных кадров, как аттестационные или квалификационные комиссии, экзамены, задача которых состоит в объективной оценке уровня подготовки претендентов на выборные должности с помощью

новейших современных методов оценки их знаний и навыков.

Местных выборных лиц избирают путем прямых выборов, поэтому граждане могут оценить человеческие и профессиональные качества кандидатов только при условии проведения личных или коллективных встреч. При пропорциональной системе формирования местных советов авторитет партийного лидера или лица, возглавляющего список кандидатов в советники «вытягивает» основной список претендентов. Еще одним способом привлечения дополнительных голосов без прямого общения является использование положительного имиджа влиятельных или известных в обществе лиц, поступающих в избирательную кампанию в составе списка кандидатов определенной партии не с целью получения мандата, а исключительно для роста рейтингов политической силы.

Понятно, что при приведенных способах предвыборной агитации, не приходится говорить о патриотизме и профессионализме новоизбранных советников, граждане выбирают, даже не подозревая об их существовании, хотя при проведении избирательных кампаний в местные органы власти у избирателя имеется реальная возможность напрямую пообщаться и дать оценку всему списочному составу.

Предложение. Возможно ли повысить профессиональный уровень местных выборных лиц? Существует положительный опыт проведения семинаров для народных избранников, которые были впервые избраны в советы, практика стажировок, в том числе и зарубежных, по изучению опыта принятия решений. Однако, такие мероприятия должны планироваться и утверждаться в обязательном порядке, и проводиться в рамках проектов, финансируемых государством,

партнерами Республики Молдова. Таким образом, существует необходимость в функционировании системы на государственном, региональном уровнях, координирующей приоритетные учебные программы, курсы повышения квалификации, другие формы обучения для местных выборных лиц и сроки их реализации.

Тормозящими факторами на пути внедрения профессионального образования является ограниченный срок деятельности местных выборных лиц, и этот фактор не вызывает желания у советников тратить лишнее время на участие в семинарах, симпозиумах, стажировках, языковых курсах и т.п. Кроме того, деятельность местного совета является многофункциональной, поэтому довольно трудно подвести единую образовательную базу. В этом случае, важное значение приобретает жизненный опыт советников и их основная профессиональная деятельность. Единство жизненного опыта, образования и практики в органах местного публичного управления является залогом профессионализма местного выборного лица.

Бытует мнение (особенно у самих местных избранников), что советник, избранный два или более раз в местный совет, может называться профессиональным местным выборным лицом. Стоит не согласиться с данным мнением, поскольку и впервые избранный советник, который овладел необходимым уровнем знаний работы в местном совете, может быть профессиональным. В нормотворческой работе, реализации других полномочий органов местного публичного управления всегда необходимы новые идеи, стратегии развития местного сообщества, которые основывались бы на взвешенных, грамотных подходах их воплощения.

Предложение. Уровень доверия к местным выборным лицам может расти при условии улучшения профессионального состава местных светов. Действенными способами овладения навыками работы в представительных правомочных органах местного управления является, кроме непосредственной практической деятельности, посещение семинаров и стажировок, получения второго образования – юридического. Необходимо законодательное закрепление обязанности органов местного публичного управления организации профессионального образования и дополнительного профессионального образования советников местных советов и, соответственно, обязанность самих местных выборных лиц получать это образование.

Предложение. Наряду с перечисленными бесспорными и проверенными годами методами повышения профессионализма, целесообразным также является использование форм общественного контроля. Его элементами являются сообщения средств массовой информации о деятельности каждого советника, участие местных выборных лиц в политических ток-шоу, во время которых раскрываются позиция по актуальным для общества проблемам и личные качества как человека и политика. Стоит ввести обязательную отчетность советников о проделанной работе за год, с одновременным размещением этих материалов на официальном сайте административно-территориальной единицы, что позволит каждому избирателю самостоятельно оценивать работу именно отдельного советника, а не политической фракции. Эти документы в дальнейшем помогут избирателю определиться с целесообразностью голосования как за отдельного

кандидата в советники, так и за политическую партию, которую он представляет.

Целью профессиональной подготовки, переподготовки и повышения квалификации местных выборных лиц является постоянное и гарантированное обеспечение уровня профессионального образования, соответствующего содержанию и объему полномочий по должности, повышение эффективности управленческой деятельности органов и должностных лиц местного публичного управления.

Литература:

1. Европейская Хартия о местном самоуправлении: ратифицирована Постановлением Парламента Республики Молдова №1253/16.07.97. Monitorul oficial al Republicii Moldova № 48/423 от 24.07.1997 г.

2. Конституция Республики Молдова от 29 июля 1994. Monitorul oficial al Republicii Moldova № 1, 1994 г.

3. Закон РМ О местном публичном управлении № 436-XVI от 28.12.2006. Monitorul Oficial al Republicii Moldova № 32-35/116 от 09.03.2007.

4. Закон РМ Об особом правовом статусе Гагаузии (Гагауз Ери) № 344-XIII от 23.12.94. Monitorul oficial al Republicii Moldova № 3-4 / 14.01.1995

5. Закон РМ О статусе местного выборного лица № 768-XIV от 02.02.2000. Monitorul Oficial al Republicii Moldova № 34 от 24.03.2000.

6. Закон РМ О статусе лиц, исполняющих ответственные государственные должности № 199 от 16.07.2010. Monitorul oficial al Republicii Moldova № 194-196/637 от 05.10.2010.

7. Закон РМ Об административной децентрализации № 435 от 28.12.2006. Monitorul oficial al Republicii Moldova № 29-31/ 02.03.2007.

DEMOCRAȚIA – PRINCIPIU INTRINSEC INSTITUIRII ORGANELOR PUTERII ÎN STAT

Andrei CUCULESCU,
doctorand, ULIM

SUMMARY

The article reflects a multidimensional theoretical research of the concept of democracy, it focuses on the origins, the term, the underlying values of democracy, it is also carried out an analysis of democratic mechanisms of establishing the organs of power in the State. In this regard, it was examined the exercise of the electoral rights of citizens and the role of political parties in a democratic society.

Keywords: democracy, elections, freedom, representative bodies, political party

REZUMAT

Articolul reflectă o cercetare teoretică multiaspectuală a conceptului de democrație, sînt evidențiate originile, noțiunea, valorile care stau la baza democrației. De asemenea, este realizată o analiză a mecanismelor democratice de instituire a organelor puterii în stat. În acest sens, a fost examinat modul de exercitare de către cetățeni a drepturilor electorale, precum și rolul partidelor politice într-o societate democratică.

Cuvinte-cheie: democrație, alegeri, libertate, organe reprezentative, partid politic

Introducere. Pe parcursul istoriei, forța ideilor democratice a generat unele dintre cele mai profunde și mai impresionante expresii ale voinței și inteligenței umane.

Dintotdeauna, membrii oricărei colectivități sociale au tins sau au năzuit la un stat politic care să le creeze condiții prielnice pentru a se autoguverna sau, cel puțin, pentru a participa, prin reprezentare, la procesul de conducere socială. Pentru a-i convinge pe guvernanți să le recunoască o asemenea aspirație – un adevărat drept natural, masele populare au folosit forța armelor sau forța spiritului și adesea au reușit. În dezvoltarea istorică a fiecărui popor pot fi identificate, astfel, diverse forme organizatorice, la început rudimentare, apoi din ce în ce mai evolute, prin care membrii colectivității participau sau erau atrași, într-un fel sau altul, la exercitarea unor atribuții de conducere [7, p. 180].

Scopul prezentului articol constă în abordarea conceptuală a fenomenului studiat prin determinarea originii, conceptului, noțiunii

și limitelor democrației și, de asemenea, studiarea mecanismelor democratice de instituire a organelor puterii în stat.

Materiale și metode aplicate. Studiul efectuat a avut la bază cercetarea doctrinei, legislației naționale și celei internaționale în domeniu. Au fost aplicate metodele: logică, sistemică, juridică, istorică și comparativă.

Rezultate obținute și discuții. Dicționarele ne oferă o definiție clară a *democrației*: „guvernare de către popor; puterea supremă revenind poporului și fiind exercitată direct de el sau de reprezentanți aleși conform unui sistem electoral liber; formă de organizare politică și de guvernare a unei societăți (sau colectivități mai restrînse) bazată pe principiul dreptului fiecărui cetățean (membru) de a participa la actele de decizie și conducere” [6]. Iar unul dintre părinții democrației americane, Abraham Lincoln, definea acest fenomen ca fiind un mod de guvernămînt „al poporului, de către popor și pentru popor”.

În prezent, practic unanim este recunoscut faptul că statul de drept

și societatea civilă sînt de neconceput în afara democrației, aceasta fiind o condiție inerentă formării, consolidării și manifestării practice a acestora.

În general, prin democrație se desemnează: ordinea politică și modul de funcționare a sistemului politic în care se realizează dreptul poporului de a se guverna pe sine însuși [4, p. 8]; un regim politic, în cadrul căruia este recunoscută și realizată în practică suveranitatea poporului, libertatea și egalitatea cetățenilor consfințite în legi; un sistem de autoadministrare, cu implicarea cetățenilor în adoptarea deciziilor de interes general [5, p. 221].

Cînd afirmăm că o anumită colectivitate este guvernată în mod democratic, avem în vedere, de obicei, în ce măsură colectivitatea în cauză are influență asupra deciziilor care o privesc. Guvernare democratică înseamnă guvernămîntul într-un stat ai cărui cetățeni pot exercita o influență asupra deciziilor legate de guvernare. Dar cum poate să se manifeste în mod practic o asemenea influență în statele moderne (cînd, spre exemplu, populația Indiei constituie circa 1,3 miliarde de oameni, a SUA – peste 320 de milioane)? Dificultatea de a exercita o asemenea influență constă și în faptul că sînt rare cazurile de unanimitate – oamenii sînt diferiți, au nevoi, interese, opinii și concepții diferite.

Pornind de la aceste circumstanțe, în literatura de specialitate se propun următoarele mecanisme democratice:

1. **Votul** – fiecare cetățean are dreptul la un vot, dar în final decide majoritatea. Votarea, ca modalitate de a soluționa problemele apărute în societate, apelează la principiul egalității, și anume la egalitatea dreptului de vot. Fiecare cetățean nu are decît un vot și toate voturile sînt egale între ele. Aceasta nu este unica soluție posibilă și probabil nu este una ideală. Dacă însă exprimarea votului este precedată de

informare și discuții, dobîndirea informațiilor și libertatea discuțiilor fiind nelimitate, neconstituind obiectul interdicțiilor cuiva, putem constata că una dintre condițiile de funcționare a democrației este satisfăcută.

2. **Descentralizarea** – luarea de decizii în cadrul unor colectivități mai mici și coordonarea acestor decizii pe calea înțelegerilor între colectivitățile respective.

3. **Instituțiile reprezentative** – cetățenii decid să desemneze reprezentanți, care vor lua o parte din decizii în numele lor. Într-o democrație veritabilă, se păstrează influența colectivității asupra activității pe care o desfășoară în numele ei reprezentanții desemnați [2, p. 11-12].

Fundamentul ideologic al democrației îl constituie *libertatea*. Principiul libertății trebuie însă consacrat și controlat, prin conjugare cu alte două principii: cel al *egalității* și cel al *legalității*. „Libertatea, egalitatea și legalitatea” constituie deci trinomialul democrației [1, p. 340].

Democrația este un concept și un fenomen care cumulează, articulînd valorile morale, politice și juridice ale societății, într-un context social-istoric determinat, care presupune:

- exercitarea suveranității de către popor;
- asigurarea participării poporului la rezolvarea treburilor publice printr-un sufragiu universal, precum și prin intermediul unui organ legiuitor autentic reprezentativ;
- partajarea prerogativelor autorităților publice, colaborarea și controlul reciproc între aceste autorități;
- descentralizarea administrativă;
- pluralism social, economic și politic;
- aplicarea principiului majorității în activitatea deliberativă a organelor colegiale;
- consacrarea și garantarea

constituțională a drepturilor și a libertăților fundamentale ale omului și cetățeanului;

- drepturi ale minorităților;
- alegeri libere și echitabile;
- limitarea constituțională a puterii guvernului;
- respectarea valorilor de toleranță, pragmatism, cooperare, compromis.

Democrația în viața reală se manifestă ca un fenomen complex și multidimensional în diferite sfere ale vieții sociale prin diferite căi și mijloace. Ea nu poate fi redusă doar la sfera politică a vieții sociale sau a statului, cum adesea se susține în doctrină; ea se manifestă și în sferele economică, socială, culturală, științifică și ideologică.

Democrațiile pot fi împărțite în două categorii de bază: *directe* și *reprezentative*. Într-o **democrație directă**, toți cetățenii pot participa la adoptarea hotărîrilor de interes public, fără a se folosi de reprezentanți aleși sau numiți. Acest sistem este însă, în mod clar, practicabil doar în cadrul unor societăți cu un număr restrîns de membri.

Dacă în comunitățile sociale antice, puțin numeroase (democrația sclavagistă grecească), era posibilă democrația directă prin întrunirea cetățenilor și adoptarea în comun a unor hotărîri majore, în statele moderne, democrația directă nu mai este posibilă în formele pe care le-a cunoscut Antichitatea. Prin esență, democrația directă este mai mult un model teoretic, decît o practică reală, dat fiind faptul că nu poate fi asigurată participarea reală a întregului popor la adoptarea deciziilor și la conducerea societății.

Societățile moderne, numeroase și complexe, oferă foarte puține ocazii pentru practicarea democrației directe. Astăzi, cea mai frecventă formă de democrație – fie că e practică de un municipiu cu 50.000 de locuitori, fie de un stat cu 50 de milioane de locuitori – este **democrația reprezentativă**. Aceasta înseamnă că cetățenii aleg

reprezentați oficiali, care adoptă hotărâri politice, formulează legi și administrează comunitățile respective. Iar modalitățile de alegere a acestor reprezentanți sînt foarte diferite. Oricare este metoda folosită, reprezentanții oficiali își ocupă funcția în numele poporului și sînt responsabili față de acesta pentru acțiunile întreprinse.

În condițiile unei asemenea democrații, poporul este recunoscut drept sursă a puterii, aceasta fiind exercitată printr-un sistem de organe, inclusiv electiv, cărora poporul le deleghează dreptul de a realiza conducerea societății. În mod special, puterea supremă în stat este exercitată prin intermediul unui parlament ales pentru o anumită perioadă de timp [5, p. 221].

Într-o societate democratică este esențial ca orice guvernare să se sprijine pe consimțămîntul celor guvernați. Potrivit acestei cerințe, democrația se sprijină pe principiul că niciun guvern (parlament, șef de stat) nu este legitim dacă autoritatea și funcțiile sale nu rezultă din consimțămîntul celor guvernați, întemeiat pe convingerea liber formată că programele de guvernare corespund așteptărilor și necesităților acestora. Deoarece nu poate exista un consimțămînt tacit pentru guvernare, consimțămîntul poporului într-un stat de drept rezultă dintr-o manifestare de voință, din anumite acțiuni, care nu sînt altceva decît *alegerile* [8, p. 27].

Relațiile sociale care privesc alegerile sînt reglementate de dreptul constituțional, deoarece prin conținutul lor ele sînt relații constituționale, adică apar în procesul instaurării, menținerii și exercitării puterii.

Normele juridice care reglementează aceste relații sociale sînt înscrise atît în Constituție, cît și în Legea electorală, ele formînd o instituție distinctă a dreptului constituțional. Aceste norme sînt cercetate fie sub denumirea de *sis-*

tem electoral, fie sub cea de *drept electoral*.

Normele electorale stabilesc care sînt drepturile electorale, condițiile ce trebuie îndeplinite de o persoană pentru a fi beneficiarul acestora, precum și garanțiile ce fac efectivă exercitarea lor. De asemenea, normele juridice electorale stabilesc obligațiile organelor de stat în legătură cu alegerile, regulile de organizare și desfășurare a alegerilor, precum și cele de stabilire, centralizare și comunicare a rezultatelor votării [11, p. 40].

Tendința spre o democrație constituțională face necesară existența unui cadru ce formează sistemul electoral al unui stat, care include, în mod obligatoriu, condițiile și garanțiile exercitării drepturilor electorale, modul de scrutin, etapele organizării și desfășurării alegerilor, precum și stabilirea rezultatelor alegerilor și atribuirea mandatelor.

Dacă examinăm sediul juridic al materiei, vom constata lesne că unele drepturi electorale sînt prevăzute chiar în textul Constituției, iar altele – în Legea electorală.

Astfel, în Constituție sînt prevăzute numai drepturile fundamentale ale omului, celelalte drepturi fiind prevăzute în lege. De aceea, sfera drepturilor electorale este mai cuprinzătoare decît cea rezultată din Constituție și aceasta impune o delimitare între drepturile electorale fundamentale, nominalizate în Constituție, și celelalte drepturi electorale.

În mod tradițional sînt exprimate constituțional și, desigur, analizate în lucrările științifice două drepturi, și anume: dreptul de *a alege* și dreptul de *a fi ales*. În strînsă corelație cu aceste drepturi, unele constituții au prevăzut sau prevăd și un alt drept electoral fundamental, și anume dreptul la revocare. Acest drept există în China (art. 77 din Constituție), în Indonezia, unde partidele politice au dreptul de a-i revoca pe membrii lor în Parlament; în Liechtenstein, unde nu-

mărul restrîns al populației permite contacte familiale și un parlamentar poate fi revocat de către grupul său electoral [11, p. 43].

În toate țările democratice, dreptul de vot include în sine categorii ale dreptului de vot activ și pasiv.

Dreptul de vot activ este dreptul cetățeanului, stabilit prin lege, de a participa personal la alegerile organelor reprezentative sau a autorităților publice în calitate de alegător, de a fi participant cu drepturi depline la referendum.

Dreptul de vot pasiv este dreptul subiectiv al cetățeanului, stabilit prin lege, de a se prezenta la alegeri în calitate de candidat în organele reprezentative sau în postul electiv, adică dreptul de a fi ales.

Analizarea drepturilor electorale ale cetățenilor impune cîteva determinări conceptuale. În esența lor, drepturile electorale sînt prin excelență drepturi cetățenești fundamentale. În diferitele clasificări date drepturilor fundamentale, drepturile electorale sînt reunite, de regulă, într-o categorie distinctă sub denumirea de *drepturi exclusiv politice*. Această alegere se motivează prin faptul că aceste drepturi pot fi exercitate numai de către cetățeni prin participare la guvernare. Considerarea drepturilor electorale ca drepturi exclusiv politice permite delimitarea lor de drepturile și libertățile social-politice (libertatea conștiinței, libertatea de exprimare, dreptul de asociere), dar și explicarea altor consecințe juridice. Astfel, drepturile exclusiv politice aparțin numai cetățenilor, pentru că este pretutindeni recunoscut și admis că la guvernarea unei societăți participă numai cetățenii, deoarece ei sînt legați de destinele acelei societăți [11, p. 42].

Începînd cu anul 1994, în Republica Moldova se desfășoară cîteva tipuri de alegeri generale:

- Parlamentare — în cadrul cărora sînt aleși deputații în Parlament;

- Locale — în cadrul cărora se aleg consilierii locali și primarii;
- Prezidențiale — pînă în anul 2000, Președintele Republicii Moldova era ales prin vot direct, iar începînd cu 2000, alegerea șefului statului ține de competența Parlamentului.

De asemenea, în teritoriul Uniității Teritoriale Autonome Găgăuzia (UTA Găgăuzia) au loc alegeri regionale, pentru alegerea Adunării Populare și a Guvernatorului Găgăuziei. Aceste alegeri se organizează și se desfășoară în conformitate cu Legea Republicii Moldova nr. 344 din 23.12.1994 privind statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz Yeri) și actele normative ale UTA Găgăuzia.

De regulă, alegerile generale au loc cu o periodicitate de 4 ani, cînd expiră mandatul autorităților alese anterior. În caz de încetare înainte de termen a mandatului autorității alese, pot avea loc alegeri anticipate, care se desfășoară după reguli similare, dar campania electorală poate dura o perioadă mai scurtă. Totodată, cele mai importante probleme ale statului și ale societății pot fi supuse referendumului, care se organizează și se desfășoară conform prevederilor Codului electoral al Republicii Moldova.

Reieșind din cele expuse, caracterul democratic al guvernămîntului reprezentativ nu constă numai în faptul că acest guvernămînt se constituie în baza alegerilor. Pentru ca un guvernămînt reprezentativ să fie democratic, trebuie să existe și forme prin care colectivitatea să poată să-și exprime voința în probleme în care reprezentanții săi iau decizii. Deciziile trebuie să fie în suficientă măsură transparente, astfel încît să poată fi controlate, iar în cazul în care nu corespund doleanțelor colectivității, să existe posibilitatea de a-și exprima dezacordul față de ele și chiar de a propune schimbarea lor.

Guvernarea de către majoritate și drepturile minorității. Toate

democrațiile sînt sisteme în care hotărîrile politice sînt adoptate conform opiniei majorității cetățenilor. Dar guvernarea de către majoritate nu este în mod obligatoriu democratică. Astfel, nimeni nu va considera că un sistem este echitabil dacă acesta permite ca 51 la sută din populație să oprească restul de 49 la sută.

Într-o societate democratică, guvernarea majoritară trebuie însoțită de garanții privind drepturile individului, acestea servind, la rîndul lor, ca mijloc de apărare a drepturilor minorităților, fie ele etnice, religioase, politice sau pur și simplu un grup care a pierdut în dezbaterile asupra unui subiect legislativ controversat. Drepturile minorităților nu depind de bunăvoința majorității și nu pot fi eliminate prin vot majoritar. Drepturile minorităților sînt apărute pentru că legile și instituțiile democratice apără drepturile tuturor cetățenilor. Putem considera că o astfel de guvernare este o democrație constituțională. Acestea sînt elementele fundamentale ale tuturor democrațiilor moderne, oricare ar fi istoria, cultura și economia statelor în care ele sînt practicate, în pofida diferențelor naționale și sociale enorme [2, p. 12].

Democrația este mai mult decît o totalitate de reguli și proceduri constituționale care determină felul în care funcționează sistemul politic. Într-o societate democratică, guvernul este doar unul dintre elementele care formează o rețea complexă de instituții, partide politice, organizații și asociații.

Activitatea politică în societate se realizează nu numai prin intermediul statului, al instituțiilor și organismelor ce țin de acesta, ci și printr-o vastă și complexă rețea de organizații și instituții extrastatale. Dintre acestea, cele mai vechi și importante sînt partidele politice. Existența partidelor politice, a partidismului ca fenomen politic prezintă un element esențial al vieții democratice. Democrația începe

și există numai odată cu apariția și dezvoltarea partidismului.

Noțiunea de *partid* are o vechime milenară, ea derivă în majoritatea societăților moderne din latinescul *pars-partis* și desemnează, într-o accepțiune semantică, o grupare de oameni constituită în mod voluntar, animați de aceleași idei, concepții, interese, scopuri, care acționează în comun în baza unui program, în vederea realizării acestuia [11, p. 114].

În societatea modernă, partidele politice s-au impus ca realități incontestabile, iar problema definirii partidului politic a constituit și constituie și astăzi un subiect de dispută atît în literatura politologică, în stasiologie, cît și în sociologia politică.

Sociologul Max Weber considera partidul politic „o asociație de oameni liberi, voluntar constituită, necesară societății, cu un anumit program, cu obiective ideale sau materiale” [9, p. 243]. Max Weber sublinia că partidele „asigură puterea pentru conducători, în scopul realizării unui ideal sau obținerii unor avantaje materiale pentru militanții lor” [2, p. 46-47].

Hans Kelsen definea partidele politice ca „formațiuni ce grupează indivizi cu aceleași orientări politice, pentru a le asigura o influență reală asupra gestionării treburilor publice”.

George Burdeau susținea că „partidele politice sînt un grup de indivizi care, profesînd aceleași opinii politice, fac eforturi de a impune un punct de vedere care să atragă un număr cît mai mare de cetățeni și caută să cucerească puterea sau cel puțin să o influențeze” [11, p. 118-119].

Fără îndoială, definirea partidului politic trebuie să înceapă cu menționarea faptului că este o *asociație*. Prin aceasta se exprimă atît modul de formare (prin exercitarea de către cetățeni a dreptului de asociere), cît și compoziția (este o grupare de cetățeni, un colectiv).

Partidele politice sînt rezultatul asocierii libere a cetățenilor. Ca orice asociație, partidul politic rezultă din exercitarea de către cetățeni a dreptului de asociere, ca manifestare liberă a voinței lor de a se constitui într-un partid [10, p. 23]. Astfel văzute lucrurile, Ioan Muraru definește partidele politice ca fiind asociații libere ale cetățenilor prin care se urmărește, pe baza unei platforme (program), definirea și exprimarea voinței politice a cetățenilor, asociații care au, și-și afirmă clar și deschis, vocația și aptitudinea guvernării [10, p. 25].

În lumina celor menționate, vom defini **partidul politic** ca o grupare de oameni uniți prin comunitatea concepțiilor politice, ideologice și a intereselor sociale, constituit pe baza liberului consimțămînt și care acționează programatic, conștient și organizat întru servirea intereselor unor clase, grupuri sociale, comunități umane, pentru dobîndirea și menținerea puterii politice în vederea organizării și conducerii societății în conformitate cu idealurile proclamate în platforma-program.

Dreptul de asociere (politică) nu este absolut, exercitarea lui poate fi restrînsă, dacă este necesar, și nu vine în contradicție cu stipulările actelor internaționale și cu dispozițiile constituționale. Art. 41 alin. (4) din Constituție stabilește că sînt *neconstituționale* partidele care militează împotriva pluralismului, a principiilor statului de drept, a suveranității și independenței, a integrității teritoriale. Acest text are menirea de a proteja valorile politice, juridice și statale consacrate de principiile generale ale legii supreme [3, p. 171].

Evidențiem următoarele funcții ale partidelor politice:

1. Cea mai importantă funcție este cea de *mediere între cetățeni și stat, între societatea civilă și societatea politică*. Această funcție se manifestă plenar în timpul alegerilor. Ele rămîn unica modalita-

te a partidelor de a cuceri puterea politică. Cetățenii, la rîndul lor, pot accepta sau respinge un partid sau altul, o orientare politică sau alta doar participînd la scrutinul electoral. Partidele, prin urmare, oferă cetățenilor posibilitatea să valideze sau nu orientarea politică a societății.

2. Partidul este o *școală de formare și educare a celor care ocupă posturile guvernamentale și parlamentare*.

3. *Elaborează conceptele politice, programe și strategii ale dezvoltării social-economice*, aplicate în timpul guvernării;

4. *Contribuie la o participare activă și conștientă a cetățenilor la viața politică*.

5. *Controlează și critică activitatea executivului și a legislativului*. Această funcție revine, de regulă, opoziției [2, p. 47].

Menționăm că, în societatea modernă, partidele politice s-au impus ca realități incontestabile. Procesul apariției lor trebuie privit în strînsă corelație cu apariția și dezvoltarea parlamentarismului, deci cu ideea de reprezentare în viața publică. Evoluția partidelor politice, de la apariția lor și pînă în prezent, poate fi considerată spectaculoasă. Avînd ca punct de plecare considerarea partidelor ca reprezentînd grupuri, clase, ideologii, s-a ajuns uneori pînă la aprecierea că partidele întruchipează statul, națiunea.

Astăzi, mai mult ca oricînd, partidele politice își merită caracterizările de „motor al vieții politice”, „motiv al îmbătrînirii clasicei teorii a separației puterilor”, „un rău necesar” etc.

Totodată, funcționarea democrației necesită și o **cultură politică specifică**, în care anumite valori și modalități de comportare sînt considerate normalitate. Este vorba aici de o cultură politică în care este firească *cunoașterea problemelor politice*, în care este naturală *exprimarea protestului*, dar în care sînt firești, totodată, aspirația spre

compromis și *priceperea de a atinge compromisul*.

Concluzii. În sensul celor expuse, conchidem că alegerile reprezentînd mecanismul democratic de formare a organelor puterii în stat prin care unicul deținător al suveranității și puterii în stat – poporul – transmite dreptul la exercitarea suveranității în numele său unor reprezentanți desemnați.

Condițiile de bază pentru a transforma dreptul formal de a alege într-o realitate sînt: pluripartidismul, concurența între candidați, pluralismul mediilor de informare, pluralismul ideologic, lipsa represiviunilor pentru critica adusă puterii.

Totodată, partidele politice sînt componente de bază ale unei societăți democratice. De fapt, partidele politice și democrația se condiționează reciproc. Putem vorbi despre existența unei democrații autentice numai după apariția și dezvoltarea partidelor politice, care, la rîndul lor, se pot manifesta plenar doar în condiții democratice.

Remarcăm că un element indispensabil într-o democrație este cultura politică democratică, care favorizează funcționarea instituțiilor democratice, iar existența acestor instituții favorizează consolidarea culturii politice și a democrației.

Referințe bibliografice

1. Arseni A. Drept constituțional și instituții politice. Vol. II. Chișinău, 1997, 387 p.
2. Cernencu M., Ciurea C., Negru E., Serebrian O. Alegerile într-o societate democratică. Chișinău: Business Elita, 2001, 120 p.
3. Constituția Republicii Moldova: comentariu. Chișinău: Arc, 2012, 576 p.
4. Costachi Gh., Cușmir V. Probleme ale statului de drept și administrării democratice. Chișinău, 2001, 286 p.
5. Costachi Gh., Hlipcă P. Organizarea și funcționarea puterii în statul de drept. Chișinău: Tipografia Centrală, 2011, 664 p.

6. Dicționarul explicativ al limbii române [online]. <http://dexonline.ro/definitie/democra%C8%9Bie>.

7. Ionescu C. Instituții politice și drept constituțional. București: România de Măine, 1999, 356 p.

8. Ionescu C. Principii fundamentale ale democrației constituționale. Vol. I. București: Lumina Lex, 1997, 248 p.

9. Măgureanu V. Studii de sociologie politică. București: Albatros, 1997, 416 p.

10. Muraru I., Tănăsescu E. S. Drept constituțional și instituții politice. Ediția a 13-a, vol. II. București: C. H. Beck, 2009, 290 p.

11. Uglean Gh. Drept constituțional și instituții politice. București: România de Măine, 2005, 344 p.

SECURITATEA JURIDICĂ – ELEMENT AL SECURITĂȚII PERSOANEI ÎN STATUL DE DREPT

Vadim ENICOV,

expert, Institutul de Politici Publice, doctorand, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei

SUMMARY

The article includes some reflections on the issue of legal security seen as a fundamental principle in a rule of law, an important element of personal security, which includes the following exigencies: non retroactivity of the law, the availability and predictability of the law, the uniform interpretation of law. It is noted that compliance with these coordinates is a sine qua non for a good legislation and quality of its application, all oriented towards ensuring the stability of social relations within the state.

Keywords: rule of law, legal security, principle, law, non retroactivity of the law, the availability and predictability of the law, the uniform interpretation of law

REZUMAT

Articolul abordează problema securității juridice văzute ca un principiu fundamental într-un stat de drept, ca un element important al securității persoanei, care presupune următoarele exigențe: neretroactivitatea legii, accesibilitatea și previzibilitatea legii, interpretarea unitară a legii. Se subliniază că respectarea acestor coordonate constituie o condiție sine qua non pentru o legislație de calitate și o aplicare de calitate a acesteia, toate orientate spre asigurarea stabilității raporturilor sociale în cadrul statului.

Cuvinte-cheie: stat de drept, securitate juridică, principiu, lege, neretroactivitatea legii, accesibilitatea și previzibilitatea legii, interpretarea unitară a legii

Introducere. Orice persoană fizică ori juridică are nevoie și este deopotrivă interesată atât de protejarea drepturilor pe care le are la un moment dat, cât și de protejarea drepturilor pe care le va dobândi, eventual, în viitor, iar dreptul, prin normele sale, are sarcina de a asigura această dublă protecție. Altfel spus, fiecare persoană are nevoie de securitate, iar nevoia de securitate este „motorul central” al vieții noastre juridice și sociale [10, p. 63].

Ideea de securitate este foarte importantă pentru viața socială și juridică, întrucât fără ea stabilitatea, consolidarea și dezvoltarea raporturilor sociale, economice, juridice etc. ar fi cu neputință, iar în loc de ordine și pace socială ar fi dezordine, anarhie și conflicte sociale, ceea ce ar duce la descompunerea oricărei societăți [17, p. 110]. Chiar dacă ideea în cauză este una

proprie tuturor timpurilor, deosebit de stringentă ea a devenit anume în prezent, când procesul de dezvoltare a societății contemporane este tot mai mult dominat de ideea statului de drept.

Caracterul stringent al ideii de securitate a persoanei, în contextul statului de drept contemporan, reclamă cu necesitate abordarea detaliată a tuturor aspectelor implicite ale acesteia. Unul dintre acestea este securitatea juridică, care constituie fundamentul securității persoanei într-un stat de drept. Pornind de la aceste adevăruri, în articolul de față ne propunem o abordare succintă a esenței, conținutului și semnificației securității juridice ca factor important al stabilității sociale și element indispensabil securității persoanei.

Totodată, ținem să subliniem că chiar dacă ideea securității juridice se conturează definitiv în zilele

noastre (mai ales prin intermediul jurisprudenței instanțelor europene), germeii ei pot fi atestați în reflecțiile unor gânditori ai secolului trecut (și nu numai), ceea ce denotă odată în plus necesitatea dezvoltării ei și implementării în domeniul relațiilor sociale contemporane.

Rezultate obținute și discuții.

„Rolul major al dreptului pentru societate nu poate fi realizat dacă nu este siguranța necesară” – este o afirmație expusă încă la începutul secolului trecut, de un mare savant român, dar care a rămas actuală și în zilele noastre. Din aceste considerente, vom cita în continuare și alte câteva reflecții ale savantului amintit, considerându-le deosebit de actuale și relevante pentru situația tinerelor democrații.

Astfel, potrivit lui A. Rădulescu [20, p. 39] (citată de M. Nicolae [17, p. 100-102]), nu este suficient ca dreptul să fie recunoscut, ci trebuie să fie prevăzut în primul rând cu anumite sancțiuni. Lipsit de acestea, dreptul rămîne o simplă enumerare de principii pe care oamenii le respectă sau nu, după bunul lor plac. Constrîngerea sub feluritele ei forme este, după cum se știe, unul dintre elementele esențiale ale dreptului și e absolut necesară pentru îndeplinirea misiunii lui.

Dreptul trebuie să aibă mijloacele potrivite pentru realizarea sa; înfăptuit prea tîrziu sau cu mari greutăți, dacă nu chiar deloc, dreptul își pierde valoarea și încrederea ce trebuie să o inspire. Dar mai presus de orice, subliniază marele savant, trebuie să existe siguranța că dreptul nu poate fi schimbat oricum și, în special, nu poate fi răpit. Toate acestea înseamnă că dreptul trebuie asigurat, garantat, trebuie să i se dea deplina siguranță. Ceea ce dă valoare și utilitate normelor juridice este tocmai această *siguranță*. Oriunde lipsește sau a lipsit siguranța, dreptul n-a putut să-și dea toate roadele binefăcătoare. „Pot avea cele mai mari și mai frumoase drepturi; dacă n-am

siguranța că mă pot folosi de ele și că nu-mi pot fi răpite, ele nu reprezintă nimic”, conchide savantul. Însemnătatea siguranței iese și mai bine în evidență dacă ne vom gândi la neajunsurile produse de lipsa ei, care pot fi observate pretutindeni [20, p. 39-42].

Principala cauză de nesiguranță a dreptului, potrivit marelui savant român, este modul defectuos al organizării sociale, care se manifestă prin [20, p. 45-53]:

- legi rău alcătuite, neclare și imprecise, pe de o parte, și obiceiuri (cutume) îndoielnice sau insuficient cristalizate; schimbările dese ale dreptului, care măresc nesiguranța;

- lipsa de sancțiuni energice, fie că acestea nu sînt deloc prevăzute, fie că nu se aplică;

- dificultățile de valorificare, de realizare a dreptului: „Ce înseamnă dreptul pe care-l obții prin 10 ani de judecăți? Ce încredere mai ai cînd pierzi dreptul pentru că n-ai făcut o alegere de domiciliu ori a greșit avocatul sau funcționarul instanței cine știe ce formalitate? Ce îndemn poți avea să-ți reclami și să-ți aperi dreptul, cînd știi că te costă mulți bani, cînd ai destule riscuri și cînd ai mai aflat că la urmă nu poți executa?” – iată doar cîteva dintre întrebările retorice pe care le pune savantul.

- neglijența, dezinteresul și abuzurile funcționarilor publici;

- practicile ilegale ale puterii executive (regulamente, decrete, decizii și hotărîri luate *contra legem*);

- disfuncționalitățile puterii judecătorești: „Organizarea magistraturii nu întotdeauna cea mai reușită, interpretări greșite, uneori prea largi, alteori prea înguste, blîndețe ori asprime în sancțiuni și îndeosebi variațiile în jurisprudență etc.” [20, p. 48];

- abuzurile și practicile neconstituționale ale puterii legiuitoare, precum: „modificarea frecventă a legilor fără a se ține cont de drep-

turile cetățenilor. Sistemul este cu atît mai amenințător, cu cît o sumă de drepturi consacrate în Constituție sînt lăsate să fie reglementate de legiuitorul ordinar, de pildă libertatea individuală, inviolabilitatea domiciliului etc. În același timp, legiuitorul compromite siguranța cînd nesocotește autoritatea lucrului judecat sau principiul neretroactivității legii. Un legiuitor conștient de rolul dreptului în lume nu trebuie să se folosească niciodată de acest procedeu, indiferent de poziția doctrinei și a jurisprudenței. (...) Legiuitorul comite o greșală și mai mare cînd nu respectă pactul fundamental și face *legi neconstituționale* (...). Cînd însăși o putere a statului, puterea legiuitoare, menită să garanteze și să apere dreptul cuprins în legea legilor, îl vatămă, ce siguranță există pentru drept?” – se întreabă savantul. „Orice motive ar avea un legiuitor, nu trebuie să-și permită a nesocoti Constituția, garanția supremă a drepturilor. Legiuitorul care înfrînge această regulă probează că n-are idee exactă despre drept și despre rolul lui pentru bunul mers al societății” [20, p. 50];

- abuzul puterii constituante: „Se întîmplă uneori ca puterea constituantă să lovească și mai grav în siguranța dreptului. După o părere foarte răspîndită, această putere nu are limite; ea poate face orice, ea poate statua oricum pentru alcătuirea unei noi Constituții; poate schimba forma de guvernămînt, poate introduce în patrimoniul statului bunuri particulare, pe care le declară ca bunuri ale sale, fără despăgubiri. Constituanta poate desființa orice drepturi, poate introduce altele, poate desființa, de ex., inamovibilitatea magistraturii sau libertatea presei, a întrunirilor, poate să dea efect retroactiv legilor etc. Temeiul acestei atotputernicii stă în aceea că este voința națiunii, în forma cea mai înaltă; și dacă națiunea vrea așa, cum ar putea fi oprită să-și dea organizarea pe care

o consideră mai potrivită? Atunci, ce mai rămîne din așa-zisa siguranță și garantare a dreptului?! (...) În lumea civilizată, și mai ales într-un stat de drept, deasupra tuturor înfăptuirilor juridice, deasupra tuturor constituțiilor există un drept, o dreptate, care trebuie materializată în dreptul pozitiv, dar nu încălcată. Oricît am respecta voința națiunii, nu putem admite să răpească dreptul cuiva, fără un echivalent. Însuși constituantul trebuie să aibă o limită în respectul datorat acestei concepții despre Drept” [20, p. 51].

În ceea ce privește mijloacele generale prin care poate fi înlăturată nesiguranța dreptului, după A. Rădulescu, acestea ar fi, în principal, următoarele [20, p. 53-54]:

- recunoașterea și precizarea dreptului prin legi și în genere prin norme scrise, clare și înțelese ușor; texte cît mai puțin susceptibile de discuții și controverse;

- modificări cît mai rare; sancțiuni energice pentru aplicare; mijloace de realizare a dreptului simple, operative și puțin costisitoare, cu înlăturarea rutinei și simplificarea formalităților;

- organe de interpretare, de aplicare și executare cît mai pregătite; jurisprudență mai puțin variabilă; măsuri eficiente pentru înfrîngerea abuzurilor;

- contencios administrativ bine organizat și cu o competență cît mai largă, încît cetățeanul, pentru orice abuz, să se poată adresa justiției cu cheltuială puțină;

- precizări în Constituție asupra unor materii în care puterea legiuitoare este pornită a nesocoti drepturile; procedură cît mai lesnicioasă pentru anularea legilor și măsurilor neconstituționale;

- părăsirea ideii despre atotputernicia Constituantului;

- schimbarea mentalității publice a guvernanților și guvernaților, în sensul încrederii în dreptate, respectării dreptului și lupei pentru triumful lor.

Iată doar cîteva din reflecții-

le renumitului savant, care vin să accentueze nu doar rolul deosebit al dreptului în societate, ci și pericolele care amenință misiunea acestuia și măsurile care eventuale-ar aplana. În prezent, într-o altă formulă s-a impus un concept și un principiu „fundamental” în materie – *principiul securității juridice* (sau *principiul stabilității raporturilor juridice*) [7, p. 4].

Este important de reconfirmat în acest sens că securitatea raporturilor juridice presupune înainte de toate *stabilitatea dreptului*. Instabilitatea dreptului, dese schimbări ale elementelor sistemului juridic prin schimbări, modificări, completări și abrogări de norme juridice creează nesiguranță, lipsă de încredere în normele juridice și riscul aplicării neunitare a dispozițiilor legale. Regulile de drept tranzitoriu tind să asigure stabilitatea raporturilor juridice, însă aplicarea lor este de multe ori dificilă, în special în perioadele de tranziție și a reformelor legislative, care generează dese și complicate conflicte între legile succesive avînd același obiect de reglementare [17, p. 103].

Ideea de securitate, de stabilitate a raporturilor și valorilor sociale și de realizare efectivă a drepturilor și intereselor legitime ale fiecăruia este comună atît dreptului public (de ex., regulile de bază ale incriminării penale – *nullum crimen sine lege* și *nulla poena sine lege* – ori drepturile și libertățile publice recunoscute cetățenilor în raporturile lor cu puterea publică), cît și dreptului privat [17, p. 103]. Trebuie subliniat că în dreptul privat securitatea juridică are un rol dintre cele mai însemnate, fiind ideea directoare a tuturor instituțiilor juridice fundamentale ale acestuia.

Răspunzînd acestor nevoi, dreptul obiectiv intervine și reglementează nașterea, modificarea și stingerea raporturilor juridice într-o manieră complexă, încercînd să asigure concomitent drepturile subiective (mai ales civile) sub

un dublu aspect: pe de o parte, prevede conținutul lor juridic și mijloacele de apărare contra oricăror încălcări practic posibile ale acestora (adică statica drepturilor); pe de altă parte, prevede modurile de dobîndire (naștere, transmitere, constituire), modificare și stingere a acestor drepturi (adică dinamica drepturilor) [17, p. 111]. În mod corespunzător, în doctrina de specialitate se operează cu două concepte: securitatea juridică *statică*, ce asigură ocrotirea juridică a drepturilor civile actuale, și securitatea juridică *dinamică* –adică siguranța operațiunilor juridice viitoare, prin care se pot dobîndi astfel de drepturi [17, p. 111-112].

Dincolo de aceste particularități, trebuie de precizat că la ideea de securitate se atașează nu numai necesitatea stabilității dreptului, ci și rapiditatea procedurilor judiciare, precum și accesibilitatea lor efectivă. După cum s-a subliniat în literatura de specialitate, „un drept întîrziat în aplicarea sa este deja un drept lezat” [10, p. 66], astfel încît eficacitatea lui devine problematică.

În lumina celor expuse, în continuare ținem să aprofundăm înțelegerea esenței și conținutului principiului securității juridice. În acest sens, în unele lucrări de specialitate, *securitatea juridică* a fost definită ca „acel principiu care tinde să înlătore din ordinea juridică riscul de incertitudine generat de imprecizia sau instabilitatea dreptului” [2, p. 158].

În același timp, unii cercetători susțin că, *lato sensu*, prin *siguranța persoanei* se înțelege siguranța juridică a acesteia, siguranță garantată de către drept, precizîndu-se în acest sens că „siguranța persoanei este un principiu care, la rîndul său, este aproape rațiunea de a fi a dreptului însuși” [14, p. 178] sau că „securitatea juridică este calitatea unei ordini de drept ce garantează individului lizibilitate și încredere în ceea ce constituie dreptul la un

moment dat și care, după toate probabilitățile, va fi dreptul și în viitor” [3, p. 162-163].

În doctrina franceză se concretizează că securitatea juridică trebuie să protejeze persoana „de pericolul care vine chiar din partea dreptului, contra unei insecurități pe care a creat-o dreptul sau pe care acesta riscă s-o creeze” [12, p. 10] și are un conținut complex, în sensul că ea comportă două mari categorii de reguli: pe de o parte, cele care vizează calitatea dreptului, pe de altă parte, cele care privesc asigurarea stabilității situațiilor juridice (respectiv neretroactivitatea legii și previzibilitatea acesteia și a acțiunilor statului, numită și „principiul încrederii legitime în continuitatea acțiunilor statale”) [16, p. 6]. Din această perspectivă, s-a arătat că *axa formală* a securității juridice o reprezintă calitatea legii, în timp ce *axa temporală* o reprezintă previzibilitatea legii [18, p. 5].

Vorbind despre **calitatea legii**, specialiștii precizează că „legea este făcută pentru a impune, a interzice, a sancționa. Ea nu este făcută pentru a flecări, a crea iluzii, a provoca ambiguități și decepții. Legea trebuie să fie deci normativă: legea nenormativă diminuează regula necesară, inducând un dubiu asupra efectului real al dispozițiilor sale. (...) Pentru a ști ce prevede legea, nu este suficient ca ea să fie accesibilă în sens material. Mai trebuie ca norma să fie și inteligibilă, calitate ce implică lizibilitatea, adică atât claritatea și precizia enunțurilor, cât și coerența lor”. Din această perspectivă, se poate susține că inflația legislativă, instabilitatea normativă, nerespectarea cerințelor de tehnică și procedură legislativă, la care se adaugă și incertitudinea care planează asupra condițiilor de aplicare, creează o insecuritate juridică dificil de suportat pentru omul obișnuit, confruntat cu aplicarea dreptului, punându-l în dificultate chiar și pe

specialistul în drept [11, p. 103].

Analizând și sintetizând mai multe reflecții expuse în literatura de specialitate, cercetătoarea R. Duminică subliniază că, din perspectiva elaborării legii, în esență principiul securității juridice înglobează următoarele aspecte: *neretroactivitatea legii*, *accesibilitatea și previzibilitatea legii*, *interpretarea unitară a legii*, coordonate a căror respectare constituie o condiție sine qua non pentru o legislație de calitate [11, p. 107] și o aplicare de calitate a acesteia.

Neretroactivitatea legii, ca element al securității juridice a fost ridicat la rangul de principiu constituțional (art. 22 din Constituția Republicii Moldova [4]) în majoritatea statelor democratice, devenind astfel obligatoriu nu doar pentru judecătorul care aplică legea, ci și pentru legiuitor, care este ținut deopotrivă să-l respecte în procesul de legiferare. Astfel, neretroactivitatea legii constituie în prezent o garanție fundamentală a drepturilor constituționale [6, p. 139].

Cercetătorii autohtoni menționează în contextul dat că principiul neretroactivității legii răspunde preocupării de securitate juridică, fiind o garanție pentru situațiile juridice legal create și consolidate sub imperiul legii vechi. Neretroactivitatea reprezintă deci un factor de ordine și de securitate juridică, protejând drepturile subiective împotriva intervenției legiuitorului și împiedicând repunerea în discuție a drepturilor dobândite și a actelor vechi încheiate sub imperiul legii vechi [1, p. 458; 5, p. 110]. Mai mult, și Curtea Constituțională a Republicii Moldova a confirmat semnificația deosebită a principiului în cauză, subliniind: „Principiul neretroactivității legii urmărește protejarea libertăților, contribuie la adâncirea securității juridice și a certitudinii în raporturile interumane” [15].

Accesibilitatea și previzibilitatea legii. Accesibilitatea legii

privește, în principal, aducerea la cunoștință publică a acesteia, realizată în principal prin publicarea actelor normative. După cum se știe, pentru ca o lege *lato sensu* să producă efecte juridice, trebuie să fie cunoscută de destinatarul său; efectele legii se produc, prin urmare, după aducerea ei la cunoștința publică și după intrarea ei în vigoare [19, p. 13].

Într-o altă opinie, accesibilitatea și previzibilitatea legii presupun atât caracterul public al normei ca pe un element intrinsec al juridicității sale, claritatea conținutului ei, care să-i confere inteligibilitate, nu doar pentru specialistul în drept, ci și pentru orice persoană cu inteligență medie, cât și caracterul previzibil al revizuirilor normative. Aceste două concepte se află într-o relație de interdependență, afirmându-se în acest sens că „accesibilitatea este condiția imanentă a previzibilității: pentru a prevedea, trebuie mai întâi să ai acces la suficiente și comprehensibile informații pertinente” [9, p. 53].

Există însă și o altă semnificație a noțiunii de accesibilitate, asociată exigenței previzibilității legii, și anume aceea care privește modul de receptare a conținutului actelor normative de către corpul social, în sensul de înțelegere a acestora. Norma juridică trebuie să fie clară, inteligibilă, încât cei cărora li se adresează nu doar să fie informați în avans asupra consecințelor actelor și faptelor lor, ci și să înțeleagă consecințele legale ale acestora. În caz contrar, principiul *nemo censetur ignorare legem* nu ar mai putea fi aplicat, ceea ce ar avea grave consecințe asupra securității raporturilor sociale, a existenței societății în general [19, p. 13].

În esență, principiul securității juridice presupune ca dreptul să fie *previzibil* și ca soluțiile juridice să rămână relativ stabile, cerință ridicată chiar la rangul de principiu (principiul previzibilității sau al predictibilității normelor juridice),

de natură să confere coerență sistemului normativ [21, p. 111].

Interpretarea unitară a legii constituie o altă exigență a principiului securității juridice și chiar dacă, în aparență, acest element al său aduce în prim-plan rolul instanțelor judecătorești, în realitate exigența vizează tot activitatea legislativă, deoarece de modul în care sînt elaborate, corelate, sistematizate actele legislative depinde caracterul unitar al interpretării lor [19, p. 12-13].

Prin urmare, elementele pe care se bazează principiul securității juridice sînt *certitudinea*, *predictibilitatea dreptului*, necesare mai ales pentru a menține încrederea legitimă a cetățenilor în activitatea instanțelor [7, p. 8]. Important e că certitudinea și predictibilitatea dreptului privește atît legea, cît și jurisprudența [8, p. 14]. Din perspectiva dată, se poate susține că securitatea juridică este parte intrinsecă a securității sociale, componentă care denotă raporturile constructive dintre cetățean și puterile legislativă și judecătorească ale statului [13, p. 187].

Concluzie. În cadrul statului de drept, respectarea principiului securității juridice trebuie să reprezinte o prioritate, atît sub aspectul asigurării calității legii, cît și al interpretării uniforme a acesteia de către autoritățile statului, rolul principal în acest sens revenind autorității legislative și puterii judecătorești.

Referințe bibliografice

1. Avornic Gh. Teoria generală a statului și dreptului: Tratat. vol. I. Chișinău, 2009.
2. Brad I. Revocarea actelor administrative. București: Universul Juridic, 2009.
3. Calmes S. Du principe de protection de la confiance légitime en droits allemand, communautaire et français. Thèse. Paris: Dalloz, 2001.
4. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 1 din 12.08.1994 (cu modificări și completări pînă în 14.07.2006).
5. Constituția Republicii Moldova. Comentariu. Chișinău: Arc, 2012.
6. Constituția României. Comentariu pe articole. Coordonatori I. Muraru, E.S. Tănăsescu. București: C.H. Beck, 2008.
7. Costachi Gh., Iacob I. Reflecții asupra securității juridice în statul de drept. În: Legea și Viața, 2015, nr. 5, p. 4-9.
8. Danileț C. Studiu cu privire la unificarea practicii judiciare și asigurarea principiului securității raporturilor juridice în Republica Moldova: Evaluare și propuneri. Strategia de reformare a sectorului justiției. Chișinău: S. n., 2014 (Tipografia-Sirius), 56 p.
9. Deleanu I. Accesibilitatea și previzibilitatea legii în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului și a Curții Constituționale a României. În: Dreptul, 2011, nr. 8.
10. Demogue R. Les notions fondamentales du droit privé. Essai critique. Paris: Librairie Nouvelle de Droit et de Jurisprudence A. Rousseau, 1991. 681 p.
11. Duminică R. Criza legii contemporane. București: C.H. Beck, 2014. 162 p.
12. François L. Le problème de la sécurité juridique. In: La sécurité juridique. Liège: Jeune Barreau de Liège, 1993.
13. Frolu S. Securitatea juridică în paradigma securității naționale. Considerații și determinări conceptuale. În: Echilibrul de putere și mediul de securitate. Sesiunea anuală de comunicări științifice cu participare internațională din 17-18 noiembrie 2011. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2011, p. 185-198.
14. Fromont M. Le principe de sécurité juridique. În: AJDA, L'actualité juridique. Droit administratif, nr. special. Paris: Dalloz, 1996.
15. Hotărîrea Curții Constituționale a Republicii Moldova pentru controlul constituționalității art. II alin. (2) din Legea nr. 186-XVI din 29 iunie 2006 “Pentru modificarea și completarea Legii nr. 1225-XII din 8 decembrie 1992 privind reabilitarea victimelor represiunilor politice” și art. 12 alin. (8) din Legea nr. 1225-XII din 8 decembrie 1992 în redacția Legii nr. 186-XVI din 29 iunie 2006, nr. 16 din 12.06.2007. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 86-89/14 din 22.06.2007
16. Lambert P. Le principe général de la sécurité juridique et les validations législatives. In: Sécurité juridique et fiscalité. Bruxelles: Bruylant, 2003.
17. Marian N. Tratat de publicitate imobiliară. Introducere în publicitatea imobiliară. Vol. I. București: Universul Juridic, 2006. 500 p.
18. Popescu S., Țândăreanu V. Securitatea juridică și complexitatea dreptului în atenția Consiliului de Stat francez. În: Buletin de informare legislativă, 2007, nr. 1, p. 3-6
19. Predescu I., Safta M. Principiul securității juridice, fundament al statului de drept. Repere jurisprudențiale. În: Buletinul Curții Constituționale, 2009, nr. 1. [resursă electronică]: <http://193.226.121.81/publications/buletin/8/predescu.pdf>.
20. Rădulescu A. Siguranța dreptului. București: Curierul Judiciar, 1932.
21. Trăilescu A.A. Predictibilitatea normelor și stabilitatea raporturilor juridice – componente ale legalității actelor administrative. În: Curentul Juridic, nr. 1/2011, p. 106-117.

PROCEDURA DE DECLARARE A VALORII ÎN VAMĂ LA MĂRFURILE IMPORTATE ȘI ACTELE DE PROCEDURĂ VAMALĂ

Viorel SÎRGHII,
doctorand, lector universitar

SUMMARY

The present article explanation was made by examination, the customs procedure applied to declaring the customs value of goods shipped from making an external economic transactions and the use of acts of customs procedure laid down in this case. In addition, reference is also made to the actions of the customs authority trained in the procedure for declaration of goods. They describe the steps for declaring the customs value, identified in the performance of customs operations to the release of goods. Likewise, it is stipulated that the actions of the declaring party, and the customs authority needed undertaken in the procedure for declaring the customs value.

Keywords: customs value, declaration of the customs value, declaration stages of the customs value

REZUMAT

În cadrul articolului de față este explicată, prin examinare, procedura vamală aplicată la declararea valorii în vamă a mărfurilor livrate în rezultatul efectuării unei tranzacții economice externe, precum și utilizarea actelor de procedură vamală prevăzute în acest caz. Totodată, se face referire și la acțiunile organului vamal antrenat în procedura de declarare a mărfurilor. Sînt descrise etapele de declarare a valorii în vamă, identificate în cadrul efectuării operațiunilor vamale pînă la eliberarea mărfurilor. De asemenea, se stipulează care sînt acțiunile declarantului, precum și ale organului vamal întreprinse în procedura de declarare a valorii în vamă.

Cuvinte-cheie: valoarea în vamă, declarația valorii în vamă, etape de declarare a valorii în vamă

Introducere. Valoarea în vamă stabilită la declararea mărfurilor introduse în Republica Moldova este parte componentă a procedurilor vamale prevăzute în procesul de vămuire. Valoarea în vamă este baza de calcul a taxelor vamale. Controlul efectuat de către organele vamale privind corectitudinea aplicării valorii în vamă este considerat printre cele mai importante activități ale acestora. Sistemul legislației vamale, care urmează a fi dezvoltat și îmbunătățit, este sistemul de „vămuire”, deoarece toate mărfurile care trec peste frontiera vamală a Republicii Moldova sînt supuse vămuirii, iar determinarea valorii în vamă face parte din acest sistem și necesită a fi dezvoltat pentru o aplicare mai eficientă în cadrul executării procedurii vamale.

Metode aplicate și materiale utilizate. Baza metodologică a investigației date o constituie pozițiile și direcțiile contemporane ale teoriei cunoașterii proceselor sociale și a fenomenelor juridice. Suportul metodologic și teoretico-științific al cercetărilor efectuate îl formează lucrările teoreticienilor în drept.

În procesul cercetărilor am operat cu materiale din ramurile dreptului vamal, dreptului financiar fiscal, practica activității vamale.

Ca bază empirică a lucrării au servit cercetările în domeniul dreptului vamal național și celui internațional.

Studiul a fost realizat prin aplicarea metodelor specifice ale dreptului (metoda analitico-sintetică), precum și a celor generale (metoda logico-juridică, metoda comparativismului juridic).

Rezultate obținute și discuții. Valoarea în vamă a mărfurilor este verificată de către autoritățile vamale atât înainte, cît și după eliberarea mărfurilor după vămuire conform procedurii de declarare a acestora. Ar trebui remarcat faptul că efectuarea procedurilor de control după eliberarea mărfurilor este o tendință globală, o direcție de facilitare maximă și de reducere a poverii impusă comercianților în operațiunile vamale, precum și o măsură pentru a promova dezvoltarea activității de comerț exterior [1].

Etapele dedicate controlului valorii în vamă pot fi considerate

drept un sistem de control unificat, format din două subsisteme majore, fiecare avînd propria structură internă și comunicare organizatorică, ce se caracterizează printr-un șir anumit de forme și metode, precum și subiecți de control. Este important de subliniat că aceste măsuri de control al valorii în vamă nu sînt izolate, ci se completează reciproc, oferind astfel integritatea și eficacitatea unui sistem de control unic. În special, în etapa de monitorizare, după eliberarea mărfurilor, este posibil să se obțină documentele care nu pot fi prezentate cu declarația vamală, precum și o verificare mai amănunțită fără constrîngeri semnificative de timp, pentru a confirma în acest fel sau a nega semnele de fiabilitate, identificate în cadrul efectuării operațiunilor vamale pînă la eliberarea mărfurilor. Astfel, o importanță majoră o poate avea și procedura de evaluare a valorii în vamă după eliberarea mărfurilor. Vorbind despre formele de control al valorii în vamă, trebuie să constatăm că forma de control este înțeleasă ca expresie exterioară a acțiunilor de control [2].

Nu există nicio îndoială asu-

pra faptului că validitatea alegerii formelor de control, perfectării și aplicării corecte depinde în mare măsură de eficacitatea organelor de control. În acest context, este important a alege formele cele mai adecvate de control, delimitare clară a domeniilor de aplicare a acestora, ținând cont de situațiile specifice, precum și de obiectivele și provocările cu care se confruntă autoritățile vamale [3].

Deoarece în vamă controlul valorii este un subsistem de control vamal, verificarea corectitudinii valorii în vamă a mărfurilor este prerogativa organelor vamale. Astfel, conform recomandărilor Organizației Mondiale a Vămirilor, controlul valorii în vamă se aplică la etapa operațiunilor vamale pînă la eliberarea mărfurilor ca principală metodă de control al valorii în vamă și verificarea acesteia, examinînd documente și datele prezentate de participanții la tranzacția economică externă. În același context controlul, după eliberarea mărfurilor, se bazează pe utilizarea așa-numitelor tehnici de audit post-vămuire în ceea ce privește persoanele implicate direct sau indirect în schimbul internațional de mărfuri, furnizarea de către audiați a datelor de evidențe contabile și situații financiare, precum și documentele comerciale [4].

Examinînd conținutul procedurii legale de determinare a valorii în vamă, trebuie să constatăm că elementele funcționale ale controlului valorii determinate în vamă sînt stabilite de persoanele cu funcții de răspundere abilitate de către autoritatea vamală, indiferent de metoda aleasă de determinare a valorii în vamă [5].

Declarantul estimează valoarea în vamă conform Legii cu privire la tariful vamal a RM și Regulamentului cu privire la modul de declarare a valorii în vamă a mărfurilor introduse pe teritoriul Republicii Moldova. Declararea valorii în vamă se efectuează prin completarea DVV

(declarația valorii în vamă), tipizată DVV-1 și DVV-2.

Declarația tipizată DVV-1 se utilizează pentru anunțarea valorii mărfurilor în vamă, determinată prin metoda 1 – „Metoda de evaluare în baza valorii tranzacției cu marfa respectivă ori în baza prețului efectiv plătit sau care urmează să fie plătit”.

Metoda 1 se aplică în conformitate cu prevederile art. 11 din Legea cu privire la tariful vamal referitoare la determinarea valorii în vamă a mărfurilor introduse în conformitate cu tranzacțiile de comerț exterior de vînzare-cumpărare, avînd bază valorică (în cadrul cărora decontările pentru marfa cumpărată se fac prin plăți bănești).

Declarația tipizată DVV-2 este recomandată spre utilizare pentru anunțarea valorii în vamă conform uneia dintre metodele 2-6, atunci cînd determinarea valorii în vamă prin utilizarea metodei 1 de determinare a valorii este imposibilă [6].

Organul vamal care efectuează vămuirea mărfurilor introduse verifică corectitudinea determinării de către declarant a valorii în vamă, inclusiv corectitudinea metodei alese de declarant pentru determinarea valorii în vamă și oportunitatea aplicării ei, integritatea (completivitatea) documentelor (obligatorii și suplimentare) prezentate de declarant și corespunderea lor cu cerințele stabilite. În cazul în care lipsesc datele ce probează corectitudinea valorii în vamă anunțate sau există temeiuri să se considere că datele prezentate de declarant nu sînt veridice și/sau suficiente, autoritatea vamală este în drept să determine de sine stătător valoarea în vamă a mărfurilor, aplicînd consecutiv metodele existente [7].

Declarantul este obligat să prezinte autorităților vamale documentele și informațiile necesare pentru controlul vamal. Numărul și conținutul documentației furnizate în declarația de valoare în vamă, în viziunea noastră, depinde în mare

măsură de caracteristicile mărfurilor declarate, de condițiile convenite de părți în cadrul tranzacției economice externe la procurarea mărfurilor, precum și de metoda declarată de determinare a valorii în vamă a mărfurilor.

Pentru confirmarea valorii în vamă a mărfurilor importate, declarantul este obligat să prezinte organului vamal, în corespundere cu cerințele stabilite, următoarele acte:

- contractul aferent tranzacției de import și acordurile adiționale la el,

- factura (invoice) sau, în cazul tranzacțiilor condițional valorice, proforma factura (proforma invoice),

- documentele bancare de plată sau alte documente de plată în cazul achitării prealabile,

- documentele de transport care au însoțit marfa: CMR (scrisoarea de trăsură internațională), Carnetul TIR, Declarația de tranzit (T_1), *Air bill (fraht)*, *bill of lading* (conosament maritim), scrisoarea de trăsură pentru transportul internațional de mărfuri pe cale ferată, contractul (comanda) de acordare a serviciilor de transportare sau factura de expediție în cazul în care se impun potrivit condițiilor de livrare,

- polița sau contractul de asigurare a mărfurilor, în cazul în care acestea au fost asigurate fie potrivit condițiilor de livrare, fie asigurate la inițiativa declarantului.

Declarația de valoare în vamă este un document de aplicare stabilit de către organul vamal prin lege, prin care declarantul sau reprezentantul acestuia prezintă informații privind valoarea în vamă și este o parte integrantă a declarației vamale de mărfuri. Este necesar să se țină cont că organul vamal utilizează DVV ca un mecanism de control [8]. Acest document simplifică verificarea corectitudinii metodei de determinare a valorii în vamă aplicată și îi permite autorității vamale să obțină informații complete

cu privire la circumstanțele tranzacției.

În cazul în care organul vamal constată divergențe probate între datele conținute în actele menționate, sistemul informațional integrat vamal identifică riscul de subevaluare prin compararea valorii în vamă a mărfii de evaluat cu valoarea în vamă a mărfurilor identice sau similare. Organul vamal solicită în scris declarantului prezentarea necumulativă și doar a actelor aferente tranzacției de import a mărfurilor respective care pot justifica valoarea în vamă anunțată, după cum urmează: orice acord posibil între vânzător și cumpărător care prevede valoarea în vamă a mărfurilor, contractele cu terțe persoane referitoare la tranzacțiile indirecte, corespondența comercială purtată în vederea încheierii și negocierii prețului, în cazul în care aceasta a fost purtată, facturile pentru decontări către persoane terțe în beneficiul vânzătorului, dacă acestea rezultă din contractele încheiate sau alte acte, documentele contabile ale cumpărătorului, cum ar fi transferurile de fonduri către exportator sau vânzător sau pentru a obține informații privind comisioanele, profitul sau cheltuielile generale prin aplicarea metodei deductive și a valorii calculate, documentele privind dreptul de proprietate asupra societăților comerciale implicate în tranzacție, pentru a exclude o posibilă relație de interdependență între vânzător și cumpărător, copia autenticată de pe declarația de export, documentul de plată pentru cheltuielile de transportare, cataloagele, ofertele de preț (listele de prețuri) ale firmelor vânzătorului, certificatul de origine, certificatul de calitate eliberat de producător, lista de încărcare.

Specificul de formare structurală a valorii în vamă este influențat de mai mulți parametri care trebuie să fie luați în considerare (direcția de deplasare a vehiculelor de ocazie, transferul de proprietate și ris-

cul de răspundere pentru produse, termene de plată etc.), care influențează valoarea în vamă [9]. Acești parametri sînt de multe ori dincolo de domeniul de aplicare al contractului de comerț exterior.

În cazul imposibilității stabilirii valorii în vamă conform actelor prezentate inițial, organul vamal solicită actele enumerate mai sus. Constatăm, în urma analizei acestei prevederi, că urmează să se țină cont și de aspectele ce rezultă din examinarea actelor precum justificarea solicitării acestora privind valoarea în vamă declarată și toate componentele sale (taxe și deduceri suplimentare), inclusiv verificarea conformității cu informațiile indicate în documentele prezentate. Examinarea în detaliu a fiecărui element al valorii în vamă trebuie să se bazeze pe informații fiabile, cuantificabile și documentate de către autoritățile vamale. Documentele prezentate și evaluate pentru lipsa de informații fiind comparate, atît între ele, cît și cu datele obținute din alte surse, pot fi suficiente pentru a lua o decizie informată cu privire la valoarea în vamă a mărfurilor.

Modul de completare a Declarației valorii în vamă (DVV) se consideră condiționat dacă, în procesul vămuirii și verificării datelor din declarația privind valoarea în vamă a mărfurilor, prezentată de către declarant organului vamal, se constată anumite imprecizii sau greșeli la determinarea valorii în vamă sau dacă organul vamal constată că valoarea în vamă anunțată nu corespunde cu valoarea reală a mărfurilor în ziua acceptării declarației vamale din cauza devierilor cantitative și/sau calitative ale mărfurilor de la condițiile contractuale specificate de declarant. În aceste cazuri, organul vamal este în drept să rectifice valoarea în vamă.

Astfel, identificarea în controlul autorității vamale al valorii în vamă a acestor attribute este un fapt juridic, care creează premise juridice

corespunzătoare pentru acceptarea de către autoritățile vamale să se efectueze un control suplimentar. În acest context, decizia autorității vamale trebuie să fie justificată și să conțină o listă de indicații specifice cu privire la valoarea în vamă a mărfurilor care pot fi incorecte sau la declararea informației ce nu este confirmată.

În cazul în care, în procesul vămuirii, se constată necorespunderea datelor privind cantitatea și/sau calitatea mărfurilor indicate de către declarant (conform documentelor prezentate și celor reale, stabilite de organul vamal în procesul verificării mărfurilor), aceste divergențe se perfectează în modul stabilit. Totuși, în declarația privind valoarea în vamă a mărfurilor se va consemna valoarea inițială, recalcularea valorii în vamă, introducerea datelor precizate în declarațiile vamale. În cazul în care declarantul a completat corect declarația privind valoarea în vamă a mărfurilor, a ales și a aplicat just metoda de determinare a valorii în vamă și datele declarate sînt confirmate prin documente, conform cerințelor stabilite, colaboratorul care a verificat declarația privind valoarea în vamă a mărfurilor înscrie în rubrica „Mențiunile biroului vamal” (pe toate foile declarației) „VV acceptată”, autentificînd această consemnare prin semnătura sa și ștampila matricolă personală [10].

Trebuie de remarcat faptul că normele de mai sus nu pot fi considerate ca un fapt de lipsă de fiabilitate a informațiilor declarate sau circumstanțe care împiedică utilizarea de către declarant a metodei alese, indiferent de motivele invocate de autoritatea vamală în dezacord cu valoarea în vamă declarată, și o decizie ulterioară privind ajustarea valorii în vamă fără a stabili motivele specifice (condiții suplimentare și condițiile legate de livrarea de bunuri), care afectează în cele din urmă formarea valo-

rii în vamă a mărfurilor declarate. Din acest motiv, este nevoie de o serie întreagă de elemente de control aplicate înainte de adoptarea autorității vamale a deciziei finale privind admiterea valorii în vamă.

Declarația privind valoarea în vamă a mărfurilor este un document vamal. Pentru toate datele indicate în declarația privind valoarea în vamă a mărfurilor și în documentele prezentate întru confirmarea acestei valori declarantul poartă răspundere în conformitate cu legislația internă. Declarația privind valoarea în vamă se depune în organul vamal respective în modul stabilit, concomitent cu declarația vamală și alte documente necesare, în scopuri vamale.

La examinarea metodologiei de completare tehnică a DVV menționăm că declarantul este obligat să completeze de sine stătător toate rubricile declarației privind valoarea în vamă a mărfurilor (tipizată DVV-1 sau DVV-2), în modul stabilit de Departamentul Vamal, cu excepția rubricilor destinate mențiunilor organului vamal, iar în cazul în care declarantul a completat corect declarația privind valoarea în vamă a mărfurilor, a ales și a aplicat just metoda de determinare a valorii în vamă și datele declarate sînt confirmate documentar, conform cerințelor stabilite, colaboratorul care a verificat declarația privind valoarea în vamă a mărfurilor înscrie în rubrica „Mențiunile biroului vamal” (pe toate foile declarației) „VV acceptată”, autentificînd această consemnare prin semnătura sa și ștampila matricolă personală. Constatăm că aceasta face posibilă determinarea statutului juridic al DVV, obținînd statut de act juridic. Această prevedere se stabilește în cazul acceptării de către organul vamal a metodei valorii declarate.

Altfel, în urma deciziei funcționarului vamal după efectuarea controlului corectitudinii determinării valorii în vamă, aceasta se acceptă sau se ajustează. Decizia este luată de către un funcționar al autorității

vamale care a efectuat o verificare suplimentară, avînd în vedere documentele și informațiile prezentate de declarant, precum și informațiile culese în timpul verificării suplimentare a lor. Analizînd diferența dintre aceste informații (pentru tranzacțiile de mărfuri identice sau similare etc.), autoritatea vamală decide în mod independent.

În cazul în care se stabilește necesitatea modificării valorii în vamă anunțate de declarant (inclusiv după prezentarea actelor suplimentare solicitate), modificările valorii în vamă a mărfurilor se reflectă fie în declarația valorii în vamă, fie în rubricile speciale „Mențiunile biroului (postului) vamal” ale tipizatei sau pe versoul ei, consemnîndu-le sub titlul „Mențiunile biroului (postului) vamal”, iar în actul de inspecție – doar faptul modificării acesteia.

Colaboratorul organului vamal datează și autentifică toate consemnările sale prin semnătura și ștampila matricolă personală.

Actele de procedură vamală, utilizate la determinarea valorii în vamă, se păstrează în arhiva biroului vamal la termenul stabilit pentru păstrare.

Deci, procedura de declarare a valorii în vamă se efectuează prin completarea DVV, unde rubricile acestea prevăd toate cheltuielile suportate în cadrul efectuării unei tranzacții economice externe. La fel, regulamentul de declarare a valorii în vamă prevede atît procedura de declarare a valorii în vamă, cît și procedura de eliberare condiționată (vămuire cu condiția prezentării actelor suplimentare, în scopul veridicității valorii în vamă declarate) a mărfurilor. La fel ca și DVV, datele ce se referă la valoarea în vamă se înscriu și în declarația vamală în detaliu, utilizată pentru vămuirea mărfurilor.

În declarația vamală în detaliu [11], informația ce ține de determinarea valorii în vamă se înscrie în rubricile:

RUBRICA 20 – „CONDIȚIA DE LIVRARE”

Prima casetă – se înscriu trei caractere alfabetice reprezentînd codificările condițiilor de livrare, potrivit regulilor INCOTERMS 2000, cuprinse în anexa nr. 3 la prezentele Norme.

A doua casetă – se indică locul convenit pentru livrarea mărfii, prevăzut în contractul de transport.

A treia casetă – nu se utilizează.

RUBRICA 22 – „MONEDA ȘI VALOAREA TOTAL FACTURATĂ”

În prima casetă – se înscrie codul monedei de facturare, conform anexei nr. 4 la prezentele Norme.

În a doua casetă – se înscrie valoarea total facturată pentru ansamblul mărfurilor declarate. Această valoare se exprimă în numere cu două caractere numerice după virgulă.

În cazul reexportului sau reimportului de mărfuri, în urma operațiilor de perfecționare activă, transformare sub control vamal sau perfecționare pasivă, se va indica costul total al serviciilor prestate de către prelucrător;

RUBRICA 23 – „CURS DE SCHIMB”

Se înscrie cursul oficial de schimb al leului moldovenesc față de valuta străină indicată în declarație, valabil pentru data înregistrării acesteia. În cazul utilizării sistemului informatic, cursul oficial de schimb este completat automat.

RUBRICA 42 – „PREȚ ARTICOL”

Se înscrie valoarea fiecărui articol care concură la valoarea total facturată pentru ansamblul mărfurilor declarate – înscrișă în rubrica nr. 22. Prețul se exprimă în numere cu două zecimale.

RUBRICA 43 – „METODA DE EVALUARE”

Se utilizează în cazul operațiilor de introducere de bunuri în țară care au la bază tranzacții comerciale, înscriindu-se numă-

rul metodei de evaluare utilizate pentru determinarea valorii în vamă [32]. Se folosește și în cazul bunurilor pentru care valoarea definitivă se determină pe baza rezultatelor determinărilor cantitative și calitative, efectuate potrivit condițiilor menționate în contractele comerciale.

RUBRICA 46 – „VALOAREA STATISTICĂ”

Valoarea statistică reprezintă valoarea în vamă a mărfii calculată conform legislației în vigoare și include:

– la export, valoarea bunurilor la locul și momentul în care părăsesc teritoriul țării;

– la import, valoarea mărfurilor la locul și momentul în care intră pe teritoriul țării.

Valoarea statistică se înscrie exprimată în moneda națională și se determină prin transformarea în lei a monedei facturate, conform prevederilor legale.

Rubricile menționate, utilizate la completarea declarației vamale în detaliu, reflectă cheltuielile suportate de către declarant la efectuarea tranzacției date și condițiile de livrare convenite de către părți la introducerea mărfurilor în teritoriul vamal al Republicii Moldova conform INCOTERMS. De asemenea, este indicat prețul factual (costul mărfurilor), suma valorii în vamă determinate. Cheltuielile aferente tranzacției se calculează conform datelor declarate în formularele DVV.

Concluzii. Procedura de declarare a valorii în vamă constă în prezentarea actelor veridice care atestă corectitudinea aplicării valorii în vamă, odată cu depunerea DVV în care sînt indicate toate cheltuielile suportate de către agentul economic al Republicii Moldova la livrarea mărfurilor în cadrul tranzacției economice externe. Totodată, se stabilește faptul că, în unele cazuri, colaboratorul vamal, la verificarea valorii în vamă declarată, nu este de acord cu mărimea acesteia, prin

aplicarea unui șablon de procedură. În acest sens, fiecare tranzacție externă prin care mărfurile traversează frontiera vamală are un caracter individual, iar prețul mărfurilor este influențat de factorii și de condițiile specifice, pe care autoritățile vamale nu le pot lua în considerare la determinarea valorii în vamă.

Specificul de formare structurală a valorii în vamă este influențat de mai mulți parametri de care trebuie să se țină cont (direcția de deplasare a vehiculelor de ocazie, transferul de proprietate și riscul de răspundere pentru produse, termene de plată etc.), care influențează valoarea în vamă.

Recenzent:

Tudor PAȘCANEANU,
doctor în drept, conf. univ.

Referințe bibliografice

1. Бондарь Л.А. Информационное обеспечение контроля и определения таможенной стоимости – актуальный вопрос настоящего времени. В: Таможенное обозрение. Москва, 2008, № 8, 92 с.

2. Терехов Н. В. Таможенный контроль как средство выявления правонарушений во внешнеэкономической деятельности. Дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук. Москва, 2003, 192 с.

3. Хрусталева Д. А. Административно-правовой статус таможенных органов Российской Федерации. Автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук. Москва, 2012, 28 с.

4. <http://customs valuation control handbook>. (văzut 21.09.2015)

5. Стрижова О. А. Правовое регулирование таможенной стоимости. Дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук, 2008, 187с.

6. Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr. 600 din 14.05.2002 cu privire la aprobarea Regulamentului privind modul de declarare a valorii în vamă a mărfurilor introduse pe teritoriul Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 66-68 din 23.05.2002.

7. Legea Republicii Moldova nr. 1380-XIII din 20.11.1997 cu privire la tariful vamal. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, ediție specială din 01.01.2007.

8. Babiuc V., Tănăsescu V. Exportul în contrapartidă. București: Editura Academiei RSR, 1987, 305 p.

9. Бахрах Д. Н., Россинский Б. В., Старилов Ю.Н. Административное право. Москва, 2007, 816 с.

10. Codul vamal al Republicii Moldova nr. 1149-XIV din 20.07.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, ediție specială din 01.01.2007.

11. Serviciul Vamal al Republicii Moldova. Ordin nr. 438 din 19.11.2007 referitor la aprobarea Normelor tehnice privind imprimarea, utilizarea și completarea declarației vamale în detaliu. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 184-187 din 30.11.2007.

RECENZIE

la studiul *Sînt un simplu cetățean & Prin știință și credință spre adevăr*, Chișinău, Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Cercetări Juridice și Politice, Institutul de Creație Legislativă „Lex Scripta”, 2015, 964 p. Autor: Mihai Corj, doctor în drept, conferențiar universitar, decan al Facultății de Drept a Institutului Nistrean de Economie și Drept, președinte al Institutului de Creație Legislativă „Lex Scripta”

De curînd, la finele anului 2015, la ÎS Firma Editorial-Poligrafică „Tipografia Centrală” a văzut lumina tiparului cartea *Sînt un simplu cetățean & Prin știință și credință spre adevăr* de Mihai Corj. Este un studiu complex de unicat privind normativitatea, interpretarea și aplicarea dreptului în Republica Moldova, dedicat Omului și Cetățeanului cu verticalitate și poziție civică proactivă, care are curaj, dar și obraz.

Domnul Mihai Corj a fost și este preocupat nu doar de drept (științele juridice), ci și de alte domenii precum relațiile internaționale, transportul rutier, economie, istorie etc., rodul cercetărilor fiind materializat în următoarele ediții:

- *Almanahul automobilistului* (variantă bilingvă) (1996);

- *Ghidul automobilistului*, în coautorat (variantă bilingvă) (2001);

- *Lumea cunoașterii* (lucrare enciclopedică, destinată unui cerc larg de cititori) (2001);

- *Bazele constituționale ale impozitării de stat* (monografie elaborată în baza tezei de doctorat) (2003);

- *Diplomația lui Otto von Bismarck în unificarea Germaniei & Dreptul tratatelor* (monografie despre rolul omului politic german și arta diplomatică a acestuia în unificarea Germaniei).

Domnia sa, cărturar distins în mediul academic, este autor a peste 100 de lucrări științifice de referință (studii, monografii și articole), consacrate diverselor probleme fundamentale din dreptul constituțional, dreptul electoral, dreptul parlamentar, dreptul administrativ, dreptul financiar, dreptul bugetar, dreptul fiscal, dreptul financiar-bancar, dreptul internațional public etc., publicate în culegeri științifice sau în reviste de specialitate.

În opinia comunității oamenilor de știință din domeniul dreptului, ediția de față este una de pionierat, întrucît conturează necesitatea stringentă de a modifica modul de instruire a viitorilor juriști. Orice problemă practică poate fi soluționată în baza unor cunoștințe teoretice (doctrină, legislație etc.), iar acestea trebuie să fie temeinice.

Apariția acestei lucrări este cauzată de comportamentul, cu regret, reproșabil al unor reprezentanți ai autorităților publice (demnitari și funcționari publici) care nu întotdeauna sînt receptivi la propunerile unui

simplu cetățean, iar uneori chiar le desconsideră. Ca să impună autoritățile publice să fie responsabile, autorul a considerat necesar și oportun să sistematizeze propunerile de perfecționare a cadrului legislativ și a celui normativ în acest studiu complex, pentru a le face publice cetățenilor, demonstrînd transparență în acțiunile sale.

Grație tenacității neobositului erudit Mihai Corj, cei care studiază dreptul pot să beneficieze de această operă incontestabil valoroasă privind interdisciplinaritatea și modul de aplicare a cunoștințelor teoretice (doctrinare, legislație etc.). Propriul exemplu este cel mai convingător, iar, odată ce acesta vine din partea unui profesor, este un stimulent în plus pentru un student de a face carte.

Chiar de la bun început remarcăm designul rafinat al ediției de față, care este copertată cea de culoare albastră cu cotor drept și cea maro cu cotor rotund.

Stilul persuasiv de expunere a materialului este unul propriu și novator, caracteristic doar cercetătorului Mihai Corj, specialist versat în domeniul dreptului. Astfel de lucrări nu sînt cunoscute arealului nostru, dar și celui mai îndepărtat, în mare parte, orice problemă abordată fiind și soluționată.

Tema abordată ține de domeniul dreptului. Oricine se poate apăra doar prin cunoașterea legii (*Nemo censetur ignorare legem*). Necunoașterea legii nu poate fi invocată drept scuză, cînd aceasta este încălcată.

Savantul Mihai Corj denotă o cunoaștere profundă a materiei, pe care o transmite, astfel acesta informează și stimulează cetățeanul să persevereze în ale cunoașterii, demonstrînd pas cu pas că cunoștințele acumulate pot și trebuie să fie transformate în competențe și abilități.

Titlul lucrării este constituit din trei sintagme structurale: *Sînt un simplu cetățean & Prin știință și credință spre adevăr* și Studiu complex privind normativitatea, interpretarea și aplicarea dreptului. Primul titlu este axat pe dorința fermă a autorului de a pune în valoare Omul și Cetățeanul și de a-l face să ia o poziție civică proactivă în societate. Cel de-al doilea titlu denotă că știința și credința duc inevitabil spre adevăr, iar prin cel de-al treilea demonstrează cu prisosință reglementarea relațiilor sociale, interpretarea acestor raporturi juridice și aplicarea lor.

Evident, prin conținutul său complex, ediția de

față este autentică. Uimitoare și reușit structurată, elaborată la un înalt nivel științific, impresionantă ca volum – 964 p. –, prezenta lucrare este constituită din: prefață, lista abrevierilor, treisprezece capitole ce cuprind fiecare câteva paragrafe, cuvîntul de încheiere și bibliografie.

În capitolul I, *Propuneri de lege ferenda*, domnul Mihai Corj reliefează un șir de propuneri privind amendarea cadrului legislativ precum: revenirea la denumirea istorică a satului de baștină – Movileni, atribuirea statutului de UAT de nivelul II municipiului Bălți, lichidarea funcției de prim-vicepreședinte al Parlamentului, ca fiind una ilegală și neconstituțională, instituirea unei medalii comemorative, adoptarea Codului educației, ierarhia actelor normative (CCCEC/CNA), amendarea legilor ce reglementează activitatea Curții Constituționale, legislația aplicată la devamarea autoturismelor importate pînă/în anul 2012, asigurarea unor șanse reale în alegerile parlamentare pentru candidații independenți, modificările Codului electoral, politica bugetar-fiscală, salarizarea în sectorul bugetar, amendarea Legii cu privire la avocatură, sistemul electoral mixt, finanțarea partidelor politice din bugetul de stat – jecmăneala poporului sau „fericirea acestuia”? și separarea puterilor în stat, precum și unele carențe la republicarea actelor oficiale.

În cel de-al II-lea capitol, *Propuneri privind amendarea actelor Președintelui Republicii Moldova*, autorul abordează următoarele chestiuni: distincția dintre semnarea și contrasemnarea unui decret, neconstituționalitatea deținerii simultane de către aceeași persoană a două funcții incompatibile: de judecător și deputat și suspendarea acțiunii unei hotărîri a Guvernului de către Președintele Republicii Moldova, pe cînd în capitolul III, *Propuneri de amendare a Hotărîrilor Guvernului Republicii Moldova*, expune unele propuneri privind îmbunătățirea cadrului normativ, astfel, menționăm *inter alia*: solicitarea abrogării unei hotărîri ilegale prin care Guvernul și-a dat arama pe față, devenind după alegeri complicele Termocomului și CET-urilor, amendarea Strategiei de dezvoltare a managementului finanțelor publice, relevarea corectă într-o HG a actelor autorităților publice locale și atribuțiile/competențele acestora.

Cît privește capitolul IV, *Alegerea Președintelui Republicii Moldova*, cercetătorul Mihai Corj dezbatte următoarele chestiuni: referendumul constituțional din 5 septembrie 2010, de asemenea, de ce Curtea Constituțională trebuie să rezolve o ecuație, ale cărei necunoscute au caracter politic?, o istorie epocală privind alegerea Președintelui Republicii Moldova și instituirea în suplimentul la Acordul AIE a unei clauze neconstituționale prin care Președintele RM, ales de

Parlamentul RM de legislatura a XIX-a, urma să demisioneze la sfîrșitul mandatului respectivului legislativ.

Referitor la capitolul V, *Propuneri privind îmbunătățirea activității unor autorități*, domnul Mihai Corj pune în discuție și tratează propuneri privind: ajustarea unor reglementări din hotărîrile CEC la cadrul legal existent, proiectul Hotărîrii Plenului CSJ cu privire la aplicarea Legii insolvabilității, lichidarea unor erori din actele Inspectoratului Fiscal Principal de Stat, precum și excederea limitelor temporale ale mandatului președintelui Curții Constituționale în raport cu mandatul de judecător constituțional.

În cel de-al VI-lea capitol Domnia sa analizează *propunerile privind rectificarea unor acte oficiale*, iar în capitolul VII – *unele carențe în actele normative și/sau interpretarea și aplicarea eronată a acestora*.

În capitolul VIII autorul se preocupă de *viciile societății în vizerul autorităților*, în cel de-al IX-lea scoate în evidență unele *acțiuni iresponsabile din partea reprezentanților unor autorități publice centrale și locale*.

Capitolul X, *Apelul unui simplu cetățean către autoritățile statului*, nu este un strigăt în van al autorului, deoarece acestea, în pofida unor impedimente, totuși au fost nevoite sau mai bine zis impuse să reacționeze.

Propunerile privind corectarea erorilor pe site-ul www.justice.md, incluse în cel de-al XI-lea capitol, reliefează colaborarea reușită a autorului Mihai Corj cu Centrul de Informații Juridice, iar *Monitorizarea editării Monitorului Oficial al Republicii Moldova*, capitolul XII, – o reușită a curajului, insistenței și consecvenței savantului de a readuce și a menține editorul în cadrul legal, astfel ca Monitorul Oficial al Republicii Moldova să apară periodic, și nu haotic.

În capitolul XIII, *Soluții jurisdicționale din jurisprudența Curții Constituționale și a instanțelor de judecată de drept comun*, este relevat faptul că, în cazul în care nu este posibilă soluționarea unor difenduri pe cale amiabilă sau administrativă, rămîne să apelăm la rezolvarea acestora pe cale judiciară.

În esență, volumul de față este axat pe corelația indisolubilă dintre teorie și practică. Distinsul cărturar Mihai Corj, abordînd problema, expune succint materialul doctrinar și cadrul legal în vigoare, precum și modul de interpretare și aplicare a acestora, propunînd soluții concrete pentru fiecare speță. Studiul elucidează diverse probleme din domeniul dreptului, soluții practice ale unor probleme sociale, economice și politice prin amendarea unor legi, decrete ale Președintelui RM sau hotărîri ale Guvernului. De asemenea, autorul a analizat cu rigurozitate și calitatea actelor altor autorități publice centrale și a celor locale, precum și a

organelor centrale de specialitate. Toate aceste propuneri *de lege ferenda*, în mare parte materializate, constituie rodul muncii asidue a savantului Mihai Corj, depuse pe parcursul mai multor ani, care demonstrează că știința poate și trebuie să fie aplicată în serviciul poporului și al țării, pentru a produce rezultate practice palpabile. Ingenios expusă, lucrarea evidențiază raportul dintre autor și autorități, fiind inserate răspunsurile acestora la propunerile sale. Ea prezintă un interes aparte, întrucât conturează diverse metode de interpretare și aplicare a dreptului.

Cartea *Sînt un simplu cetățean & Prin știință și credință spre adevăr* de Mihai Corj este actualmente extrem de necesară, utilă și oportună atât pentru studenți, pentru mediul academic, pentru demnitarii de stat și funcționarii publici, cât și pentru cetățenii simpli servind drept imbold să persevereze fiecare în profesia sau meseria sa, ca ulterior să devină cetățeni proactivi, capabili să determine mersul spre bine al stării de lucruri în această țară. Ex-Președintele SUA John F. Kennedy îndemna: „Nu te întreba ce poate face țara pentru tine, întreabă-te ce poți face tu pentru țară!”.

În acest context, cartea *Sînt un simplu cetățean & Prin știință și credință spre adevăr* de Mihai Corj este o operă fundamentală întru aflarea adevărului, fapt ce ar obliga pe fiecare cetățean cel puțin să mediteze. Este o călăuză pentru ieșirea dintr-un impas al degradării generale prin găsirea unor soluții de luminare a minții, de trezire a conștiinței cetățenilor acestei țări. Ca să avem un trai decent, trebuie să și muncim cu osîrdie fiecare la locul lui de muncă și să avem credința că vom reuși să înfruntăm impedimentele, să depășim întinericul, să scoatem la iveală talente de creatori. Să nu ne lăsăm învinși și să depășim criza. Doar prin știință și credință, cetățenii își vor apăra identitatea națională, îmbogățindu-și cultura, mijloacele de existență și de afirmare.

Această lucrare este actuală nu numai prin constatarea și descrierea unor probleme existente, dar, ceea ce este cel mai important, și prin punctarea căilor de soluționare a acestora. Mai mult chiar, sînt relevate

un șir de exemple de soluționare pe cale administrativă a unor chestiuni, iar atunci cînd autoritatea publică nu s-a conformat benevol prevederilor legale, autorul Mihai Corj a avut curajul să apeleze și la instanța de judecată pentru a impune autoritatea publică să respecte legea.

În concluzie, domnul Mihai Corj, prin acest studiu complex, demonstrează concludent un mod inedit de abordare a problemelor sociale, economice și politice prin prisma dreptului, astfel afirmînd că știința în domeniul dreptului poate și trebuie să fie aplicată palpabil și pusă în slujba tuturor cetățenilor țării. Prin urmare, știința trebuie să evolueze, iar legislația să fie perfecționată și cunoscută de către toți, interpretată judicios și aplicată corect.

Elocvent expusă, accesibilă tuturor, cartea este un rezultat cert al efortului intelectual deosebit al autorului Mihai Corj. Relevantă și pentru domeniul dreptului, și pentru alte domenii ale cunoașterii, cartea trebuie studiată de cetățeni, pentru a dinamiza schimbarea mult rîvnită din societate, iar pentru știința dreptului constituie un model *sui-generis* marca Mihai Corj de abordare teoretico-practică a stării de lucruri existente la etapa actuală.

În linii mari, rezumînd ideile emise și evaluînd conținutul acestui studiu fundamental valoros, afirmăm cu certitudine că materialul este expus într-un limbaj științific bine argumentat, ilustrat prin dovezi concludente și probe pertinente. Sperăm că lucrarea *Sînt un simplu cetățean & Prin știință și credință spre adevăr* de Mihai Corj va servi ca material metodic și științifico-didactic atât pentru studenți, masteranzi, doctoranzi, profesori, demnitari și funcționari publici, cât și pentru cetățenii preocupați de problemele societății noastre.

Recenzenți:

Gheorghe COSTACHI,

doctor habilitat în drept,

profesor universitar

Petru ȚURCANU,

doctor habilitat în economie, profesor universitar